

LATVIJAS REPUBLIKAS
VESELĪBAS MINISTRIJA

Alkohola lietošanas ietekme uz nelaimes gadījumiem darba vidēs un ceļu satiksmes negadījumiem

Rīga, 2008

Pētījuma pasūtītājs:

V/a „Sabiedrības veselības aģentūra”
Rīga, Klijānu iela 7, LV-1012

Pētījuma veicējs:

SIA „Socioloģisko pētījumu institūts” Ilzes Koroļevas vadībā
Dzirnavu 133, Rīga, LV-1050

Pētījuma īstenošanā piedalījās:

Sigita Sniķere, Inta Mieriņa, Ilze Trapenciere, Aleksandrs Aleksandrovš, Liene Trapenciere, Ilze Ābele, Viktorija Briede, Silga Priekule, Mārtiņš Jankovskis.

Atslēgas vārdi: atkarību izraisošās vielas, alkohola lietošana, darba vide, traumatisms, ceļu satiksmes negadījumi

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā lūdzam uzrādīt informācijas avotu
v/a „Sabiedrības veselības aģentūra”.

Pārskats pieejams arī internetā www.sva.gov.lv

ISBN 978-9984-9963-9-4

Saturs

Attēlu rādītājs.....	4
Tabulu rādītājs.....	6
Ievads	7
1. Metodoloģija	9
2. Nelaiemes gadījumi darba vidēs.....	12
2.1. Situācijas raksturojums	12
2.2. Iepriekš veiktie pētījumi par drošas darba vides problemātiku	18
2.3. Traumatisms darba vidēs ekspertu skatījumā	24
2.3.1. Nelaiemes gadījumu vispārīgs raksturojums	24
2.3.2. Darba drošības jautājumu risināšana Valsts Darba inspekcijā un arodbiedrībās	24
2.3.3. Nelaiemes gadījumu darba vietā galvenie iemesli	25
2.3.4. Nelaiemes gadījumu izmeklēšanas pieredze un vērtējums	27
2.3.5. Uzņēmumu stratēģijas gadījumos, kad darbinieki ierodas darbā reibumā	32
2.3.6. Preventīvie pasākumi darba vietā	33
2.3.7. Ekspertu viedoklis par situāciju nākotnē	34
2.3.8. Iespējamās aktivitātes, lai mazinātu nelaiemes gadījumu risku	35
2.4. Traumatisms darba vidēs darba devēju skatījumā	37
2.4.1. Nelaiemes gadījumi darba vietā	43
2.4.2. Ierašanās darbā alkohola reibuma stāvoklī	48
2.4.3. Preventīvie pasākumi	57
3. Ceļu satiksmes negadījumi, kas izraisīti alkohola vai narkotisko vielu reibumā.....	68
3.1. Transportlīdzekļu vadīšana alkohola reibumā	68
3.1.1. Situācijas raksturojums	68
3.1.2. Pasākumi alkohola ietekmē izraisīto CSNg mazināšanai	72
3.2. Transportlīdzekļu vadīšana narkotisko vielu reibumā	74
4. Secinājumi	76
Pielikums	80

Attēlu rādītājs

1. attēls. Nelaiemes gadījumos darba vietās smagi cietušo dinamika uz 100 000 darbiniekiem, 2000. – 2004. gads (1998.=100)	13
2. attēls. Nelaiemes gadījumos darba vietās mirušo dinamika uz 100 000 darbiniekiem, 2000. – 2004. gads (1998. = 100)	14
3. attēls. Nelaiemes gadījumos cietušo skaits uz 100 000 strādājošajiem, 2000. – 2006. gads..	15
4. attēls. Nelaiemes gadījumos mirušo un smagi cietušo skaits uz 100 000 strādājošajiem, 2000. – 2006. gads	16
5. attēls. Kopējais nelaimes gadījumos darba vietās mirušo un smagi cietušo skaits, 2002. – 2006. gads.....	17
6. attēls. Nelaiemes gadījumos darba vietās mirušo un smagi cietušo proporcija reģistrēto negadījumu kopskaitā, 2002. – 2006. gads.....	18
7. attēls. Cik lielā mērā uzņēmuma darbības sfēra ietver traumatisma risku darba vietā? (%)..	37
8. attēls. Kāda daļa darbinieku pakļauti traumatisma riskam darba vietā? (%)	37
9. attēls. Traumatisma risks nozarē un tam pakļauto darbinieku skaits (%).....	38
10. attēls. Ar ko saistīts traumatisma risks? (%).....	39
11. attēls. Traumatiska risks konkrētās nozarēs (vidējais vērtējums skalā no 0 līdz 10)	40
12. attēls. Kāda daļa darbinieku pakļauti traumatisma riskam darba vietā? (%)	41
13. attēls. Traumatisma risks dažāda lieluma uzņēmumos (%).....	42
14. attēls. Traumas gūšana pēdējā gada laikā (%).....	43
15. attēls. Traumu gūšanas pēdējā gada laikā biežums (%)	43
16. attēls. Traumu reģistrēšana VDI (%)	44
17. attēls. Traumu saistība ar alkohola lietošanu (%)	44
18. attēls. Gūtās traumas saistībā ar traumatisma risku uzņēmumos (%)	45
19. attēls. Gūtās traumas pēdējā gada laikā dažāda lieluma uzņēmumos (%)	45
20. attēls. Gūtās traumas pēdējā gada laikā dažādu nozaru uzņēmumos (%)	46
21. attēls. Gūtās traumas un traumatisma risks dažādu nozaru uzņēmumos (%)	47
22. attēls. Nelaiemes gadījumu skaits dažādu nozaru uzņēmumos (%).....	48
23. attēls. Cik bieži gadās situācijas, kad darbinieks darbā ierodas iereibis vai pēc smagas alkohola lietošanas? (%).....	48
24. attēls. Cik bieži gadās situācijas, kad darbinieks darbā ierodas iereibis saistībā ar traumatisma risku jomā (vidējais vērtējums skalā no 0 līdz 10)	49
25. attēls. Situācijas, kad darbinieks darbā ierodas iereibis saistībā ar nelaimes gadījumiem pēdējā gada laikā (%)	49
26. attēls. Cik bieži gadās situācijas, kad darbinieks darbā ierodas iereibis vai pēc smagas alkohola lietošanas dažādu nozaru uzņēmumos? (%)	50
27. attēls. Situācijas, kad darbinieks darbā ierodas iereibis saistībā ar traumatisma risku darba vietā (%)	51
28. attēls. Situācijas, kad darbinieks darbā ierodas iereibis latviešu un krievu valodā runājošajos uzņēmumos (%).....	52
29. attēls. Rīcība situācijā, kad darbinieks darbā ierodas iereibis (%)	52
30. attēls. Rīcība situācijā, kad darbinieks darbā ierodas iereibis, atkarībā no tā vai uzņēmumā kāds pēdējā gada laikā guvis traumu (%).....	54
31. attēls. Cik lielu uzmanību uzņēmumā pievērš tam, lai darbinieks nestrādātu alkohola reibuma stāvoklī (%)	55
32. attēls. Cik lielu uzmanību dažādu nozaru uzņēmumi pievērš tam, lai darbinieks nestrādātu alkohola reibuma stāvoklī (%)	56
33. attēls. Traumatisma risks un uzmanības pievēršana tam, lai darbinieks nestrādātu alkohola reibuma stāvoklī, dažādu nozaru uzņēmumos (%).....	57
34. attēls. Preventīvie pasākumi uzņēmumos (%).....	58

35. attēls. Preventīvie pasākumi atkarībā no tā, lai pēdējā gada laikā noticis nelaimes gadījums (%).....	59
36. attēls. Darbinieku informētība par darba drošības jautājumiem (%).....	61
37. attēls. Kam jāuzņemas lielākā daļa atbildība par alkohola lietošanas rezultātā gūtām traumām darba vietā? (%).....	64
38. attēls. Darbinieku ierašanās darbā alkohola reibumā atkarībā no priekšstata, kam jāuzņemas atbildība par alkohola lietošanas rezultātā gūtām traumām (%)	65
39. attēls. Pēdējā gada laikā gūtās traumas uzņēmumā atkarībā no priekšstata, kam jāuzņemas atbildība par alkohola lietošanas rezultātā gūtām traumām (%)	65
40. attēls. Kas palīdzētu mazināt ar alkohola lietošanu saistītos nelaimes gadījumus darba vietā (%).....	66
41. attēls. Reģistrēto ceļu satiksmes negadījumu un alkohola reibumā izraisīto ceļu satiksmes negadījumu skaits.....	69
42. attēls. Transportlīdzekļu, vadītāju, CSNg, alkohola reibumā izraisīto CSNg skaita un alkohola reibumā izraisīto CSNg īpatsvara izmaiņu dinamika Latvijā 2002.-2006. gados, attiecīgā rādītāja pieaugums attiecībā pret iepriekšējo gadu	70
43. attēls. Vadītāju alkohola reibumā izraisītie CSNg un tajos cietušie, % no visiem.....	70
44. attēls. Vadītāju alkohola reibumā izraisītajos CSNg bojā gājušo skaits uz 100000 iedzīvotāju Latvijā	71
45. attēls. Vadītāju alkohola reibumā izraisītajos CSNg bojā gājušo skaits uz 100000 iedzīvotāju	72

Tabulu rādītājs

1. tabula. Ekspertu saraksts	10
2. tabula. Riska avoti dažādu jomu uzņēmumos (%)	42
3. tabula. Rīcība situācijā, kad darbinieks darbā ierodas iereibis, dažādu nozaru uzņēmumos (%)	53
4. tabula. Preventīvie pasākumi dažādu nozaru uzņēmumos (%)	60
5. tabula. Preventīvie pasākumi dažāda lieluma uzņēmumos (%)	60
6. tabula. Darbinieku informētība par darba drošības jautājumiem atkarībā no traumatisma riskam pakļauto darbinieku skaita (%)	62
7. tabula. Darbinieku informētība par darba drošības jautājumiem dažādās nozarēs (vidējais vērtējums skalā no 1 līdz 4)	63

Ievads

Pastāv cieša sakarība starp darbu, tā efektivitāti, produktivitāti un alkohola lietošanu. Parasti, runājot par alkohola lietošanu un darbu, tiek akcentēti tādi aspekti kā nelaimes gadījumu saistība ar alkohola lietošanu. Tādējādi tiek uzsvērts tas, ka darbinieks ir cietis nelaimes gadījumā tāpēc, ka ir lietojis alkoholu darba laikā, darba vietā un nelaimes gadījums noticis tiešā reibumā. Taču ikdienā daudz lielāka ietekme varētu būt tam, vai darbinieks ir lietojis alkoholu iepriekšējā dienā, vakarā un naktī, kas nenoliedzami ietekmē darbinieka spēju produktīvi strādāt nākamajā dienā, koncentrēties darbam un būt pietiekami uzmanīgam riskantās vai bīstamās situācijās darbā. Ne mazāk bīstami ir tas, ka cilvēks, kurš ir lietojis alkoholu un nespēj koncentrēties, pildot savus darba pienākumus, pakļauj nelaimes gadījumu riskam ne tikai sevi, bet arī savus kolēģus.

Cits aspekts, kas saistīts ar alkohola lietošanu, ir neierašanās darbā. Šī parādība noteikti ir daudz plašāk izplatīta nekā nelaimes gadījumi darba vidē, taču zaudējumi no neierašanās darbā vai slimības lapas ņemšanas pēc pārmērīgas alkohola lietošanas ir ļoti lieli.

Alkohola lietošana ir divējādi saistīta ar neierašanos darbā. Pirmkārt, hroniska alkohola lietošana ir saistīta ar somatisko vai psihiatrisko saslimšanu palielinātu risku, savukārt, hroniska alkohola lietošana šo slimību gadījumos ir saistīta ar slimošanu un neierašanos darbā slimības dēļ. Otrkārt, epizodiska smaga dzeršana un intoksikācija var būt par cēloni nelaimes gadījumiem, paģirām vai ilgstošai dzeršanai, kas beigu beigās ir cēlonis saslimšanai un darba kavējumam.

Daudzas ar alkohola lietošanu saistītās somatiskās vai psihiatriskās saslimšanas kā alkoholisms, alkohola intoksikācija vai alkoholisma izraisītās aknu slimības ir atrodamas Starptautiskajā Slimību klasifikatorā (*International Classification of Diseases – ICD-10*). Ja epizodiska ilgstoša dzeršana ir saslimšanas pamatā, to ir grūti identificēt saistībā ar alkohola lietošanu. Formāli nav iespējams neierasties darbā vienkārši paģiru dēļ, tāpēc tie, kuri meklē legālu atļauojumu kavētajām darba dienām dzeršanas dēļ, protams, atrod citu ticamu iemeslu.

Ar alkohola lietošanu saistītie darba kavējumi un darba ražīguma samazināšanās alkohola lietošanas rezultātā ir tie aspekti, kas savukārt ietekmē ekonomikas efektivitāti. Piemēram, ASV aprēķināts, ka alkohola pārmērīga lietošana un alkoholisms ir radījis 9,7 miljardu dolāru zaudējumus ASV ekonomikai sakarā ar nelaimes gadījumiem alkohola reibumā, saslimšanām, kuras izraisījusi pārmērīga alkohola lietošana, kā arī noziegumiem, kas izdarīti reibumā. (Harwood 2000). ASV federālā valdība atzinusi, ka 8,9% strādājošo ir problēmas ar alkohola lietošanu.

Tāpat svarīgi būtu izanalizēt, kādi ir alkohola lietošanas galvenie iemesli darba vietā. Ārzemju pētījumi rāda, ka maiņu darbs, vienmuļš darbs, uzdevumi, kas atkārtojas, pārāk liela darba slodze ir faktori, kas saistīti ar stresu, sliktiem darba rādītājiem un alkohola lietošanu darba vietā (Alberta Alcohol and Drug Abuse Commission 1992; Ames and Janes 1992). Pētījumos secināts, ka neatbilstoši darba apstākļi saistīti ar paaugstinātu stresu, bet stress savukārt – ar palielinātu alkohola lietošanu. Daži autori turpretim meklē citas cēloņsakarības alkohola lietošanai darba vietā. Piemēram, tiek uzskatīts, ka jauniešu sliktas sekmes skolā nereti saistāmas ar alkohola lietošanu, bet alkohola problēmas jaunībā – ar sliktāka darba iespējām, kas veido nepareizu attieksmi pret darbu un darba kavētāja uzvedību (Kenkel and Wang 1999). Pastāv arī viedoklis par sliktu ekonomisko apstākļu vai garīgās veselības problēmu saistību ar alkohola lietošanu un attieksmi pret darbu.

ASV veiktie pētījumi apstiprina, ka strādājošajiem ar alkohola problēmām ir 2,7 reizes lielāka varbūtība, ka viņi nokļūs negadījumā nekā strādājošiem, kam nav alkohola problēmu.

Tiem darbiniekiem, kas bieži vai daudz lieto alkoholu, nākamajā dienā pēc alkohola lietošanas ir raksturīgas paģiras, kuru rezultātā viņi nav spējīgi pilnvērtīgi strādāt, vēlāk ierodas darbā vai agrāk cenšas aiziet no tā, jūtas slimi darbā, aizmieg darba laikā, slikti vai nekvalitatīvi veic darba pienākumus, strīdas ar kolēģiem, īpaši, ja viņiem aizrāda par darba kvalitāti.

ASV pētnieki konstatējuši, ka ar relatīvi nelielām investīcijām efektīvās alkoholisma profilakses un ārstēšanas programmās darba devēji varētu samazināt tās izmaksas, kas saistītas ar zaudējumiem, ko dažādā veidā rada paģirains vai iereibis darbinieks. Tiek runāts par „*Trīs soļu programmu alkohola problēmu risināšanā*” (*Three Steps to Solving Alcohol Problems*), kuru ieviešanas rezultātā var saglabāt labus darbiniekus:

1. Nodrošināt darbiniekiem palīdzības programmu, lai sniegtu atbalstu alkohola, narkotiku, ģimenes vai emocionālu problēmu risināšanā. Šī programma palīdz izstrādāt veselības veicināšanas stratēģiju, lai mācītu darbiniekus par mērenu alkohola lietošanu, identificētu problēmas pirms tās kļūst bīstamas.

2. Svarīgi, lai veselības apdrošināšana segtu ārstēšanos no alkoholisma, citādi cilvēki, kam tā nepieciešama, nevarēs to atļauties.

3. Jāizstrādā politika, kas atbalsta ārstēšanos no alkoholisma. Katram darba devējam jābūt skaidrai politikai alkohola lietošanas un alkohola problēmu jautājumos. Šai politikai jāietver noteikumi par alkohola nelietošanu darba vietā un sankcijas, ja noteikumi tiek pārkāpti. Tomēr pārāk lieli sodi var laupīt drosmi cilvēkiem, kam nepieciešama palīdzība un ārstēšanās.

1. Metodoloģija

Šī pētījuma mērķis – iegūt informāciju par ceļu satiksmes negadījumiem un nelaimes gadījumiem darba vidēs, kas notikuši alkohola lietošanas ietekmē, tādējādi radot analītisko bāzi uz pētījumiem balstītas alkohola lietošanas ierobežošanas politikas izstrādei un likumdošanas pilnveidošanai.

Ņemot vērā pētījuma mērķi, tika izvirzīti šādi darba uzdevumi:

- apkopot un analizēt informāciju par alkohola lietošanas izraisītām smagām sociālām sekām;
- noskaidrot nelaimes gadījumu darba vidēs galvenos iemeslus un uzņēmumu stratēģijas nelaimes gadījumu riska mazināšanai;
- noskaidrot alkohola lietošanas gadījumu un paradumu ierasties darbā alkohola reibuma stāvoklī izplatību darba vidēs;
- noskaidrot nelaimes gadījumu izplatību darba vidēs un to saistību ar alkohola lietošanu;
- apzināt resursus alkohola profilakses veikšanai darba vidē un auto vadītāju vidū.
- apkopot un analizēt priekšlikumus alkohola lietošanas izplatības un pieprasījuma samazināšanas politikas pilnveidošanai, resursu racionālākai izmantošanai un starpinstitūciju informācijas apmaiņai ar mērķi samazināt ceļu satiksmes negadījumu skaitu un negadījumu skaitu darba vietās, kas notikuši alkohola lietošanas rezultātā.

Mērķa un uzdevumu sasniegšanai tika izmantotas vairākas savstarpēji papildinošas socioloģiskas pētījumu metodes – iepriekš veikto pētījumu Latvijā sekundārā analīze, 15 ekspertu intervijas ar valsts uzraudzības un kontroles iestāžu pārstāvjiem, arodbiedrību pārstāvjiem un darba devējiem, statistikas datu apkopošana un analīze, kā arī darba devēju kvantitatīva aptauja (n=400).

Lai ieskicētu pētījuma kontekstu, sākuma posmā tika veikta iepriekš veikto pētījumu Latvijā sekundārā analīze. Izmantoti šādi pētījumi: „Darba dzīves barometrs Baltijas valstīs 2002. gadā” (Helsinki Universitātes pētnieku grupa, 2002.), „Darba un nodarbinātības apstākļi jaunajās dalībvalstīs: mijiedarbība un sociāli ekonomiskā ietekme” (M.Hazans, 2005.), „Darba apstākļi un riski Latvijā” (Inspecta, Rīgas Stradiņa universitāte, 2007) un sabiedriskās domas pētījums par Valsts darba inspekcijas darbību (SKDS, 2005.).

Statistikas datu analīzei izmantota Ceļu satiksmes drošības direkcijas, Valsts darba inspekcijas un Eurostat apkopotā informācija par laika periodu no 2000. līdz 2006.gadam.

Ekspertu intervijas

Ekspertu interviju galvenais uzdevums bija iegūt speciālistu un darba devēju viedokļus un vērtējumu par alkohola lietošanas problemātiku darba vidēs un vadot auto transportu, kā arī identificēt alkohola lietošanas iemeslus darba vietās un noskaidrot nepieciešamo pasākumu kopumu alkohola lietošanas ierobežošanai. Pētījuma ietvaros veiktas 15 daļēji strukturētas intervijas ar ceļu policijas un Ceļu satiksmes drošības direkcijas pārstāvjiem, Valsts darba inspekcijas speciālistiem, arodbiedrību pārstāvjiem, medicīnas darbiniekiem un darba devējiem.

1. tabula. Ekspertu saraksts

Ekspertu grupa	Ekspertu skaits	Ekspertu pārstāvētās institūcijas
Valsts darba inspekcija	1	
Arodbiedrību pārstāvji	4	Celtnieku arodbiedrības, Sabiedrisko pakalpojumu un transporta darbinieku arodbiedrības, Sakaru darbinieku arodbiedrības, Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības pārstāvji
Darba devēji	5	Personāldaļas vadītāji un darba drošības speciālisti būvniecības, sakaru un pakalpojumu uzņēmumos
Satiksmes drošības speciālisti	3	Pārstāvji no Ceļu policijas un Ceļu satiksmes drošības direkcijas
Medicīnas darbinieki	2	Rīgas pilsētas slimnīcu uzņemšanas nodaļas mediķi
Kopā:	15	

Darba devēju aptauja

Darba devēju aptaujas ģenerālajā kopā tika iekļautas visas ekonomiski aktīvās statistiskās vienības, tas ir, gan tā saucamās tirgus vienības (Latvijas Komercreģistrā reģistrētās komercsabiedrības), gan netirgus vienības (valsts un pašvaldību iestādes, sabiedriskās organizācijas u.c.). Kopējais teorētiskās izlases neto apjoms ($n=400$) tika aprēķināts atbilstoši ģenerālajam kopumam, ņemot vērā šādus apsvērumus:

- pētījuma uzdevumi (datu analīze nacionālā līmenī un dalījumā pēc uzņēmējdarbības nozarēm);
- ģenerālā kopuma homogenitāte (vai heterogenitāte) attiecībā pret pētāmajiem lielumiem (nelaimes gadījumu izplatība, alkohola lietošanas problemātika darba vidēs);
- pieļaujamās varbūtības (P) lielums, lai garantētu pētījumā iegūto rezultātu reprezentativitāti un vispārināmību.

Darba devēju aptaujai tika izmantota vairākpakāpju stratificēta nejaušā gadījumu izlase. Stratifikācijas pazīmes – uzņēmuma galvenā darbības nozare, darbības reģions un darbinieku skaits. Nākamajā izlases izveides posmā tika atlasīti uzņēmumi darba devēju aptaujas veikšanai. Statistiskās vienības tika atlasītas, pielietojot to ietekmes koeficientu atbilstoši uzņēmumā strādājošo skaitam. Atbilstoši nosacījumam lielo un vidējo uzņēmumu īpatsvars izlasē tika palielināts.

Aptaujas lauka darbs tika realizēts laika posmā no 2007.gada novembra līdz decembrim, izmantojot telefoninterviju (CATI) metodi. Kā respondenti uzņēmumos tika atlasīti augstākā līmeņa vadītāji, personāldaļas vadītāji vai darba drošības speciālisti.

Lai nodrošinātu teorētiskās izlases neto apjomu ($n=400$) darba devēju kvantitatīvajai aptaujai, kopējais bruto izlases apjoms sasniedza $n=539$. No bruto izlases 18 gadījumi tika atzīti par nepiemērotiem intervijas veikšanai (uzņēmums nav atrodams, uzņēmums ir likvidēts). Līdz ar to sasniedzamās izlases apjoms veidoja $n=521$. Realizētās izlases apjoms, veicot darba devēju aptauju, bija $n=415$. Kopējais nerespondences rādītājs: 106 (20%). Nenotikušo interviju iemesli bija šādi: 34 gadījumos izvēlētajā uzņēmumā netika nodibināts kontakts ar respondentu,

72 gadījumos tika saņemts atteikums. Galvenie atteikumu iemesli: atsakās laika trūkuma dēļ un vispār nevēlas piedalīties aptaujās.

2. Nelaiemes gadījumi darba vidēs

2.1. Situācijas raksturojums

Eiropas valstīs katru gadu darba vietās notiek apmēram 270 miljoni negadījumu, no tiem 350 tūkstoši ir nāvējoši. Starptautiskā Darba organizācija (SDO) uzskata, ka daudzas no šīm traģēdijām varētu tikt novērstas.

Statistika neatspoguļo visus darba vietās notikušos negadījumus, bet ir būtiska jebkuras darba drošības un veselības aizsardzības jautājumu analīzes sastāvdaļa. Saskaņā ar statistikas datiem:

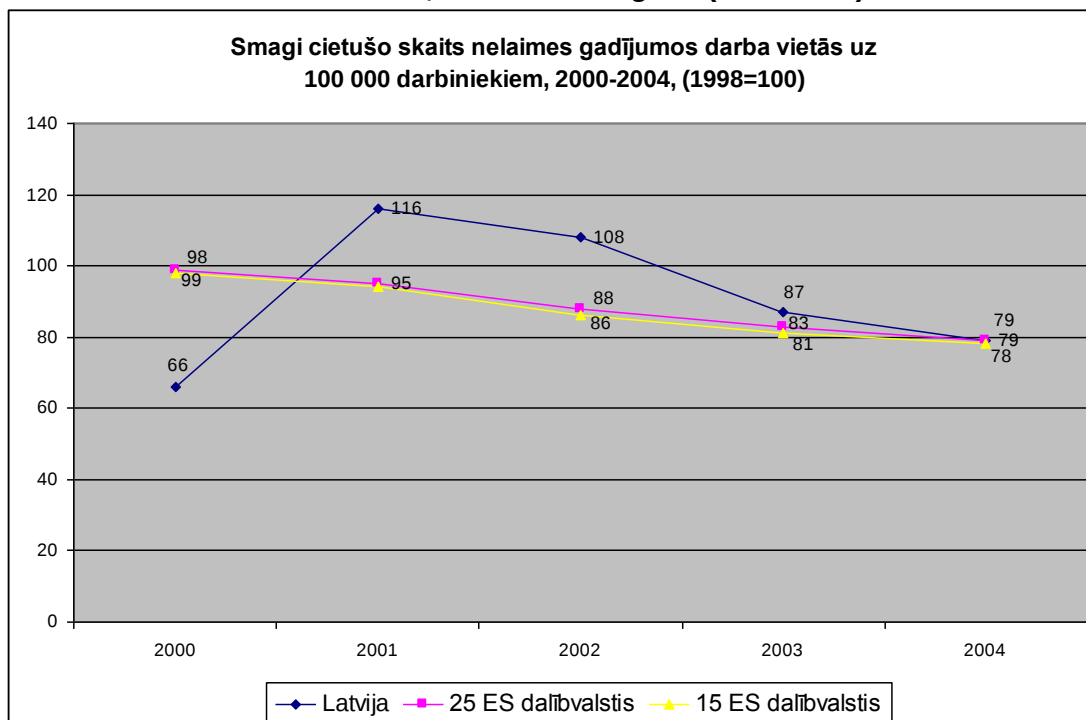
- katras trīs ar pusi minūtes kāds Eiropas Savienībā mirst ar darbu saistītu problēmu rezultātā (ne tikai nelaimes gadījumos);
- katru gadu 142 400 cilvēki ES mirst no arodslimībām un 8 900 – no nelaimes gadījumiem darbā;
- apmēram trešo daļu no šiem 150 000 nāves gadījumiem katru gadu izraisa bīstamu vielu iedarbība darba vietā.

2006. gadā pasaulē kopumā darba vietās gāja bojā 2 miljoni darbinieku, vairāk nekā 1,2 miljoni guva smagas traumas, bet 160 miljoni darbinieku cieta nelaimes gadījumos. Latvijā saskaņā ar statistikas datiem jau vairākus gadus pastāv tendence palielināties kopējam nelaimes gadījumu skaitam darba vietās, taču praktiski nemainās darbā bojā gājušo darbinieku skaits.

Lai nodrošinātu datu salīdzināmību ar citu Eiropas Savienības valstu datiem, Valsts darba inspekcija (VDI) statistikas pārskatos atspoguļo nelaimes gadījumos cietušo un nelaimes gadījumos mirušo darbinieku skaitu uz 100 000 strādājošajiem. Savukārt EUROSTAT publicētajos izdevumos informācija tiek analizēta, salīdzinot to ar 1998. gadu un pieņemot, ka šajā gadā ir bijuši 100 nelaimes gadījumi uz 100 000 darbiniekiem. Tā, piemēram, ja 2000. gadā Latvijā nelaimes gadījumos darba vietās smagi cietušo īpatsvars attiecībā pret 1998. gadu bija krietni zem Eiropas Savienības dalībvalstu vidējā līmeņa, tad jau 2001. gadā tas bija krietni virs vidējiem ES rādītājiem. Savukārt 2003. un 2004. gadā vērojama tendence, ka šie rādītāji pamazām izlīdzinās (*skat.1.attēlu nākamajā lappusē*).

Darba drošības neievērošana ir ievērojami lielāka problēma jaunajās ES dalībvalstīs nekā vecajās, kā rezultātā jaunajās dalībvalstīs arī notiek daudz vairāk nelaimes gadījumu darba vietās; tāpat izplatītāks ir nelegālais darbs. Tomēr, lai arī bažas par veselības apdraudējumu, ko rada darba apstākļi, jaunajās dalībvalstīs izskan salīdzinoši biežāk, darba kavējumi veselības dēļ novērojami retāk nekā vecajās ES dalībvalstīs. Ļoti mazs ir tādu darba kavējumu īpatsvars, kam par iemeslu ir negadījumi un darbā gūtās traumas, kā arī veselības traucējumi, kas radušies ārpus profesionālās darbības. Tādējādi var secināt, ka nestabilie sociālekonomiskie apstākļi jaunajās demokrātijas valstīs liek nodarbinātajiem atgriezties darbā iespējami ātrāk pēc atveseļošanās.

1. attēls. Nelaiemes gadījumos darba vietās smagi cietušo dinamika uz 100 000 darbiniekiem, 2000. – 2004. gads (1998.=100)

Avots – EUROSTAT

Praktiski visās ES valstīs lielākais traumatisma risks pastāv būvniecības nozarē. Kā liecina statistikas dati, Eiropā katru dienu vairāk nekā 2000 darbinieku būvlaukumos gūst smagas traumas, bet vidēji trīs cilvēki dienā iet bojā nepietiekamas darba drošības dēļ. ES valstīs kopumā katru gadu negadījumos būvniecībā bojā iet vairāk kā 1300 cilvēku. Salīdzinot traumatisma risku citās nozarēs, jānorāda, ka visā pasaulē būvstrādnieki iet bojā trīs reizes biežāk un tiek traumēti divas reizes biežāk nekā citu profesiju strādnieki.

Salīdzinot datus par letālajiem nelaimes gadījumiem darba vietās, redzams, ka kopumā ES valstīs vērojama tendence pakāpeniski samazināties nelaimes gadījumos bojā gājušo darbinieku skaitam uz 100 000 nodarbinātajiem, taču Latvijā šīs rādītājs ir ļoti mainīgs – 2001. un 2002. gadā tas bija ievērojami augstāks nekā pārējās ES dalībvalstīs (*skat. 2. attēlu*).

Analizējot atsevišķi statistikas datus par nelaimes gadījumiem darba vietās Latvijā, redzams, ka cietušo skaits uz 100 000 nodarbinātajiem no gada uz gadu ir diezgan svārstīgs, taču, lai gan laika posmā no 2002. līdz 2004. gadam bija vērojama tendence rādītājam samazināties, tas ar uzviju krietni pieauga 2005. un 2006. gadā (*skat. 3. attēlu*). Būtiskākie nelaimes gadījumu darba vietās cēloņi saskaņā ar VDI apkopoto informāciju ir:

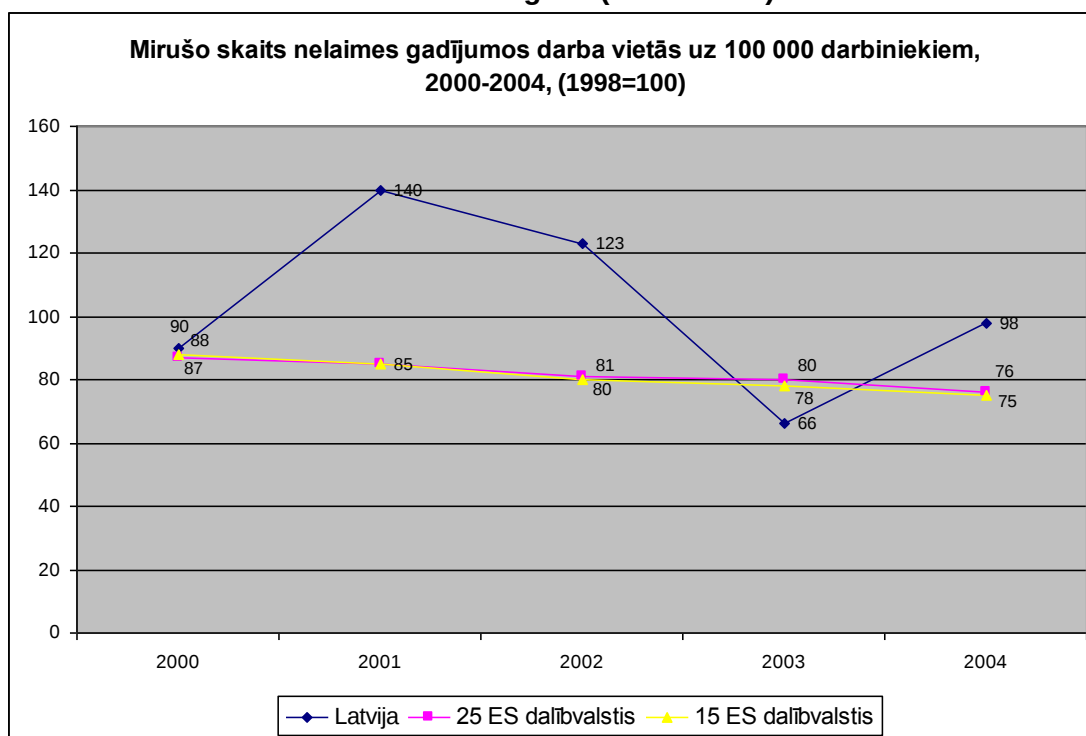
- darba drošības prasību neievērošana no darbinieka puses (50–66% negadījumu), tai skaitā, darba drošības instrukciju neievērošana, nepareizu darba paņēmieni un metožu izvēle, individuālo aizsardzības līdzekļu nelietošana, nepietiekoša uzmanība veicot darbu, darba izpildes tehnoloģiju neievērošana, darbs alkohola reibumā un neparedzēta darba veikšana;
- trūkumi darba organizācijā (12–25% negadījumu), tai skaitā, nepietiekoša kontrole pār darba drošības instrukciju prasību ievērošanu un darba izpildi, trūkumi darba tehnoloģijā, neapmierinoša darbinieku apmācība un instruēšana darba drošības un veselības jautājumos;

- neapmierinoši apstākļi darba vietā (7–13% negadījumu), tai skaitā, bojātas iekārtas, instrumenti vai darba rīki, nepietiekoša kārtība darba vietā, bojāts vai nepietiekošs darba drošības aprīkojums;
- ceļu satiksmes noteikumu neievērošana (4–7% negadījumu);
- vardarbība darbā vietā vai pildot darba pienākumus (3–5% negadījumu).

Darba drošības neievērošana savukārt ir saistīta ar to, ka darbiniekiem trūkst darba pieredzes, tādēļ likumsakarīgi, ka visbiežāk traumām un negadījumiem darba vietā pakļauti darbinieki ar nelielu darba stāžu – 33% no visiem cietušajiem darba stāžs ir bijis nepilns gads, bet 28% – no viena līdz trim gadiem. Jānorāda, ka lielā daļā no šiem nelaimes gadījumiem cietušie bijuši jaunieši vecumā līdz 24 gadiem. Tā, piemēram, 2002. gadā nelaimes gadījumi darbā piemeklēja 233 jauniešus (16.6% no kopējā cietušo skaita), 2003. gadā cieta 209 (15.7% no kopējā cietušo skaita), bet 2004. gadā – 223 jaunieši (17.2% no kopējā cietušo skaita). 2005. gadā reģistrēti 229 nelaimes gadījumi (14.6% no kopējā cietušo skaita), no kuriem 28 klasificēti kā smagi gadījumi, bet 7 gadījumi bijuši ar letālu iznākumu.

Kā atzīst VDI, neskatoties uz to, ka darba drošības prasību neievērošana no darbinieku puses ir biežākais traumatisma cēlonis, ir ļoti grūti noteikt, kāda daļa no šiem negadījumiem ir saistīta ar alkohola vai narkotisko vielu lietošanu, jo atsevišķi šāda veida dati fiksēti netiek.

2. attēls. Nelaimes gadījumos darba vietās mirušo dinamika uz 100 000 darbiniekiem, 2000. – 2004. gads (1998. = 100)

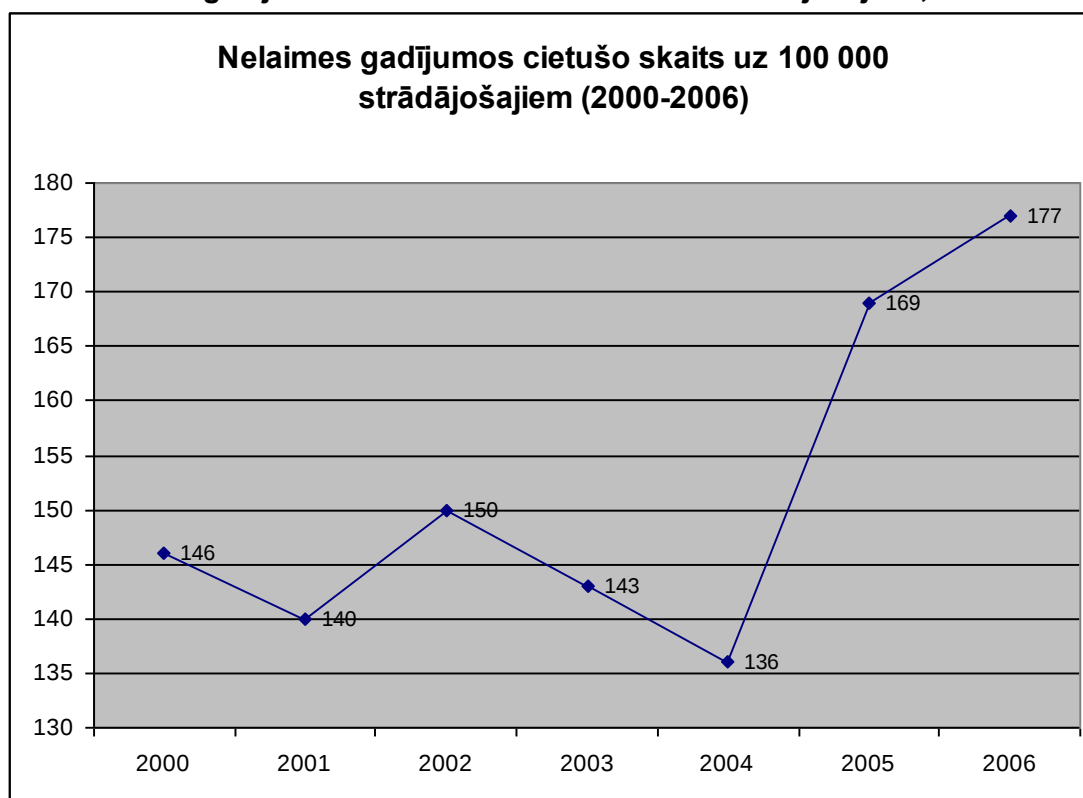
Avots – EUROSTAT

VDI apkopotā informācija liecina, ka visvairāk nelaimes gadījumos darba vietās cieš tieši mazo un vidējo uzņēmumu darbinieki. VDI to skaidro, pirmkārt, ar to, ka mazo un vidējo uzņēmumu valstī ir visvairāk, otrkārt, ka tieši mazajos un vidējos uzņēmumos visbiežāk tiek pārkāptas drošības tehnikas prasības un netiek pievērsta pietiekama uzmanība darba aizsardzības sistēmas organizācijai un pilnveidošanai.

Analizējot traumatisma risku dažādos uzņēmējdarbības sektoros, jānorāda, ka lielākā daļa negadījumu notiek ekonomiski aktīvākajās nozarēs – būvniecībā, kokapstrādē, transportā, veselības un sociālās aprūpes sfērās u.c. Šī iemesla dēļ traumatismam visbiežāk pakļauti kvalificēti strādnieki un amatnieki (27%), iekārtu un mašīnu operatori un izstrādājumu montieri (22–23%) un vienkāršo profesiju strādnieki – pārdevēji, apkopēji, palīgstrādnieki un sētnieki utml. (19%).

Analizējot nelaimes gadījumos cietušo skaitu uz 100 000 strādājošajiem sadalījumā pa Latvijas rajoniem, dati pa gadiem nedaudz svārstās, taču kopumā var konstatēt, ka visvairāk cietušo ir Rīgas un Jēkabpils rajonos (atsevišķos gados arī Cēsu, Valmieras, Liepājas, Aizkraukles, Daugavpils un Limbažu rajonos), bet vismazāk – Ogres, Ludzas, Krāslavas, Balvu un Talsu rajonos.

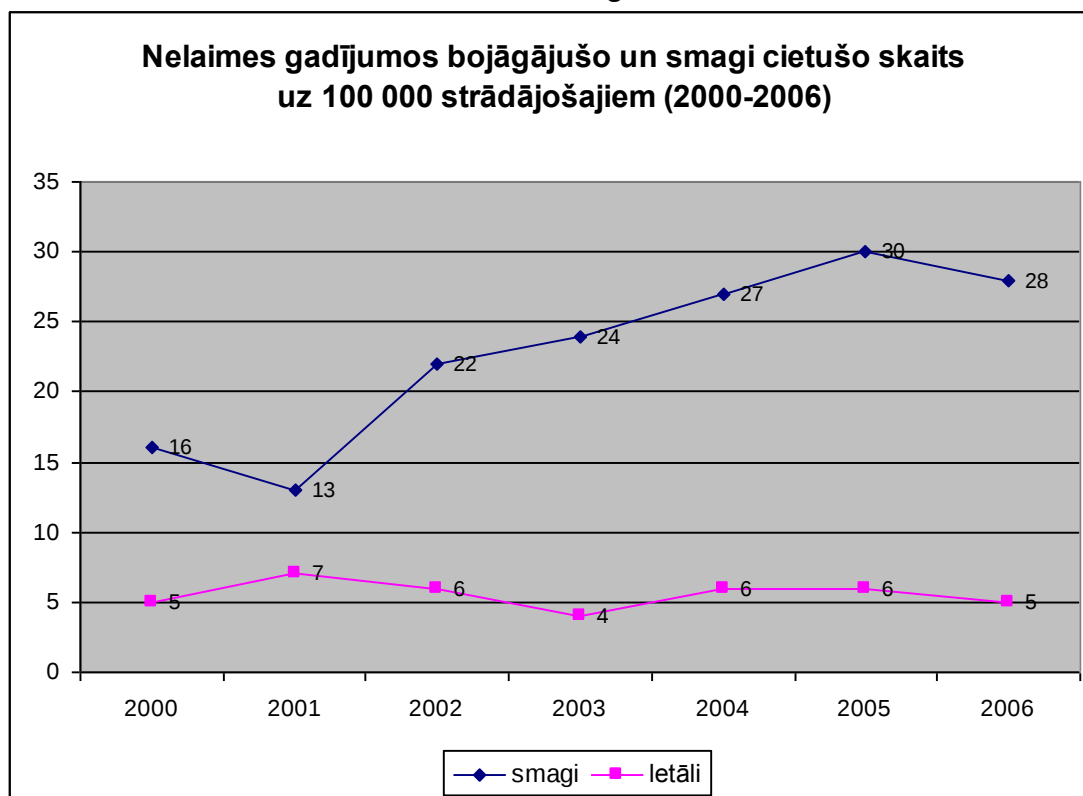
3. attēls. Nelaimes gadījumos cietušo skaits uz 100 000 strādājošajiem, 2000.–2006. gads

Avots – Valsts darba inspekcija

Aplūkojot smago nelaimes gadījumu skaitu uz 100 000 nodarbinātajiem, var secināt, ka laika posmā no 2001. gada šim rādītājam ir tendence pakāpeniski pieaugt. Ja 2001. gadā nelaimes gadījumos darba vietās smagi cietuši bija 13 strādājošie no 100 000 nodarbinātajiem, tad 2005. gadā smagas sekas no darbā gūtajām traumām bija guvuši jau 30 no 100 000 darbinieku. Letālo nelaimes gadījumu statistika uz 100 000 nodarbinātajiem ir nedaudz labāka, jo šis rādītājs kopš 2000. gada praktiski nav mainījies – katru gadu darba vietās mirst aptuveni 6 strādājošie no 100 000 nodarbinātajiem (*skat. 4. attēlu*). Jāatzīmē, ka ne visos gadījumos nāves cēlonis bijis darbā gūtās traumas, jo daļu no šiem negadījumiem sastāda tādi, kam pamatā ir veselības problēmas, piemēram, sirds un citas slimības.

4. attēls. Nelaiemes gadījumos mirušo un smagi cietušo skaits uz 100 000 strādājošajiem, 2000.–2006. gads

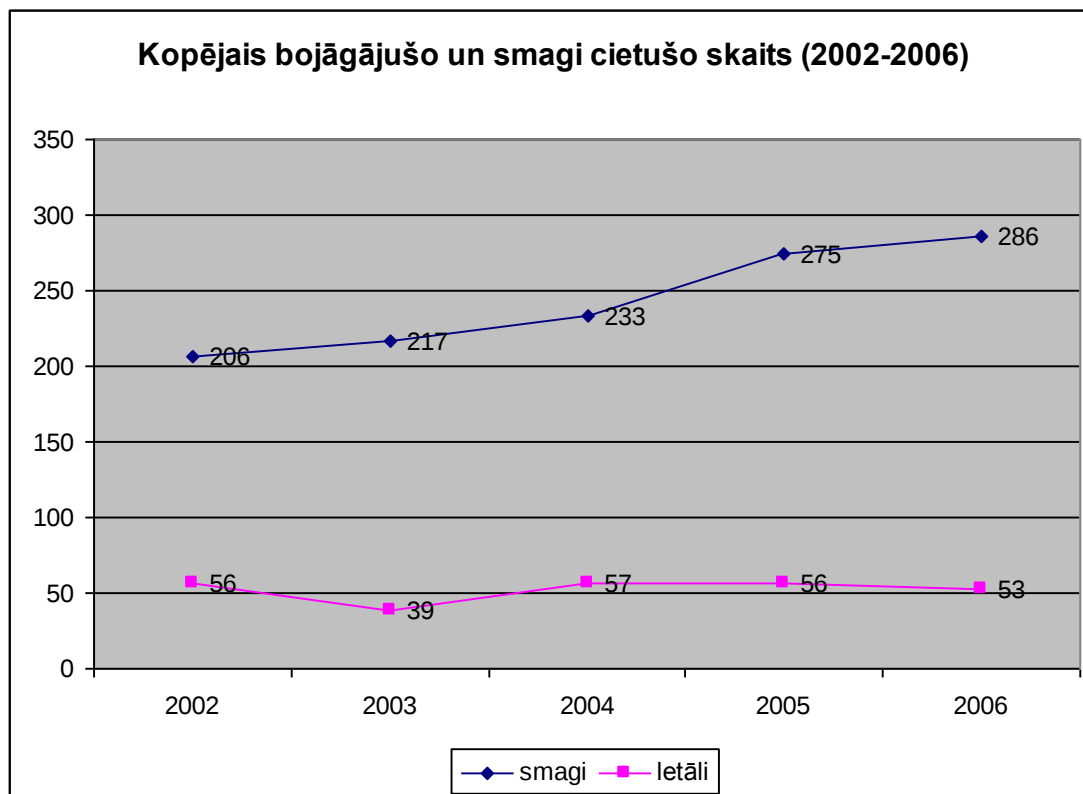

Avots – Valsts darba inspekcija

Tendences absolūtos skaitļos ir diezgan līdzīgas – vērojams, ka kopš 2002. gada pakāpeniski palielināties kopējais smago nelaimes gadījumu skaits, taču letālo nelaimes gadījumu skaits darba vietās saglabāties aptuveni līdzīgā līmenī (*skat. 5. attēlu*).

Vērtējot negadījumu skaitu uz 100 000 nodarbinātajiem dažādās uzņēmējdarbības nozarēs, var konstatēt, ka no 2002. gada līdz 2005. gadam ievērojami samazināties reģistrēto letālo nelaimes gadījumu skaits kokapstrādē (3,3 reizes) un mežizstrādē (10,8 reizes), bet pieaugums šajā laika periodā vērojams būvniecības nozarē (1,1 reizi), transporta nozarē (1,2 reizes) un veselības aprūpē (3 reizes).

5. attēls. Kopējais nelaimes gadījumos darba vietās mirušo un smagi cietušo skaits, 2002.–2006. gads

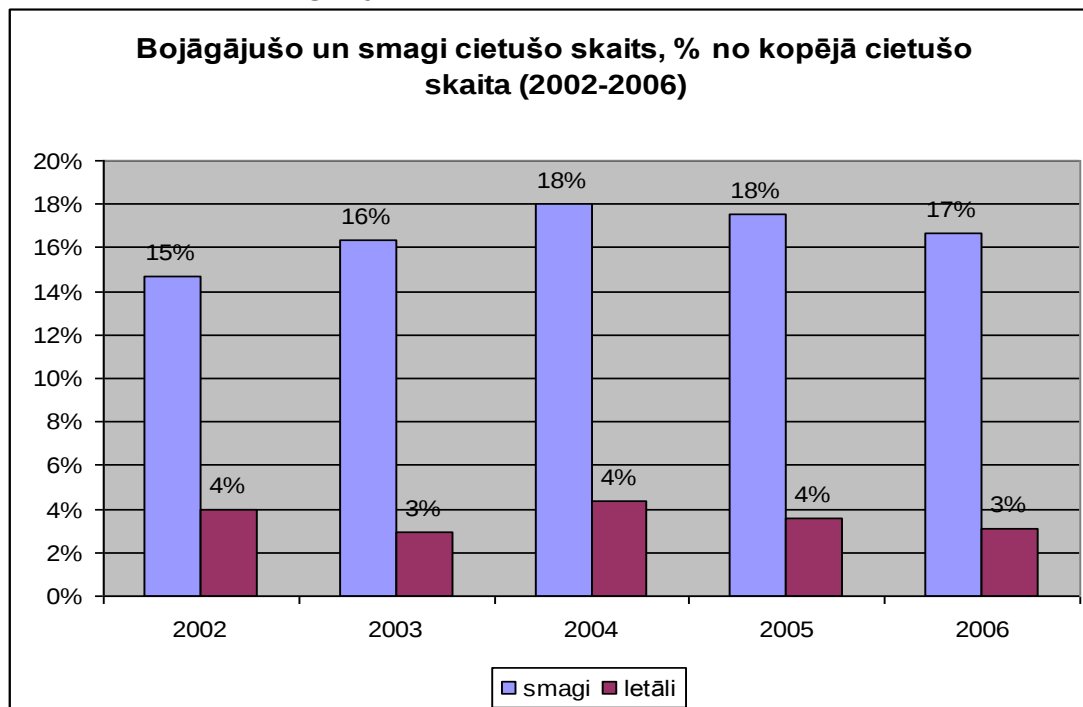
Avots – Valsts darba inspekcija

Aplūkojot smago nelaimes gadījumu proporcionālo dalījumu pret kopējo nelaimes gadījumu darba vietās skaitu, redzams, ka no 2002. līdz 2004. gadam smago negadījumu īpatsvars palielinājās, bet pēc tam nedaudz samazinājies (*skat. 6. attēlu*). Smago nelaimes gadījumu īpatsvara pieaugumu eksperti skaidroja ar to, ka šajā periodā strauji pieauga ražošanas un būvniecības apjomi, kā rezultātā darbā tika pieņemti arī tādi darbinieki, kam trūkst kvalifikācijas.

Jaunākie statistikas dati liecina, ka laikā no 2007. gada 1.janvāra līdz 10.decembrim Latvijā darba vietās gājuši bojā 59 darbinieki, kas jau ir par 11% vairāk nekā 2006. gadā kopā, savukārt 245 strādājošie guvuši smagas traumas.

Kā zināms, statistikas dati neatspoguļo visus pārskata periodā notikušos nelaimes gadījumus darba vietās. Pastāv pieņēmums, ka slēptais nelaimes gadījumu īpatsvars varētu būt aptuveni ceturtdaļa no reģistrēto negadījumu kopskaita, taču, kā uzskata VDI, statistikas dati par letālajiem nelaimes gadījumiem darba vietās praktiski atbilst faktiski notikušo negadījumu skaitam. Savukārt, lai mazinātu neregistrēto darba vietās notikušo negadījumu skaitu, tika ieviesti grozījumi nelaimes gadījumu izmeklēšanas un uzskaites kārtībā, paredzot, ka ārstniecības iestādei jāziņo VDI gadījumā, ja ir aizdomas par to, ka cietušais savainojumus guvis darbā.

6. attēls. Nelaiemes gadījumos darba vietās mirušo un smagi cietušo proporcija reģistrēto negadījumu kopskaitā, 2002.–2006. gads

2.2. Iepriekš veiktie pētījumi par drošas darba vides problemātiku

Laika posmā no 2000. līdz 2006. gadam Latvijā veikti vairāki pētījumi par darba apstākļiem un darba vides risku novērtējumu. Nevienā no pētījumiem nav atsevišķi skatīta alkohola lietošanas darba vietā problemātika un tā izraisītās sekas, taču vairākos pētījumos atklāti dati par traumatismu un nelaimes gadījumiem darbā.

Nelaiemes gadījumi darbā Eiropas Savienībā – nopietnie un fatālie nelaimes gadījumi darba vietās ES samazinās.

2001. gadā ES valstīs notika apmēram 4,7 miljoni nopietnu nelaimes gadījumu darba vietās. Ņemot vērā tos negadījumus, kas nav radījuši darba kavējumus vai kuru rezultātā darbs kavēts mazāk par trīs dienām, kopējais nelaimes gadījumu skaits darba vietās sasniedza apmēram 7,6 miljonus, tas ir, viens nelaimes gadījums katras piecas sekundes.

Galvenie secinājumi saistībā ar negadījumiem darba vietās: vīrieši biežāk nekā sievietes cieš nelaimes gadījumos, trīs reizes biežāk kļūst par smago nelaimes gadījumu upuriem un 11 reizes biežāk negadījumos iet bojā. Tas lielā mērā saistīts ar to, ka vīrieši biežāk strādā augsta traumatisma riska sektoros, vairāk strādā pilna laika darbu, t.i., dienā ilgāku laiku ir pakļauti negadījumu riskam, kā arī ar vīriešu veikto darba pienākumu īpatnībām pat viena uzņēmējdarbības sektora ietvaros. Piemēram, būvniecības nozarē vīrieši vairāk strādā būvlaukumos, bet sievietes – birojos.

Laika posmā no 1998. līdz 2001. gadam ES valstīs par 6% samazinājās smago negadījumu skaits un par 21% samazinājās nelaimes gadījumos bojā gājušo skaits. Vislielākais samazinājums nelaimes gadījumiem darbā vērojams Dānijā (par 18%), Beļģijā un Austrijā (par 17%), bet letālajiem negadījumiem – Dānijā (par 45%), Itālijā (par 38%) un Vācijā (par 35%).

Negadījumu skaits vairākās valstīs arī palielinājās. Jauno dalībvalstu (toreiz vēl kandidātvalstu) statistika lielākoties liecināja, kas viens no indikatoriem palielinās, bet otrs – samazinās, taču Latvijā šajā laika periodā abi rādītāji strauji pieauga – par 16% pieauga smago negadījumu skaits un par 40% fatālo nelaimes gadījumu skaits (otrs lielākais pieaugums bija Beļģijā – par 24%).

2002. gadā laika posmā no 25. novembra līdz 16. decembrim a/s **“Izstrādājumu bīstamības novērtēšanas aģentūra”** veica pētījumu Latvijas uzņēmumos, lai noskaidrotu darba devēju viedokli par darba aizsardzību regulējošiem tiesību aktiem.

Galvenās pētījuma tēmas :

- darba devēju izpratne par Valsts darba inspekciju un tās darbību reglamentējošiem normatīvajiem aktiem;
- darba devēju izpratne par nepieciešamajām izmaiņām uzņēmumā, ieviešot jaunās darba aizsardzības likumdošanas prasības;
- darba devēju zināšanas un sapratne par “jauno pieeju” darba aizsardzībā, tās priekšrocībām un trūkumiem;
- galvenās uzņēmumu problēmas jauno likumdošanas prasību ieviešanā;
- jautājumi, kam būtu īpaši jāpievērš uzmanība turpmākajā informēšanas darbā attiecībā uz darba aizsardzību;
- iespējamās problēmas darba aizsardzības prasību ieviešanā sakarā ar nepietiekamiem un nepieejamiem informatīvajiem materiāliem.

Kopā pētījumā piedalījās 363 Latvijas uzņēmumi. Šī pētījuma mērķauditorija nebija uzņēmumu darba aizsardzības speciālisti, bet gan uzņēmumu vadītāji vai vadības pārstāvji. Šāda pieeja tika izvēlēta, lai noskaidrotu to cilvēku zināšanas un attieksmi pret darba aizsardzību, kuri uzņēmumā spēj ietekmēt dažādu lēmumu pieņemšanu gan attiecībā uz finansēm, gan citiem ar darba aizsardzību saistītiem jautājumiem.

Pētījums atklāja, ka gandrīz katrā desmitajā no aptaujātajiem uzņēmumiem ir notikuši nelaimes gadījumi vai konstatētas arodslimības.

Pētījumā norādīts, ka uzņēmumu vadītāji samērā slikti pārzina Darba aizsardzības likuma prasības. Pārliecinoši lielākajai daļai darba devēju nav skaidri tādi jautājumi kā darba vides riska novērtēšana, darba vides iekšējās uzraudzības veikšana, prasības kompetentām institūcijām un speciālistiem, kā arī darba aizsardzības sistēmas organizēšana.

Gandrīz puse uzņēmēju uzskatīja, ka darba aizsardzībai ir svarīga nozīme uzņēmuma darbībā. Tomēr, ņemot vērā, ka ap 60% aptaujāto uzņēmumu pārstāvēja tādas nozares kā būvniecība, rūpniecība, transports, lauksaimniecība, mežsaimniecība, elektroenerģija, zvejniecība, kurās ir paaugstināts traumatisma risks nodarbinātajiem, var secināt, ka ievērojama daļa uzņēmēju tomēr nebija novērtējuši darba aizsardzības nozīmīgumu uzņēmuma darbībā. Par to liecina arī lielais skaits to uzņēmēju, pēc kuru domām darba aizsardzībai uzņēmuma darbībā ir mazsvarīga loma.

Ļoti mazā daļā uzņēmumu (zem 15%) tiek veikta uzraudzība un darba vides risku novērtēšana. Gandrīz puse aptaujāto atzina, ka viņu uzņēmumā šādi pasākumi vispār netiek veikti. Tas, pēc pētījuma autoru domām, liecina par to, ka darba devējiem nav pietiekamas izpratnes par šiem jautājumiem un ir nepieciešams būtiski palielināt informācijas apjomu, kā arī stingrāk kontrolēt likumdošanas dokumentos noteikto normu piemērošanu.

Tāpat vairums darba devēju (72%) uzskatīja, ka darba aizsardzībai līdz šim nav ticis atvēlēts pietiekami daudz līdzekļu.

2002.gadā tika veikts pētījums „**Darba dzīves barometrs Baltijas valstīs 2002.gadā**”, kas bija jau otrais šāda veida pētījums. Tā mērķis bija novērtēt darba dzīves kvalitāti Latvijā, Igaunijā un Lietuvā, kā arī identificēt pārmaiņas šajās valstīs.

Pētījuma dati iegūti, sadarbojoties ar speciālistiem no Baltijas valstīm, taču analīzi veica un pārskatu sagatavoja Helsinku Universitātes pētnieki Pekka Ylöstalo un Juha Antila.

Pētījuma mērķa grupa bija gan algotie darbinieki vecumā no 16 līdz 64 gadiem, gan uzņēmēji. Darba ņēmēju aptaujas izlase katrā no valstīm bija n=900; tā īstenota, veicot intervijas respondentu dzīvesvietās.

Pētījuma pārskats strukturēts trīs daļās: pirmajā daļā sniegts Baltijas valstu raksturojums, bet otrajā daļā atspoguļoti pētījuma galvenie rezultāti. Pētījumā aptvertās tēmas: arodbiedrību darbība; darba algas un citi iztikas līdzekļi; darba laiks un darba līdzekļi; stresa faktori darbā; algoto darbinieku spēja ietekmēt savus darba apstākļus; apmierinātība ar darbu; attālinātais darbs un informācijas tehnoloģijas darba dzīvē; darba organizāciju attīstība. Pētījuma trešajā daļā aplūkotas pašreizējās tendences un sniegtas nākotnes prognozes.

Kā secināts pētījumā, Latvijā pārskata periodā novērotas relatīvi nelielas izmaiņas. Lai gan darbinieku iesaistīšanās arodbiedrībās ir daudz izplatītāka nekā Lietuvā un Igaunijā, pētījuma autori vērš uzmanību uz problēmām, kas saistītas ar darba attiecību tiesisko noformēšanu. Pētījumā konstatēts, ka tikai nedaudz vairāk par pusi no darba ņēmējiem noslēguši rakstiskus darba līgumus uz nenoteiktu laiku. Jau 1998.gadā, kad tika veikts iepriekšējais pētījums, Latvijā rakstiski noformēto darba līgumu īpatsvars bija viszemākais no visām pētījumā iesaistītajām Baltijas valstīm, bet 2002. gadā šis skaits ir vēl vairāk sarucis. Tāpat pētījumā norādīts, ka pārskata periodā pieauguši konflikti darba vietās, taču, neskatoties uz to, darba ņēmēji ir apmierināti ar darbu un uzskata, ka spēj ietekmēt savus darba uzdevumus.

Sabiedriskās domas pētījums par Valsts darba inspekcijas darbību veikts pēc VDI pasūtījuma Eiropas Sociālā fonda projekta "Darba drošības sistēmas un darba attiecību uzraudzības pilnveidošana" ietvaros, pētījuma veicējs – tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS, izpildes laiks – 2005. gada jūnijs–jūlijs.

Pētījuma ietvaros aptaujāti Latvijas iedzīvotāji darbaspējas vecumā (n=1006) un darba devēji (n=509). Pārskatā aplūkoti sekojoši jautājumi: darba devēju un darbinieku informētība par darba tiesiskajām attiecībām un darba aizsardzības jautājumiem, attieksme pret darba tiesiskajām attiecībām, attieksme pret darba aizsardzības jautājumiem, kā arī attieksme pret Valsts darba inspekciju un informētība par tās darbību.

Raksturojot savu informētību par darba aizsardzības jautājumiem, 79% aptaujāto darba devēju norādījuši, ka viņi ir informēti par šiem jautājumiem. Gandrīz 4/5 darba devēju ir informēti par normatīvajiem aktiem darba aizsardzības jautājumos un vairāk nekā 2/5 ir informēti arī par apmācībām darba aizsardzības jomā un par iespējamo sodu darba aizsardzības neievērošanas gadījumā.

Raksturojot preventīvos pasākumus par darba drošības jautājumiem darba vietās, pētījumā norādīts, ka 11% aptaujāto iedzīvotāju vispār nav bijis instruktāžu par šiem jautājumiem, ko atzinuši arī 11% respondentu darba devēju aptaujā. Taču 62% no strādājošajiem iedzīvotājiem pēdējā gada laikā ir notikusi vismaz viena instruktāža par darba drošības jautājumiem, un to apstiprinājuši arī 59% aptaujāto darba devēju.

Pētījuma rezultāti liecina, ka 44% aptaujāto iedzīvotāju zinājuši, ka viņu uzņēmumā ir vadības nozīmēts darba aizsardzības speciālists, un 26% norādījuši, ka darba vietā ir arī izvēlēta darbinieku uzticības persona darba aizsardzības jautājumos. Savukārt darba devēju aptaujā 65% respondentu norādījuši, ka viņu uzņēmumā ir vadības nozīmēts darba aizsardzības speciālists, bet 30% – ka uzņēmumā ir darbinieku izvēlēta uzticības persona.

Raksturojot darba drošības pasākumus uzņēmumā, 35% aptaujāto iedzīvotāju un 48% uzņēmēju norādījuši, ka uzņēmumā vienmēr tiek ievēroti darba drošības un aizsardzības pasākumi, tādēļ, runājot par nelaimes gadījumiem darba vietā, tikai 14% aptaujāto iedzīvotāju atzīmējuši, ka pēdējo divu gadu laikā ir bijis viens vai divi šādi nelaimes gadījumi, bet 3% norādījuši, ka minētajā periodā ir bijuši vairāk nekā divi šādi negadījumi. Savukārt darba devēju aptauja apstiprinājusi, ka pēdējo divu gadu laikā viens vai divi nelaimes gadījumi bijuši 8% uzņēmumos, bet vairāk nekā divi negadījumi – mazāk nekā 1% uzņēmumos. To, ka nelaimes gadījumi darba vietā notikuši, apstiprinājuši pārsvarā vīrieši, aptaujātie vecumā no 25 līdz 34 gadiem, respondenti ar pamatizglītību, privātajā sektorā nodarbinātie, vadītāji un strādnieki, iedzīvotāji ar augstiem ienākumiem, Rīgā dzīvojošie, lauksaimniecības, mežsaimniecības, apstrādes rūpniecības un būvniecības nozarēs nodarbinātie, kā arī aptaujas dalībnieki, kuri strādā uzņēmumos ar 25–49 darbiniekiem vai arī vairāk par 100 darbiniekiem. Turpretim darba devēju aptaujas dati liecina, ka nelaimes gadījumu faktu biežāk apstiprinājuši respondenti tādās nozarēs kā būvniecība, transports, glabāšana un sakari, darba devēji uzņēmumos, kuros strādā vairāk nekā 50 darbinieki, darba devēju organizāciju biedri un to uzņēmumu pārstāvji, kuros darbojas arodbiedrība.

Tiesa gan 20% iedzīvotāju, kuru uzņēmumā šādi nelaimes gadījumi notikuši, atzīmējuši, ka pēc tiem uzņēmumā nekas nav ticis darīts, savukārt darba devēju aptaujā šādu atbildi snieguši 2%. Saskaņā ar pētījuma datiem, gan iedzīvotāju, gan darba devēju aptaujā visbiežāk norādīts, ka nelaimes gadījumam sekojušas instrukcijas par darba drošības jautājumiem (attiecīgi: 45% un 76%). Retāk atzīmēts, ka notikušas pārrunas par šo gadījumu (iedzīvotāji: 44%, darba devēji: 64%) vai ka sākts rūpīgāk sekot līdz darba drošības noteikumu ievērošanai (iedzīvotāji: 33%, darba devēji: 62%), bet tikai 12% iedzīvotāju un 31% darba devēju norādījuši, ka tikuši uzlaboti darba apstākļi.

Analizējot iedzīvotāju attieksmi pret darba drošības pasākumiem, pētījumā atzīmēts, ka 50% aptaujāto gadījumā, ja darba devējs nenodrošinātu darba aizsardzības pasākumus, tomēr prasītu to nodrošināšanu, bet citi izvēlētos krasākus mērus – 21% atteiktos strādāt līdz piemērotu darba apstākļu nodrošināšanai, bet 8% iesniegtu sūdzību par darba aizsardzības pasākumu neievērošanu. Tāpat 20% aptaujāto iedzīvotāju šādā situācijā censtos paši sevi nodrošināt par nepieciešamajiem darba aizsardzības līdzekļiem.

Starptautiskās Darba organizācijas un Eiropas Komisijas projekta laikā tika veikts pētījums **"Darba un nodarbinātības apstākļi jaunajās dalībvalstīs: mijiedarbība un sociāli ekonomiskā ietekme"**. Pētījumu veica Latvijas Universitātes (LU) profesors Mihails Hazans. Tajā apskatīti tādi jautājumi kā virsstundu un nakts darbs, darbs brīvdienās, darba aizsardzība un darba apstākļi, veselības riski darba vietā, darba līgumu veidi, darba un ģimenes dzīves savienošana, strādājošo līdzatbildība, stress un nogurums.

Pētījumā tika veikta LR Centrālās statistikas pārvaldes Darbaspēka apsekojuma, Darba samaksas struktūras apsekojuma, Profesiju apsekojuma, Darba apstākļu apsekojuma datu

analīze un atsevišķu uzņēmumu un nozaru analīze, izmantojot anketēšanu, intervijas ar darbiniekiem, arodbiedrību pārstāvjiem un administrāciju.

Pētījumā secināts, ka, lai arī novērojamas pozitīvas tendences darba aizsardzības un darba apstākļu jomā, tomēr progress ir pārāk lēns un skar ne visus darba ņēmējus; daudzās nozarēs ievērojama darbinieku daļa joprojām pakļauta vairākiem nopietniem veselības riskiem, kuri ne vienmēr ir atbilstoši uzskaitīti.

Progresu darba apstākļu uzlabošanas procesā kavē: darba devēju attieksme (vairākumā gadījumu); darba aizsardzības speciālistu atkarība no darba devēja; nopietnu investīciju nepieciešamība daudzos uzņēmējdarbības sektoros (īpaši rūpniecībā); strādājošo attieksme; VDI nepietiekoša kapacitāte un inspektoru zemās algas; darba ņēmēju zemās algas, virsstundas vai papilddarbs, kas noved pie noguruma, zemas koncentrācijas un kļūdām; darbinieku iniciatīvas trūkums; sociālā dialoga trūkums uzņēmumos, tai skaitā, gandrīz visos mazos uzņēmumos starp darba devējiem un darba ņēmējiem.

Darbinieki visbiežāk pakļauti šādiem riskiem: vibrācijas; troksnis; augsta temperatūra; zema temperatūra; dūmu, putekļu, bīstamu vielu ieelpošana; nepieciešamība darboties ar bīstamām vielām vai priekšmetiem; sāpīgas vai nogurdinošas darba pozas; vienvēidīgas plaukstu/roku kustības; individuālo aizsarglīdzekļu lietošana; smagu priekšmetu pārvietošana un stresa situācijas.

2005. gadā tika veikts **Eiropas Darba apstākļu apsekojums**. Pētījums tiek īstenots ik pēc pieciem gadiem, sniedzot vērtīgu ieskatu darba kvalitātes jautājumos kopš 1990. gada. Šajā pēc kārtas ceturtajā pētījumā atspoguļoti darba ņēmēju viedokļi par darba organizāciju, darba laiku, vienādām iespējām, apmācību, veselību un labklājību, kā arī par apmierinātību ar darbu. Pētījuma ietvaros tika aptaujāti gandrīz 30 000 strādājošo 31 valstī (25 ES dalībvalstīs, divās kandidātvalstīs – Bulgārijā un Rumānijā, kā arī Horvātijā, Turcijā, Šveicē un Norvēģijā). Apsekojums nodrošina iespēju analizēt tādu būtisku jautājumu un notikumu kā ES paplašināšanās, darbaspēka novecošanās un spiediens, kas saistīts ar aizvien pieaugošo dzīves tempu, konkurētspēju, produktivitāti, globalizāciju un pārstrukturēšanos, ietekmi uz darba dzīves apstākļiem.

Pētījuma „**Darba apstākļi un riski Latvijā**” pasūtītājs ir Labklājības ministrija, un to ar Eiropas Savienības finansiālu atbalstu veica AS "Inspecta", Rīgas Stradiņa universitātes Darba un vides veselības institūts un mediju, tirgus un sociālo pētījumu firma "TNS Latvia"

Pētījums veikts periodā no 2005. gada septembra līdz 2007. gada jūnijam. Tā ietvaros aptaujāti 1058 darba devēji, 2455 darbinieki un 65 pašnodarbinātās personas.

Pētījuma “Darba apstākļi un riski Latvijā” mērķis bija radīt analītisko bāzi arodveselības, darba drošības un darba tiesisko attiecību jomā, kas kalpotu par pamatu racionālu un efektīvu lēmumu pieņemšanai nodarbinātības un sociālās politikas programmu radīšanai un ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai. Pētījuma laikā veiktas iedzīvotāju, darba devēju, darba aizsardzības speciālistu, nodarbināto (t.sk. īpaši aizsargājamo un sociāli atstumto grupu pārstāvju), kā arī veselības aprūpē nodarbināto aptaujas, pieejamo arodveselības un darba drošības datu bāzu analīze, veikto pētījumu, kā arī objektīvās situācijas (veikto laboratorisko mērījumu) analīze, kas nodrošina iespēju balstīt darba aizsardzības politikas programmu izstrādi uz pētījuma rezultātiem. Pētījuma rezultāti norāda uz nepietiekamu darba aizsardzības un darba tiesisko attiecību reglamentējošo normatīvo aktu ievērošanu darba vietās, kā arī nepietiekamu sabiedrības informētību un izpratni par normatīvo aktu prasībām. Turpmāk uzmanība būtu jāpievērš normatīvo aktu prasību vienkāršošanai, alternatīvām informēšanas un izglītošanas metodēm, kā arī regulārai un periodiskai valstisku indikatoru iegūšanai, lai varētu novērtēt pasākumus, kas veikti darba aizsardzības un darba tiesisko aspektu jomā.

Sadalā par negadījumiem darbā un darba aizsardzību pētījums parāda, ka situācija darba aizsardzības jomā ir vērtējama kā neapmierinoša.

Aptaujājot darba devējus, ir konstatēts, ka darba vides riska novērtējumu veic nepilna puse uzņēmēju, savukārt, viena otrā daļa no šīs nepilnās puses pēc novērtējuma ir sastādījusi aizsardzības pasākuma plānus. Tas nozīmē, ka tikai apmēram ceturtdaļa darba devēju reāli rūpējas par situācijas uzlabošanu šajā jomā.

Interesanti, ka jau 10 gadus neviens Latvijas iedzīvotājs, kurš darbā ir guvis traumu, kas liedz viņam nodarboties ar līdzšinējo profesiju, nav izmantojis iespēju pārprofilēties par jebkuras citas profesijas pārstāvi. Valsts šādam cilvēkam nodrošina 1125 Ls jaunas specialitātes apgūšanā. Traumas guvušie cilvēki jaunu profesiju iegūst citādākā veidā, izmantojot Nodarbinātības Valsts aģentūras piedāvātos specialitāšu apgūšanas kursus.

Neviens uzņēmuma darbinieks nav pakļauts kādam no riska faktoriem darba vietās, domā 58% darba devēju, kas ir pārliecināti, ka viņu vadītie uzņēmumi atbilst darba drošības prasībām. 57% no darbiniekiem ir informēti par riskiem savās darba vietās, bet 24% darbinieku uzskata, ka šī informācija uz viņiem neattiecas.

Pētījumā secināts, ka tipiska kompānija, kura nevar izpildīt darba aizsardzības prasības, ir uzņēmums, kurš nodarbina vienu līdz deviņus darbiniekus, dibināts pēc 1996. gada, privāts uzņēmums lauksaimniecības, mežsaimniecības, būvniecības vai ražošanas nozarē vai nevalstiskā organizācija, kompānija maksā algu aploksnē un atrodas Rīgā vai Rīgas reģionā.

Pastāvošā situācija iezīmē problēmas valsts sociālās drošības fondā, turklāt nepieciešama labāka un vienkāršāka darba negadījumu reģistrācijas sistēma, secināts pētījumā.

Pētījumā norādīts, ka 71% no darba devējiem ir ziņojuši par darba negadījumiem Valsts darba inspekcijai.

Savukārt pētījumā izmantotā darbinieku aptauja liecina, ka par darba negadījumiem ir ziņojuši 25% no darba devējiem.

2.3. Traumatisms darba vidēs ekspertu skatījumā

Ekspertu interviju uzdevums bija iepazīties ar problēmsituācijām darba drošības jomā saistībā ar darbinieku atrašanos darba vietā alkohola vai narkotiku ietekmē. Šajā nodaļā tiks analizēts un izvērtēts ekspertu intervijās noskaidrotais ekspertu viedoklis par situāciju darba drošības jomā un nelaimes gadījumiem darba vidē, akcentējot negadījumu saistību ar alkohola un narkotiku lietošanu. Tika aptaujāti eksperti no Valsts darba inspekcijas, arodbiedrībām, medicīnas darbinieki un darba devēji vai darba devēju pārstāvji. Tika intervēti dažādu uzņēmumu pārstāvji – lielo, vidējo un mazo uzņēmumu pārstāvji no dažādām tautsaimniecības nozarēm. Kopējais intervēto ekspertu skaits – 12.

2.3.1. Nelaimes gadījumu vispārīgs raksturojums

Valsts darba inspekcijas apkopotā informācija rāda, ka nozares, kurās 2007. gadā visbiežāk notikuši nelaimes gadījumi, ir būvniecība, transports, apstrādes rūpniecība, glabāšana (piemēram, noliktavas) un sakari. Negadījumi notikuši arī citās nozarēs, piemēram, slimnīcās, kur gadās, ka personāls iedur ar šļirces adatu, sagriežas vai pakrīt. Ļoti liels nelaimes gadījumu risks ir ugunsdzēsēju darbā, kur dažādas traumas darbavietā vai dzēšot ugunsgrēku guvuši vairāk kā 50 cilvēku (39 ugunsdzēsēji guvuši traumas ugunsgrēkos, 12 negadījumi notikuši darbavietā, nesaistīti ar ugunsgrēku).

Latvijā Darba likums regulē atrašanos darbā alkohola reibuma stāvoklī. Tas nosaka tiesības darba devējiem piemērot darbiniekiem disciplinārsodu, uz laiku atstādināt no darba (Darba likuma 58. pants. Atstādināšana no darba, 3.punkts) vai uzteikt darba līgumu, ja darbinieks atrodas darbā alkohola reibuma stāvoklī (Darba likuma 101.pants. Darba devēja uzteikums, 4. punkts).

Darba likumā būtisks uzsvars ir likts uz darba devēja un darbinieka savstarpējo dialogu, jo, izstrādājot koplīgumu un darba iekšējās kārtības noteikumus, pusēm iespējams vienoties par darbinieku uzvedības noteikumiem uzņēmumā.

2.3.2. Darba drošības jautājumu risināšana Valsts Darba inspekcijā un arodbiedrībās

Par darba drošības jautājumiem izteicās eksperti no Valsts darba inspekcijas un Latvijas celtnieku arodbiedrības, Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības, kā arī darba devēji. Īsumā par šo organizāciju lomu darba drošības jomā.

Valsts darba inspekcija (VDI) ir uzraugošā un kontrolējošā institūcija, kas pārrauga darba likumdošanas prasību ievērošanu darba vietā, izmeklē darba negadījumus, kas notikuši darba vietā, ja nepieciešams, izskata arī arodsaslimšanu faktus, pārbauda, vai akti par negadījumiem sastādīti pareizi.

Valsts darba inspekcija reģistrē un izmeklē visus nelaimes gadījumus, par kuriem tiek paziņots inspekcijai, ja nelaimes gadījums izraisījis cietušajam darbaspēju zaudējumu uz laiku, kas ir ilgāks par vienu diennakti.

Valsts darba inspekcija izvērtē katru gadījumu, un, ja tiek konstatēta darba devēja vaina, tam var uzlikt sodu līdz 1000 latiem saskaņā ar Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksu (41.p. Darba regulējošo normatīvo aktu pārkāpšana. 2005.g. 22.decembra redakcija). Valsts darba inspekcija uzdod darba devējam pienākumu novērst problēmas, kādēļ darbinieks cietis.

Latvijas celtnieku arodbiedrība (LCA) ir aroda organizācija, kura apvieno būvniecībā strādājošos darbiniekus. Tā ir brīvprātīga, neatkarīga sabiedriska organizācija, kas pauž, pārstāv un aktīvi aizstāv savu biedru intereses tādās darbiniekiem svarīgās jomās kā nodarbinātība, darba samaksa, darba drošība un aizsardzība, kā arī sociālās garantijas. Arodbiedrībā ir ap 4000 biedru, kas ir apmēram 15–20 % no kopējā valstī nodarbināto celtnieku skaita. LCA regulāri organizē apmācības kursus un seminārus saviem biedriem, kuros akcentē arī darba drošības un darba aizsardzības jautājumus, izdod informatīvos izdevumus, kuros neatņemama sastāvdaļa ir informācija un analīze par darba drošības un darba aizsardzības jautājumiem būvniecības nozarē. LCA uzsver darba drošības un darba aizsardzības jautājumu ietveršanu darba koplīgumos.

Gadījumos, kad ierosinātas lietas par darba drošības jautājumiem, arodbiedrība piedalās tajos gadījumos, ja arodbiedrības pārstāvis piedalās lietā kā darba aizsardzības uzticības persona. Arodbiedrībai ir tiesības apmeklēt būvobjektu, lai pārliecinātos par darba drošības noteikumu ievērošanu, bet tam nepieciešama atļauja. Eksperti uzskata, ka šādu atļauju dabūt ir iespējams.

Par nelaimes gadījumiem darba vietā LCA arodbiedrības pārstāvji uzzina no dažādiem avotiem – ir gadījumi, kad uzzina no saviem biedriem jau par konkrētajiem gadījumiem, kad nepieciešams palīdzēt, ir gadījumi, kad uzzina no Valsts darba inspekcijas. Arodbiedrība uzskata, ka galvenais būtu nelaimes gadījumu maksimāla profilakse kā no darba devēju puses, nodrošinot drošus darba apstākļus, tā arī strādājošo informētība par darba aizsardzību un darba drošības noteikumu ievērošanas nepieciešamību. Arodbiedrība uzsver, ka, protams, darbinieks nedrīkst ierasties darbā reibuma stāvoklī, un saskaņā ar Darba likumu darbinieks reibuma stāvoklī ir atstādināms no darba.

Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība (LBAS) ir lielākā nevalstiskā organizācija Latvijā, kura apvieno 24 dalīborganizācijas un kura īsteno profesionālu arodbiedrības biedru un darba ņēmēju interešu aizstāvību nozaru un starpnozaru līmenī. LBAS koordinē 24 brīvu un neatkarīgu Latvijas arodbiedrību sadarbību, pārstāv un aizstāv to biedru intereses. LBAS pārstāv arodbiedrības biedru intereses un aizsargā viņu tiesības sociāli ekonomiskajā jomā. LBAS piedalās ekonomikas un sociālās attīstības programmu izstrādē, likumprojektu izvērtēšanā, darba grupās par darba apstākļu uzlabošanu, darba samaksu, tarifu politiku, obligāto sociālo apdrošināšanu un sociālo nodrošināšanu, veselības aprūpi, kā arī nodarbinātību, profesionālo izglītību un mūžizglītību. LBAS konsultē arodbiedrības biedrus par darba koplīgumu slēgšanu, piedalās darba strīdu, sociālo un ekonomisko domstarpību izskatīšanā. LBAS apvieno gandrīz 165 000 biedrus valsts, pašvaldību un privātajos uzņēmumos.

2.3.3. Nelaimes gadījumu darba vietā galvenie iemesli

Valsts darba inspekcijas eksperte norāda, ka saskaņā VDI apkopoto informāciju galvenie nelaimes gadījumu cēloņi darba vietā ir:

„darba aizsardzības prasību neievērošana, tai skaitā darba drošības instrukciju neievērošana, nepareizu darba paņēmienu un metožu izvēle, darba izpildes tehnoloģiju neievērošana, trūkumi darbinieku disciplīnā; nepilnības darba organizācijā un ar to saistītās sekas; nepietiekama darba drošības instrukciju ievērošanas kontrole, neapmierinoša darbinieku apmācība un instruēšana darba drošības un veselības jautājumos, neapmierinoša darba vietas izveide un aprīkošana; neapmierinoši apstākļi darba vietā, tostarp nekārtība darba vietā, piemērota drošības aprīkojuma un individuālo aizsardzības līdzekļu trūkums, bojātas iekārtas, instrumenti, darba rīki.

Negadījumu iemesli var būt saistīti arī ar darbinieka nogurumu vai neuzmanību, pieredzes trūkumu konkrētā darba veikšanā. Alkohola lietošana darba laikā vai pirms darba var būt veicinošs faktors darbinieka neuzmanībai, kas savukārt var izraisīt negadījumus darba vietā”.

Viens no lielākajiem traumatisma riskiem pastāv būvniecībā, kur tiek veikts ļoti plašs darbu loks:

„Būvniecības uzņēmumam nelaimes gadījumu un traumu gūšanas risks ir ļoti augsts. Tā kā veicam darbus no nulles cikla būvniecības līdz objekta nodošanai ekspluatācijā, tad arī iespējamie nelaimes gadījumi ir ļoti dažādi. Smagu priekšmetu pārvietošana, darbs augstumā, pārvietošanās pa „nelīdzenu” darba virsmu, dažādu darba instrumentu lietošana.”

Arī medicīnas darbinieki, raksturojot nelaimes gadījumu problemātiku un iemeslus, kā nozares, kurās visbiežāk tiek gūtas traumas, īpaši akcentējuši celtniecību un dažādus remontdarbus. Nodarbinātajiem visbiežāk raksturīgas traumas – no vidēji lieliem sasitumiem, līdz pat ļoti nozīmīgiem lūzumiem. Mediķi konstatējuši, ka pēdējā laikā arvien biežāk pēc palīdzības vēršas jaunieši, pat jaunāki par 20 gadiem, kuri daudzas traumas gūst pieredzes un profesionalitātes trūkuma dēļ, turklāt vienlaikus ar alkoholu kļūst ļoti pārgalvīgi.

Diezgan augsts traumatisma risks ir arī kokapstrādes uzņēmumos, kur darbinieki strādā ar bīstamām iekārtām, un pat mazākā kļūme vai strauja kustība neīstā virzienā var radīt ļoti smagus nelaimes gadījumus. Intervēto ekspertu kokapstrādes un būvniecības uzņēmumos 2007. gada laikā traumas darba vietā guvuši divi darbinieki (būvuzņēmumā – apakšuzņēmēja darbinieki), kas nav notikuši alkohola vai narkotisko vielu lietošanas rezultātā (veiktas ekspertīzes), un visi gadījumi reģistrēti VDI.

Jautājot uzņēmumu vadībai par to, cik bieži uzņēmumi sastopas ar situāciju, kad darbinieki ierodas darbā iereibuši pēc smagas alkohola lietošanas, darba devēju atbildes bija līdzīgas, ka ar šādām situācijām nākas sastapties diezgan regulāri:

„Nākas sastapties ar paģirainiem darbiniekiem. Visbiežāk tas ir pēc svētkiem vai brīvdienām. Iereibuši darbinieki ir problēma arī vasaras karstajās dienās, kad viņiem ir izteikta vēlme lietot alu. Ar narkotiskām vielām – nav nācies sastapties.”

„Ir gadījumi, kad darbinieks ierodas pieteikties darbā ļoti paģirains ar izteiktu alkohola dvingu.”

„Šādi gadījumi ir diezgan regulāri, kad darbinieki ierodas darbā vai nu iereibuši vai paģiraini, vidēji divas reizes mēnesī, kas parasti ir pēc algas dienām un kādiem svētkiem.”

Medicīnas darbinieki alkohola lietošanu darba vidēs vairāk saista ar nelegālo nodarbinātību, jo viņu novērojumi liecina, ka oficiālā darbā strādājošos vairāk kontrolē darba devējs. Alkohola lietošanas problemātika īpaši aktuāla esot tiem, kuri strādā zemas kvalifikācijas amatā, turklāt vēl nelegāli, jo ļoti bieži viņi lieto sliktas kvalitātes alkoholu, kas veselības problēmas vēl padziļina.

Savukārt eksperts no kāda cita uzņēmuma, kas nodarbojas ar dažādu pakalpojumu sniegšanu, elektroapgādi u.tml. stāsta, ka viņu uzņēmums alkohola lietošanas ziņā ir uzskatāms par izņēmumu, jo viņu uzņēmumā vispār nav tādu gadījumu, kad kāds ierastos darbā alkohola reibumā. To viņš skaidro ar to, ka darbu vadītājs kādreiz esot bijis alkoholiķis, kurš nu jau 15 gadus vispār nedzer un zinot kā tikt galā ar alkohola lietošanu darba vietā, līdz ar to alkohola

lietošana šajā uzņēmumā nav problēma. Piemēram, vasarā šajā uzņēmumā esot bijis gadījums, kad darbinieks darba vietā esot ieradies reibumā, taču šis darbinieks nav ticis pielaists pie darba un aizraidīts mājās – pēc tam lemts par šī darbinieka atlaišanu.. Jāpiemin arī tas, ka šajā uzņēmumā pēdējā gada laikā nav noticis neviens nelaimes gadījums, lai arī darba specifika ir tāda, ka darbinieki ir pakļauti riskam, strādājot augstumā un ar dažādām iekārtām.

Lielākā daļa intervēto ekspertu – darba devēju pievērš lielu uzmanību tam, lai darbinieki ierastos darbā, būdami gatavi strādāt.

„Tiešais darbu vadītājs kontrolē, lai darbinieki darba laikā nelietotu alkoholu un neatrastos darbā reibumā vai pagiraini. Cik lielā mērā tas izdodas, grūti spriest... Vislielākā problēma ir apakšuzņēmēju darbinieki un viņu kontrole, disciplīna.”

2.3.4. Nelaimes gadījumu izmeklēšanas pieredze un vērtējums

Valsts darba inspekcija tos nelaimes gadījumus darba vietā, kas notikuši alkohola vai narkotisko vielu reibumā, izvērtē tāpat kā pārējos nelaimes gadījumus. Ja darba vietā ir noticis nelaimes gadījums, vienmēr pēc pirmās neatliekamās medicīniskās palīdzības sniegšanas ambulatorajā vai stacionārajā medicīnas iestādē tiek veikta ekspertīze par alkohola vai narkotisko vielu klātbūtni organismā. Kā paskaidroja medicīnas darbinieki, tad alkohola lietošana tiek noteikta vairākās vidēs – pirmkārt, to nosaka asinīs un urīnā un, otrkārt, izelpotajā gaisā. Tāpat pēc katra nelaimes gadījuma medicīnas iestāde izraksta t.s. Signāltalonu, kurā tiek sniegtas visas ziņas par cietušo, precizēts traumas raksturs un smaguma pakāpe, kā arī norādītas turpmākās aktivitātes traumas seku likvidēšanai. Signāltalons nākamajā dienā pēc izrakstīšanas tiek sūtīts uz cietušā darba vietu.

Medicīnas darbinieku novērojumi liecina, ka gadījumā, ja trauma ir notikusi darbā, kurā cilvēks strādā oficiāli, darba devējs ir ieinteresēts palīdzēt un kaut kādā veidā kompensēt notikušo. Tiesa, oficiāli darba vieta ļoti bieži negrib atzīt, ka trauma radusies darbā (nemaz nerunājot par traumu darbā alkohola reibumā), bet medicīnas darbinieki atturas raksturot tālāko notikumu gaitu un atzīst, ka lielās noslodzes dēļ koncentrējas uz saviem tiešajiem darba pienākumiem.

Alkohola vai narkotisko vielu klātbūtne asinīs neietekmē negadījuma izmeklēšanas gaitu; tas tiek uzrādīts kā blakus apstāklis, jo likumdošanā nav paredzēts izmeklēt atsevišķi nelaimes gadījumus, kuros tiek konstatēta alkohola vai psihotropo narkotisko vielu klātbūtne asinīs, kā tas notiek citās Eiropas Savienības valstīs:

„Ja citās valstīs ir tā, ka pēc šī fakta konstatēšanas [alkohola klātbūtne asinīs], tiek sastādīti pilnīgi citi atzinumi nekā tas būtu parastā gadījumā, lai netiktu tās pašas sociālās garantijas. Bet diemžēl Latvijā netiek atsevišķi izmeklēti šie gadījumi”.

Eksperte no VDI norāda, ka Latvijā likumdošana šajā jautājumā ir novecojusi:

„pašreiz nav neviena normatīva, kas pret šiem gadījumiem liktu izturēties savādāk. Mūsu darbu tas neietekmē ... mēs konstatējam. Jā ... protams, tas ir slikti, acīmredzot šajā darba vietā ir kontroles trūkums no darba devēja puses...”.

Tāpēc būtu nepieciešamas izmaiņas likumdošanā, akcentējot lielāku atbildību un sodu par tiem negadījumiem darba vietā, kas notikuši alkohola vai narkotisko vielu iespaidā. Eksperte uzskata, ka nepieciešamas izmaiņas aktu sastādīšanā, tādējādi pasargājot valsts naudu:

„vajadzētu būt dažādām aktu sastādīšanas iespējām. Ja cietušais, kas ir bijis alkohola reibumā, pats dabūtu segt ārstēšanās izdevumus, varbūt nākamreiz padomās, pirms to darīs savā darba vietā”.

Darba devēji uzsver, ka lielākā daļa atbildības par alkohola/narkotisko vielu lietošanas rezultātā gūtajām traumām jāuzņemas ne tikai uzņēmumam, bet arī darbiniekam, kas cietis nelaimes gadījumā:

„Protams, ka pašam cietušajam, jo uzņēmuma vadītājs nevienam ar varu mutē neko nelej un neizsniedz apreibinošas vielas. Tā ir katra personīgā atbildība. Cita lieta, ja darbinieks sava reibuma dēļ apdraud citus darbiniekus vai radījis miesas bojājumus. Tad jābūt dalītai atbildībai, jo darba devējam saviem darbiniekiem ir jānodrošina droša darba vide!”

„Ja vainīgs ir cietušais, tad pašam cietušajam. Taču no otras puses, grūtās situācijas dēļ saistībā ar darbinieku trūkumu, savs risks ir jāuzņemas arī pašam uzņēmumam.”

Pašreiz Latvijā sociālās garantijas tiek piešķirtas vienādi visiem nelaimes gadījumos cietušajiem darba vietā neatkarīgi no tā, vai nelaimes gadījums noticis alkohola reibumā vai nē. Palīdzība pienākas ikvienam, ja cietušie strādājuši oficiāli ar darba līgumu un maksājuši nodokļus.

Ārstēšanās laikā Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra atlīdzina papildu izdevumus, kas saistīti ar ārstēšanos un medicīnisko rehabilitāciju, personas aprūpi, tehnisko palīglīdzekļu iegādi un remontu un ceļa izdevumiem, apmeklējot ārstu. Apdrošināšanas atlīdzības apmērs ir atkarīgs no apdrošinātās personas vidējās iemaksu algas, ko nosaka par sešu mēnešu periodu (izlaižot divus mēnešus pirms mēneša, kurā noticis darba negadījums). Slimības pabalstu piešķir 80% apmērā no vidējās iemaksu algas un izmaksā, sākot no 15.darbanespējas dienas. Apdrošināšanas atlīdzības par ārstēšanās un rehabilitācijas izdevumiem nedrīkst pārsniegt divdesmit piekārtīgu valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu apdrošināšanas gadījuma iestāšanās dienā (dienā, kad noticis nelaimes gadījums darbā vai konstatēta arodslimība), tas ir, no 2006.gada 1. janvāra 1125 latī.

Latvijas Republikas Ministru kabineta izstrādātajos noteikumos par nelaimes gadījumu darbā izmeklēšanas un uzskaites kārtību ir atsevišķi sagrupēti nelaimes gadījumi pēc smaguma pakāpes: nesmagie, smagie un letālie gadījumi. Pēc Valsts darba inspekcijas informācijas laikā no 2007. gada 1. janvāra līdz 31. decembrim Latvijā darba vietās gājuši bojā 62 darbinieki un 255 guvuši smagas traumas, bet 2006. gadā darbā bija gājuši bojā 53 un smagas traumas guvuši 293 cilvēki.

VDI dati (uz 01.12.2007.) liecina, ka 2007. gadā darba vietā kopā ir bijuši 15 nelaimes gadījumi, kas notikuši alkohola reibumā, t.sk., nesmagie negadījumi – 6, smagie negadījumi – 6, letālie – 3, kas ir mazāk par 2006. gada attiecīgajā laika posmā (uz 01.12.2006.) reģistrētajiem nelaimes gadījumiem alkohola reibumā (kopā 28, t.sk., nesmagie – 12 smagie – 11, letālie – 5).

Negadījumu skaits alkohola reibumā ir mazinājies vairāku iemeslu dēļ. Eksperti uzskata, ka

„iespējams, netiek ziņots par visiem negadījumiem alkohola reibumā darba vietā, kā arī objektos nav vairs tik daudz mazkvalificētu darbinieku”.

Eksperte no arodbiedrībām norāda, ka būvniecības nozarē iepriekšējos gados nelaimes gadījumu skaits darba vietā ir samazinājies, bet 2007. gada laikā negadījumu skaits alkohola reibumā ir palielinājies vairāku iemeslu dēļ:

„Pirmkārt, ir ļoti palielinājušies būvniecības apjomi, un būvniecībā ir lielākas algas, kas nozīmē, ka viņu rīcībā ir vairāk līdzekļu, tai skaitā alkoholam. Otrkārt, līdz ar apjomu palielināšanos darbā biežāk nekā agrāk tiek pieņemti mazkvalificēti darbinieki, kuri ir ne tikai neprofesionāli, kā arī labi nepārzina darba drošības noteikumus. Viņiem arī nav tās savas profesijas kultūras, viņi biežāk iedzer, un tad arī ir tās nelaimes...”

Iepriekšējos gados arodbiedrība esot veikusi pētījumu par darba negadījumu sezonālītāti, cenšoties arī konstatēt, vai pastāv noteiktas dienas vai stundas, kad biežāk notiekot negadījumi darbā:

„Mēs konstatējām, ka tiešām pastāv noteiktas dienas un stundas, kad visbiežāk notiek nelaimes gadījumi. Ir divi laiki – agri no rīta, tūlīt pēc darba laika sākuma vai pat pirms darba laika sākuma; kā arī vēla pēcpusdiena, kad tuvojas darba laika beigas. No rīta – varbūt tāpēc, ka cilvēks ir ļoti agri cēlies pirms sešiem, piemēram, no Limbažiem braucis uz Rīgu, lai laikus tiktu darbā. Varbūt iepriekšējā vakarā ilgāk un pavairāk iedzēris, un tas kopā ar agro celšanos atstāj ietekmi uz uzmanības koncentrēšanos... Pēcpusdienas traumas saistītas ar nogurumu un tuvojošos darba dienas beigām, domas jau pavisam citur... Nenoliegšu, ir strādnieki, kas pa dienu paguvuši iedzert kādu pudeli alus ...”

Tādējādi eksperts norāda, ka ne tikai dzeršana darba laikā un darba vietā ir nelaimes gadījumu riska faktors, bet arī alkohola lietošana iepriekšējā vakarā ir faktors, kas ietekmē strādājošā spēju koncentrēties darbam.

VDI eksperti atzīmē, ka daļa to darbinieku, kuri darba vietā guvuši traumas, ir strādājuši bez darba līguma un līdz ar to nav bijuši sociāli apdrošināti. Šiem cilvēkiem ir tiesības no valsts saņemt neatliekamo palīdzību, bet palīdzības apjoms ir mazāks nekā tiem, kam bijis darba līgums un ir veiktas obligātās sociālās apdrošināšanas iemaksas.

Darba devēja pienākums ir paziņot VDI par notikušo nelaimes gadījumu, pēc tam kopīgi izmeklēt šo gadījumu, lai uzlabotu darba apstākļus. Nevienam darba devējam nevēlas atzīt to, ka nelaimes gadījums ir bijis un cietušais ir bijis alkohola vai narkotisko vielu reibumā. Gan eksperte no VDI, gan LCA uzskata, ka darba devēji neziņo par visiem nelaimes gadījumiem, īpaši par tiem, kas notikuši alkohola reibumā, un vēl jo vairāk par tiem, kas notikuši ar strādājošajiem, kam nav bijis noslēgts darba līgums. Arodbiedrības pārstāve uzskata, ka tiek ziņots par apmēram pusi no visiem negadījumiem, bet uzsver to, ka netiek ziņots par nelieliem negadījumiem, kad, piemēram, savainots pirksts (noskrambāts, sasists vai sagriezts); strādājošajam tiek sniegta palīdzība un viņš var turpināt darbu tajā pašā vai tuvākajās dienās. Taču arodbiedrības pārstāve uzskata, ka arodbiedrības nepieļautu gadījumu, kad netiktu ziņots par smagu nelaimes gadījumu darba vietā.

Medicīnas darbinieku novērojumi liecina, ka parasti neoficiālās nodarbinātības gadījumos darba devējs nevēlas uzņemties atbildību par notikušo, bet cietušais bailēs no tā, ka tiks atlaists, darbā atgriežas ātrāk nekā trauma sadziedēta. Nelegāli nodarbinātie paši nevēlas atklāt, ka trauma notikusi darbavietā *„lai neradītu problēmas darba devējam un sev”*.

VDI eksperte atzīmē, ka, lai gan darba devējiem pašiem jāziņo Valsts darba inspekcijai par negadījumiem darba vietā, dažkārt informācija par negadījumiem darbā tiek apzināti slēpta. VDI saņem informāciju no veselības aprūpes iestādēm par notikušajiem negadījumiem darba vietā. Valsts darba inspekcijas eksperte uzskata, ka VDI ir laba sadarbība ar neatliekamās palīdzības centru un policiju, bet no slimnīcām VDI par nelaimes gadījumiem darba vietā saņem informāciju reizi mēnesī. Tas norāda, ka VDI saņem samērā pilnīgu informāciju vismaz par smagajiem nelaimes gadījumiem darba vietā. Tai pat laikā eksperte uzsver, ka nenoliedzami pastāv slēptie nelaimes gadījumi darba vietā. To apliecina statistika – 2007. gada 10 mēnešos

nejauši atklāti un reģistrēti 66 slēptie nelaimes gadījumi darba vietā. Informācija par slēptajiem nelaimes gadījumiem

„nāca gaismā pēc vairākiem mēnešiem vai pat vēl pēc ilgāka laika no ārstiem, no pašiem cietušajiem, kas iet pēc kompensācijām uz VSAA, vai arī pēc ilgāka laika pats cietušais pastāsta VDI valsts darba inspekcijai par to, ka darba devējs nav ziņojis par notikušo. Par darbā notikuša nelaimes gadījuma slēpšanu, uzliek naudas sodu darba devējam – fiziskajai personai līdz 250 latiem, juridiskajai personai – 750 latiem sods”.

„Iespējams, ka uzņēmumā nav sakārtoti nepieciešamie dokumenti, darba līgumi, instruktāžas reģistrācijas žurnāli utt., tāpēc šie negadījumi tiek noklusēti ... To nevajag slēpt ... pēc negadījuma var rasties komplikācijas un, ja nebūs sastādīts akts par nelaimes gadījumu darbā, cietušais nevarēs saņemt valsts pabalstu rehabilitācijai, kā arī darba devēja vainas gadījumā piedzīt no viņa ārstēšanās izdevumus”.

Viena no nozarēm, kurās, pēc ekspertu teiktā, 2007. gadā ir noticis visvairāk nelaimes gadījumu, ir būvniecība un apstrādes rūpniecība, jo tajās vairāk izmanot bīstamās iekārtas, pret kurām strādniekiem nereti ir pavisā attieksme, kura vēl vairāk pastiprinās alkohola lietošanas ietekmē:

„Būvniecībā katru brīdi mainās apstākļi, tā ir dinamiska, līdz ar to, ja cilvēks ir lietojis alkoholu, tad, saprotams, reakcija ir mazāka un netiek vairs pievērsta tāda uzmanība darba drošībai”.

Daudzi, bet ne visi eksperti uzskata, ka darba devējs ir tas, kas nosaka darba vidi un ietekmē savus darbiniekus, pieļaujot vai nepieļaujot alkohola lietošanu darba vietā:

„Tas, vai kādā nozarē tiek lietots alkohols, ir atkarīgs no paša darba devēja, kādu mikrovidi veido savā uzņēmumā un kā motivē savus darbiniekus”.

Eksperti ir novērojuši sakarību starp darbaspēka kvalifikāciju un alkohola lietošanas risku darba vietā.

„Ir zināmi gadījumi, ka darba devēji saviem mazkvalificētajiem darbiniekiem algas dienas nosaka tieši piektdienās, jo tas, protams, tiks atzīmēts un labāk, lai tas iekristu brīvdienās”.

Valsts darba inspekcijas eksperte nevarēja definēt īpašas atšķirības starp negadījumiem darbā alkohola reibumā un negadījumiem darbā narkotisko vielu reibumā, jo tikai medicīniskās iestādes darbinieks – ārsts var konstatēt faktu, vai cietušais ir alkohola vai narkotisko vielu reibumā. Pēc ekspertes teiktā, 2007. gada laikā nav reģistrēts neviens nelaimes gadījums darba vietā, kas būtu bijis noticis psihotropo narkotisko vielu ietekmē:

„Laikam šiem lietotājiem piesardzība ir lielāka nekā alkohola lietotājiem ... tas laikam tāpēc, ka par narkotisko vielu lietošanu ir stingrāki likumi”.

To apstiprina arī citi eksperti:

„Nav dzirdēts, ka kāds darbinieks būtu bijis narkotisko vielu reibumā ... izplatītāka tomēr būs alkohola lietošana”.

„Bet kā tad lai nosaka to narkotisko vielu klātbūtni, ja darbinieks uzvedas neuzkrītoši un nesmird pēc alkohola, mēs nevaram neko iesākt. ... tiklīdz darbinieks liekas aizdomīgs,

tā lūdzam iepūst "trubiņā" vai arī saucam policiju uz objektu, ja darbinieks atsakās paklausīt objekta darba drošības noteikumiem. Bet šādā veidā uzrādās tikai promiles ... protams, ka nekādā gadījumā cilvēks nevar atrasties darba vietā alkohola reibumā".

Eksperte uzsver, ka, lai nodrošinātu darba likumdošanā noteikto prasību efektīvāku ievērošanu, paredzēts, ka turpmāk darba devējus sodīs bargāk par atklātajiem pārkāpumiem darba tiesību un darba aizsardzības jomās. Saskaņā ar likumprojektu turpmāk plānots noteikt naudas sodus no 300 līdz 400 latiem fiziskām personām, bet juridiskajām personām no 600 līdz 5000 latiem. Šie grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā tika apstiprināti Ministru kabineta sēdē 2007. gada nogalē, paredzēts, ka tie stāsies spēkā 2008. gadā.

VDI un arodbiedrību eksperti uzskata, ka daudzos uzņēmumos darba devēji neievēro darba aizsardzības prasības, tādējādi darbiniekiem nākas strādāt nedrošā un veselībai kaitīgā vidē. Daudzi uzņēmēji joprojām dzīvo pēc principa, ka lētāk ir samaksāt soda naudu vai atpirkties no inspektora un prasības neievērot nekā ievērot, piemēram, darba drošības pasākumus:

„Varbūt šādi "motivējot" darba devējus varēsim nodrošināt labākus darba apstākļus uzņēmumā strādājošajiem. No šiem naudas sodiem izbēgt nav iespējams".

Eksperti akcentē labas darba organizācijas, pozitīva psiholoģiskā klimata veidošanas nozīmi darba kolektīvā un labākas darba samaksas lomu. Laba darba organizācija un psiholoģiskais klimats arī veicinātu kolektīva neiecietību pret dzeršanas gadījumiem darba laikā:

„Mazāk dzers, ja būs laba darba organizācija, ja nebūs tik daudz brīva laika ... ja uzņēmumā būs psiholoģiskais klimats, kurā darbinieki labprāt ietu strādāt, būtu darba līgumi, puslīdz normāla darba alga ... cilvēki ir jānodrošina ar darbu".

Pastiprinātu darba devēju atbildību nevar interpretēt vienošķīgi – iespējams, ka darba devēju atbildības palielināšana varētu likt pievērst lielāku uzmanību darba drošības un disciplīnas ievērošanai darba vietā. Tomēr pastāv arī risks, ka stingrāku noteikumu ieviešanas rezultātā darba devēji biežāk centīsies noslēpt darba drošības pārkāpumus.

Ekspertu intervijās uzsvērtā nepieciešamība veidot sabiedrisko domu, kam raksturīga neiecietība pret alkohola lietošanu darba vietā un darba laikā:

„Lai pati sabiedrība būtu neiecietīgāka pret šiem ... lai tas nebūtu tāds kā "labais" stils ... parādīties darba vietā alkohola reibumā".

Arodbiedrības eksperti uzsver nepieciešamību mainīt alkohola tirdzniecības praksi valstī kopumā:

„Varbūt mums vajag ārzemju pieredzi. Teiksim, Vācijā alkohols dārgs, tirgo tikai speciālos veikalos, ne tā kā pie mums – katrā mazajā piparu bodītē. Skandināvijā ir vēl grūtāk nopirkt. Manuprāt, pat nepārdod cilvēkiem darba drēbēs... Pie mums alkoholu var nopirkt katrā piparbodītē no astoņiem rītā – tieši, lai varētu pagūt nopirkt pirms darba laika sākuma... Un 'točkās' alkoholu ar nopirkt vienmēr. Varbūt pat klāt pienesīs..."

Arodbiedrībai nav sviru, kā ietekmēt darbiniekus nelietot alkoholu darba laikā:

„Arodbiedrība kā organizācija, īpaši ietekmēt tos dzērājbiedrus mēs nevaram... varam tikai aicināt kā kolēģis kolēģim... nu tā dzeršana tev neies cauri, tevi taču atlaidīs no darba".

Savukārt VDI un darba devēju pārstāvji uzskata, ka arodbiedrības varētu vairāk izglītot savus biedrus darba aizsardzības jautājumos, uzsverot alkohola nelietošanu darba vietā. Arodbiedrības savukārt uzskata, ka darījušas ļoti daudz savu biedru izglītošanā, rīkojot apmācības seminārus, izdodot bukletus, informatīvos izdevumus utt.. Arodbiedrības cenšas meklēt citus sadarbības partnerus, ar kuriem kopā risināt problēmas būvniecības nozarē:

„Būtu labi, ja arī valsts institūcijas, kas atbild un nosaka par būvpolitiku valstī, vairāk iesaistītos šīs problēmas risināšanā, paužot savu viedokli, ieteiktu risinājumu, lai nenotiktu letāli nelaimes gadījumi darba vietās”.

Arī darba devēji uzskata, ka nepieciešama stingrāka valsts politika alkohola tirdzniecībā, lai strādnieki nevarētu nopirkt alkoholu pusdienas pārtraukumā:

„Svarīgi, lai alkohola tirgotāji nebūtu tik pretimnākoši alkohola pircējiem, kas ienāk pirkt alkoholu darba apgērbā darba dienas laikā. Tas taču redzams, ka šis cilvēks dzers darba laikā. Vajadzētu nepieļaut alkohola tirdzniecību cilvēkiem darba apgērbā darba laikā”.

2.3.5. Uzņēmumu stratēģijas gadījumos, kad darbinieki ierodas darbā reibumā

Situācijā, ja darbinieks ierodas darba vietā iereibis, uzņēmumiem ir dažādas, pat atšķirīgas pieejas. Dažos uzņēmumos darbinieks netiek pielaists pie darba:

„Līdz šim darbinieks vienkārši tajā dienā netiek ielaists objektā.”

„Principā ir divas rīcības ar darbiniekiem, kuri lieto alkoholu: pirmais gadījums ir tāds, ka ir darbinieki, kuri vienkārši dažreiz dzer. Viņi regulāri (periodiski) uzkāpj uz korķa. Tajā laikā darbā nerādās un tiešais vadītājs zina ar ko viņš ir „slims”. Pēc „slimošanas” viņš atgriežas darbā un līdz nākamajai reizei strādā kā traks, jo izjūt vainas apziņu. Šie cilvēki parasti ir diezgan labi meistari. Otrā gadījumā ir darbinieki, kuri dzer un no kuriem nav lielas jēgas arī tad, kad viņi nedzer. Šādiem darbiniekiem jau pārbaudes laikā parādās neattaisnoti darba kavējumi un viņi tiek atbrīvoti no darba.”

Ēdināšanas uzņēmuma direktores vietniecei nereti nākas aizvietot šefpavāri, kuru pati pieņēmusi darbā, zinot, ka tai agrāk bijušas alkoholisma problēmas, taču noticējusi, ka alkohols netiks lietots. Diemžēl uzticēšanās bijusi velta, jo jau pēc pāris mēnešiem šefpavāre sākusi lietot alkoholu darba vietā.

„Sākumā, kad to konstatējām, sūtījām viņu uz mājām, lai nenotiktu kāda nelaime darbā un cerot, ka izgulēsies un nākamā dienā būs nokaunējies, būs darbā un kārtīgi strādās. Virtuvē darbs pie karstas plīts, var notikt visādas nelaimes, var sabotēt ēdienu... un vispār sabotēt uzņēmuma reputāciju. Taču tā ir tik regulāra slimība – mēnesi strādā un mēnesi „slimo”. Kad nedzer, tad labākais cilvēks – tiešām ar ķērienu uz gatavošanu, tāpēc arī neesam atlaiduši, lai gan pacietības mērs ir pilns. Bet kur ņemt citu šefpavāru?”

Eksperte atzīst, ka kopumā uzņēmums ir bezspēcīgs, jo darbiniecei vienmēr esot attaisnojums, soloties laboties, taču atrast citu pieredzējušu šefpavāru nevarot.

Kokapstrādes uzņēmuma pārstāve atzīst, ka būtībā uzņēmums ir diezgan bezspēcīgs šādā situācijā, jo

„situācija darba tirgū ir tāda, ka mums ir grūti atrast darbiniekus, līdz ar to mēs varam izteikt tikai mutisku aizrādījumu, bet neko vairāk. Mēs nevaram atļauties darbiniekus atlaist, jo nav, kas strādā. Protams, aizrādījums neko nepalīdz un nākamajā reizē šie paši darbinieki parasti atkal ir iereibuši.”

Būvniecības nozarē pastāv līgumiskās shēmas, lai nekompromitētu lielos būvniekus par nelaimes gadījumiem, nelegālo nodarbinātību utml. Tiek slēgti līgumi, norīkoti attiecīgi atbildīgie no apakšuzņēmēju puses. Ja notiek nelaimes gadījums objektā, tad attiecīgi no traumas smaguma tiek saukta ātrā palīdzība un policija, bet, ja trauma nav tik nopietna, tad cietušais pats tiek vests uz slimnīcu un notiek iekšējā nelaimes gadījuma izmeklēšana.

Intervēto darba devēju objektos pēdējā gada laikā nav notikuši smagi nelaimes gadījumi. Ir bijuši tādi nelaimes gadījumi kā samežģītas potītes, roku locītavas. Hipotētiski šādi gadījumi varētu būt saistīti ar alkohola lietošanu, taču konkrētajos uzņēmumos konkrētie gadījumi nav notikuši alkohola reibumā.

„Gadījumos, kad uzņēmums „vadošais būvnieks” noslēdz līgumus ar apakšuzņēmējiem, parasti līgumā ar apakšuzņēmējiem tiek ietverts punkts par darba drošību objektā. Ja objektā tiek pamanīts kāds iereibis darbinieks, tad tiek mutiski aizrādīts par atrašanos alkohola reibumā darba vietā un tiek lūgts atstāt objektu vai arī iepūst “trubiņā”. Ja tas netiek darīts, tiek ziņots attiecīgajam apakšuzņēmēja atbildīgajam, ja arī tas nelīdz – tiek saukta policija. Tas liecina, ka darba devēji pievērš uzmanību alkohola lietošanai un iereibušiem strādniekiem viņa vadītajos būvobjektos, pat ja tie ir meitasuzņēmuma darbinieki”.

Eksperti uzskata, ka negadījumos, kas notikuši alkohola reibumā, atbildība jāuzņemas pašam cietušajam:

„Tā kā alkohola lietošana krimināllikumā tiek vērtēta kā vainu pastiprinošs apstāklis, tad arī lielākā daļa atbildības jāuzņemas pašam cietušajiem. Alkohola ietekmē cilvēks var traumēt arī citus tāpat kā iereibušie autovadītāji”.

2.3.6. Preventīvie pasākumi darba vietā

VDI un arodbiedrības eksperti norāda, ka būtu nepieciešams pārskatīt likumus un normatīvos aktus, kas saistīti ar darba drošību un aizsardzību, pastiprinot darba devēju atbildību par darba drošības pasākumu neīstenošanu un alkohola lietošanu darba laikā un darba vietā. Tas atvieglotu inspektoru darbu un būtu vairāk laika profilaktiskajiem pasākumiem tieši objektos vai rūpnīcās:

„Šobrīd inspektori ir pārāk noslogoti, lai veiktu profilaktiskos pasākumus. Būtu labi, ja inspektors kopā darba drošības speciālistu varētu apskatīt un pārbaudīt iespējamās pārkāpumus, lai izvairītos no smagām traumām darba vietā”.

Uzņēmumu vadītāji uzskata, ka darbs ar strādājošajiem, izskaidrošana, darba disciplīna kolektīvā ir svarīgāks un efektīvāks veids nekā sodi, jo sodi skar tikai darba devēju un nedod nekādu „audzinošu efektu” strādājošajiem:

„Ir jārunā ar darbiniekiem, jāstāsta iespējamās sekas, jārāda negatīvie piemēri un jākontrolē savi darbinieki! Bet diemžēl vislabākā mācība ir pašu darbinieku personīgā sliktā pieredze.”

Eksperti – darba devēji veic dažādus pasākumus, lai mazinātu ar alkohola/narkotisko vielu lietošanu saistīto nelaimes gadījumu risku darba vietā:

„Kontrolē savus darbiniekus, veic regulāru objektu uzraudzību.”

Darba devēji centās analizēt un izvērtēt, kādā veidā būtu iespējams mazināt ar alkohola/narkotisko vielu lietošanu saistītos traumatisma gadījumus darba vietās:

„Ar darbinieku stingru kontroli. Un vēl ar iespēju darbiniekus sodīt materiālā ziņā. Ieturēt algu, ja pieķer reibumā. Bet tad jābūt kaut kādai vienkāršākai sistēmai kā neapstrīdami pierādīt, ka darbinieks ir reibumā.”

Citi darba devēji atzīst, ka mazināt darbinieku skaitu alkohola reibumā darba vietā un līdz ar to arī ar to saistīto traumatismu var, nodrošinot labus darba apstākļus, darba specapģērbus, darba aizsardzības līdzekļus, ko darba devēji diemžēl ne vienmēr pilnā apjomā uzņēmumā var atļauties. Darba devēji atzīst, ka darba drošības instruktāžas būtu nepieciešamas un,

„protams, jābūt stingrākiem noteikumiem par alkohola lietošanu darba vietā un atrašanos alkohola reibumā darba vietā, kā arī, lai varētu par to atlaist no darba. Tagad mēs varam atļauties tikai aizrādīt.”

„Ja būtu vairāk iespēju, tai skaitā materiālu iespēju, to varētu darīt vairāk, taču visam un visām darba aizsardzības metodēm nesanāk līdzekļi.”

Daži eksperti – mazo uzņēmumu vadītāji vai personāla daļas vadītāji apzinās, ka viņu iespējas piesaistīt vai noturēt pašus labākos darbiniekus ir mazākas, jo nevar atļauties ļoti labu atalgojumu. Tāpēc jāiztiek ar tādiem strādniekiem, kādi ir. Viņi biežāk atzīmē, ka

„strādnieki palaikam nāk paģiraini vai iedzēruši – parasti pēc svētkiem un algas dienā, vidēji divas reizes mēnesī. Tomēr uzņēmums nevar atļauties neko citu, kā tikai aizrādījumu par to, jo trūkst darbinieku... Piemēram, mums ir izcils krāšņu mūrnieks, kas divas nedēļas strādā no agra rīta līdz vēlam vakaram, padara vairāk nekā cits mēneša laikā... bet tad – viņš divas nedēļas pazūd... Nevienas nelaimes gadījums viņam nav bijis, viņš nenāk uz darbu piedzēries, bet visi zina, ka viņš... nu vienkārši „uzkāpis uz korķa”. Grūti pateikt, ko tādā situācijā darīt – varbūt vajag kaut kādu pretalkohola programmu tiem strādājošajiem, kas ir alkoholiķi”.

Citi eksperti – darba devēji un arodbiedrību pārstāvji uzsver, ka

„darba devēji ir ļoti stingri pret alkohola lietošanu darba vietā un atstādina no darba, ja strādājošais darba vietā atrodas dzērumā, citos gadījumos uzreiz atlaiž no darba”.

2.3.7. Ekspertu viedoklis par situāciju nākotnē

Eksperti nevar viennozīmīgi prognozēt, vai negadījumu skaits nākotnē varētu samazināties vai palielināties. Atsevišķi VDI eksperti ir optimistiskāki un domā, ka negadījumu skaits varētu samazināties sakarā ar to, ka likumdošana paredzēs stingrāku darba devēju atbildību par strādājošo darba drošību, līdz ar to viņi būs vairāk ieinteresēti pildīt visas prasības darba drošības nodrošināšanā.

Darba devēju pārstāvji ir skeptiskāki, jo situācija darba tirgū ir saspringta:

„Vērojams kvalificētu strādnieku trūkums, īpaši būvniecībā – namdari, mūrnieki, flīzētāji... viņi tirgū ir pieprasīti un izvirza savus noteikumus. Līdz ar kvalificētu strādnieku trūkumu uzņēmumos ierodas mazāk kvalificētāki, ar zemāku darba kultūru. Ja būtu iespēja izvēlēties, mēs jau viņus neņemtu vai uzstādītu stingrākas prasības kaut par to pašu dzeršanu... Jo vairāk mazkvalificēto strādnieku, kas lieto alkoholu, jo pastāv lielāks risks, ka var gadīties nelaimes gadījums...”

Savukārt arodbiedrības eksperti uzsver, ka nelaimes gadījumu risks alkohola/narkotisko vielu reibumā ir cieši saistīts ar strādājošo profesionalitāti un potenciālā darbaspēka izglītošanu:

„tas atkarīgs no strādājošā profesionalitātes. Viņam jādod zināšanas par darba aizsardzību un pietiekamu izpratni par to. Tagad daudzi strādājošie ir bez jebkāda izglītības dokumenta, viņi neko nezina par darba aizsardzību un to neizprot; dažiem arī alkohola problēmas. Tiem nav daudz jēgas, kā strādāt ar jaunajām tehnoloģijām un apmācība jaunajās tehnoloģijās tikai darba vietā ir nepietiekama. Darba devējam, protams, ir pienākums nodrošināt darba aizsardzību, pienākums atstādināt no darba, ja darbinieks ir darba vietā piedzēries. Daudzi darba devēji jau izstrādā tādus darba kārtības noteikumus, kur noteikta ļoti stingra strādājošo atbildība par darba aizsardzības noteikumu ievērošanu, finansiāls sods par ierašanos darbā dzērumā. Strādājošiem šie noteikumi jāparaksta un jāievēro. Tur, kur šie noteikumi strādā, darba devējs sevi spēj attiecīgi nostādīt, tur arī nelaimes gadījumi dzērumā nepalielināsies. Tur, kur tas nebūs, kur darba devējs ņems katru, kas no rīta spēj nostāvēt kājās, tur gan cerība ir maza...”

Arodbiedrības eksperti piekārās jautājumam par risku novērtēšanu. Joprojām tā nereti esot tīri formāla lieta; ar riskiem esot jāiepazīstina darbinieki. Arodbiedrības eksperti uzskata, ka risku samazināt un situāciju būvniecībā varētu uzlabot, ja

„būvobjektos katru dienu darba devēja pārstāvis un arodbiedrības pārstāvis veiktu rūpīgu būvobjekta apskati”.

Arodbiedrības uzskata, ka katrā uzņēmumā jābūt darba aizsardzības speciālistam un neatbalsta likumdošanas normu, ka

„uzņēmumam jābūt speciālistam darba aizsardzības jautājumos vai nolīgtai specializētai darba aizsardzības organizācijai. Tie sēž pie datora, bet nav dzīvas saiknes ar strādājošo. Papīrus smuki raksta, bet nestaigās ar spickurpītem pa būvlaukumu”.

Arodbiedrības eksperte piekārās jautājumam par pētniecības nepieciešamību darba aizsardzības jomā kopumā, uzskatot, ka Latvijā tā ir nepietiekami attīstīta. Skandināvijas valstīs esot veikti pētījumi, kas apliecina, ka krāsotāji, kas darbā ikdienā izmantojot noteiktas krāsas, pēc 20 gadu darba kļūstot par alkoholiķiem, jo krāsas saturošie šķīdinātāji ietekmējot nervu šūnas, izraisot alkoholismu.

2.3.8. Iespējamās aktivitātes, lai mazinātu nelaimes gadījumu risku

Piedāvātās izmaiņas likumdošanā saistītas ar lielāku darba devēju atbildību, uzliekot darba devējiem lielākus sodus par darba aizsardzības noteikumu neievērošanu. Eksperti uzskata, ka 2008. gadā paredzētās izmaiņas varētu būt pietiekamas, lai palielinātu darba devēju atbildību un tādējādi samazinātu nelaimes gadījumu risku alkohola reibumā.

Darba devēji uzskata, ka lielāka atbildība par negadījumu risku jāuzņemas strādājošajiem pašiem. Darba devēji izmanto Darba kārtības noteikumus, kuros ir stingri noteiktas strādājošo tiesības un pienākumi, akcentējot strādājošo finansiālu atbildību par

noteikumu neievērošanu. Piemēram, kāds eksperts parādīja darba kārtības noteikumus, kuros uzskaitītas bargas soda sankcijas par darba drošības noteikumu neievērošanu:

„iekšējās darba kārtības, darba drošības, elektrodrošības un ugunsdrošības noteikumu prasību neievērošana – soda sankcija 30 latu; atrašanās darbā alkohola vai citu reibinošu vielu iedarbībā, to lietošana darba laikā – sods 100 latu vai atbrīvošana no darba”.

Darba kārtības noteikumos daudzi darba devēji akcentē aizliegumu ienest un lietot alkoholiskos dzērienus darba vietas teritorijā, kā arī atrasties alkohola vai narkotisko vielu reibuma stāvoklī.

Daži darba devēji uzsver nepieciešamību strādājošajiem rast iespēju ārstēties no alkoholisma un narkotisko vielu atkarības. Arī arodbiedrību eksperti akcentē alkoholisma ārstēšanas nepieciešamību, minot piemērus no Skandināvijas valstu pieredzes,

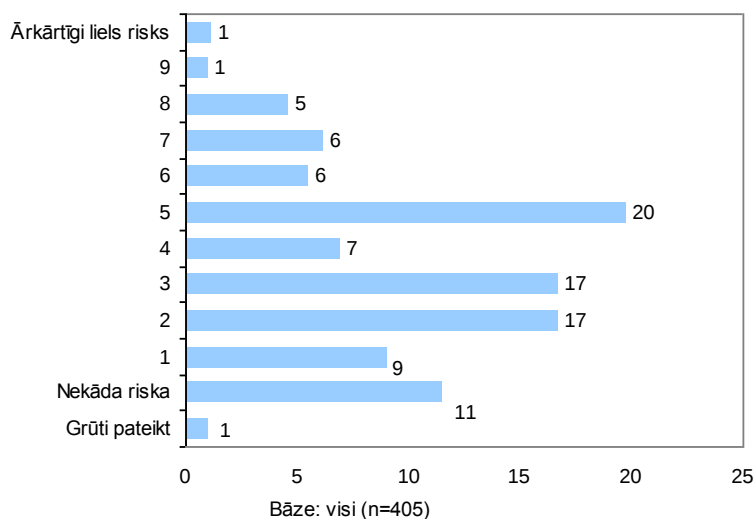
„kur strādājošajiem ir iespējas ārstēties no alkoholisma, ir speciālas programmas. Piemēram, Dānijā ir tāda programma strādājošajiem, kas palīdz cilvēkiem tikt galā ar alkoholu.”

Tomēr eksperti atzīst, ka dažādās darbības negadījumu risku novēršanā nebūs efektīvas, ja nebūs efektīvas valsts alkohola un narkotiku samazināšanas programmas. Kamēr neapzinīgi strādājošie darba apgērbos varēs darba laikā brīvi nopirkt alkoholu, kamēr „alkohola tirgošanas „točkas” nav likvidētas, tikmēr darba devējs un arodbiedrības būs cīnītāji ar vējdzirnām”.

2.4. Traumatisms darba vidēs darba devēju skatījumā

Lielākā daļa (88%) aptaujāto uzņēmumu pārstāvju atzīst, ka uzņēmuma darbības sfēra ietver traumatisma risku (7. attēls), pie tam 19% uzskata, ka šāds risks ir samērā liels (vērtējums 6 vai vairāk skalā no 0 līdz 10).

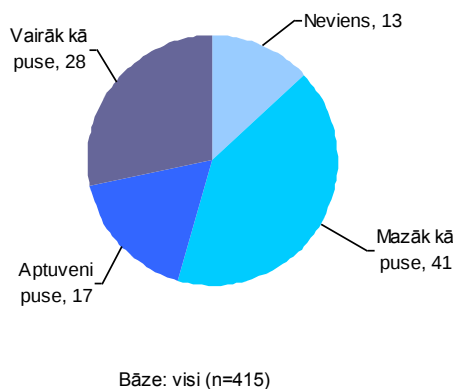
7. attēls. Cik lielā mērā uzņēmuma darbības sfēra ietver traumatisma risku darba vietā? (%)

11% uzņēmumu, tostarp visbiežāk izglītības, finanšu pakalpojumu, veselības aprūpes un sociālās palīdzības sniedzēji, uzskata, ka nekāda traumatiska riska viņu sfērā nav un 9% – šāda riska faktiski nav. Kopumā aptuveni puse uzņēmumu izglītības, finanšu pakalpojumu, veselības aprūpes un sociālās palīdzības jomā norādījuši, ka nekāda traumatiska riska viņu pārstāvētajā nozarē nav.

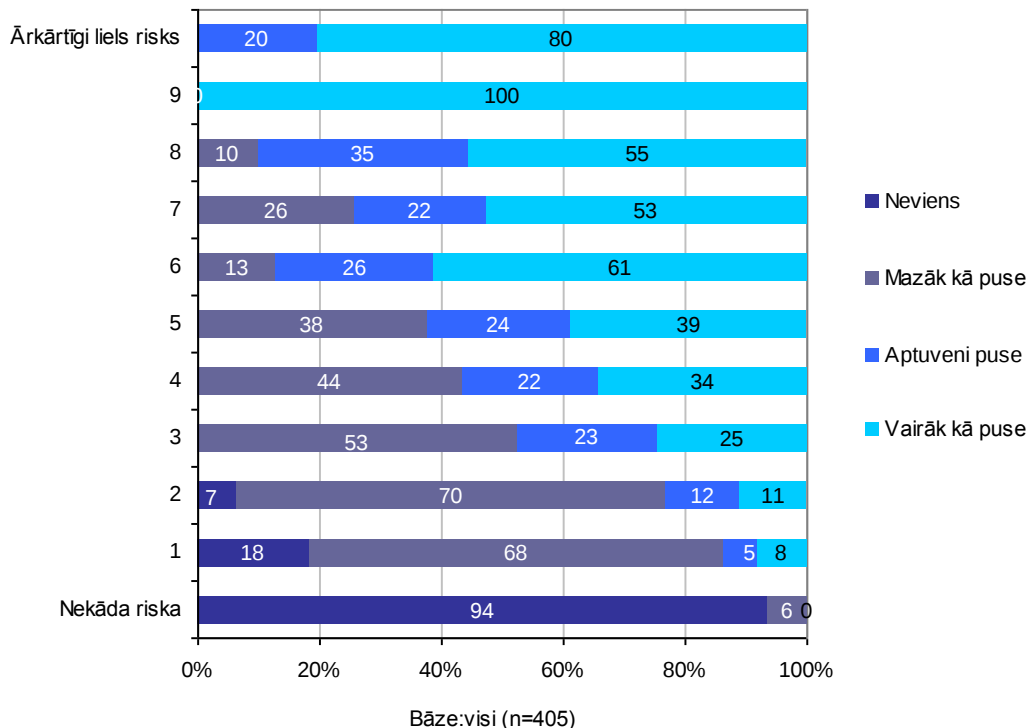
Uz jautājumu par to, kāda daļa darbinieku uzņēmumā ir pakļauta traumatisma riskam, 41% uzņēmumu atbild, ka traumatismam pakļauta mazāk kā puse darbinieku, 17% – puse darbinieku un 28% – vairāk kā puse darbinieku (8. attēls).

8. attēls. Kāda daļa darbinieku pakļauti traumatisma riskam darba vietā? (%)

Aptaujas rezultātu analīze ļauj secināt – jo lielāks traumatisma risks ir uzņēmuma darbības jomā, jo lielāka daļa darbinieku ir pakļauta šim riskam (9. attēls). Ja traumatisma risks uzņēmumā ir neliels (3 vai mazāk skalā no 0–10), tad parasti tas nav liels lielākajai daļai uzņēmuma darbinieku, turpretī, ja traumatisma risks ir liels (vismaz 6 skalā no 0–10), tad parasti tas skar lielāko daļu darbinieku. Situācijas, kad būtu augsts traumatisma risks nelielai daļai uzņēmuma darbinieku, ir retas. Tas nozīmē, ka būtu jāpievērš īpaša uzmanība darba drošībai konkrēta tipa uzņēmumos, kuros šāds risks ir vislielākais un kuros tam arī pakļauti visvairāk darbinieku.

9. attēls. Traumatisma risks nozarē un tam pakļauto darbinieku skaits (%)

Traumatisma risks, pēc uzņēmumu pārstāvju domām, visbiežāk saistīts ar mehāniskas dabas riskiem, strādājot ar aprīkojumu: šādu risku saskata 64% Latvijas uzņēmumu (10. attēls). 28% uzskata, ka traumatisma risks uzņēmumā saistīts ar smagu priekšmetu nešanu vai pārvietošanu, 20% – ar darbu ar bīstamām iekārtām, 18% – darbu augstumā un 16% – auto vadīšanu un iespējamām satiksmes negadījumiem. Visos šajos gadījumos risks gūt traumu, ja lietots alkohols, var būtiski pieaugt.

10. attēls. Ar ko saistīts traumatisma risks? (%)

Bāze: uzskata, ka pastāv traumatiska risks darbiniekiem uzņēmumā (n=361, 87% no visiem)

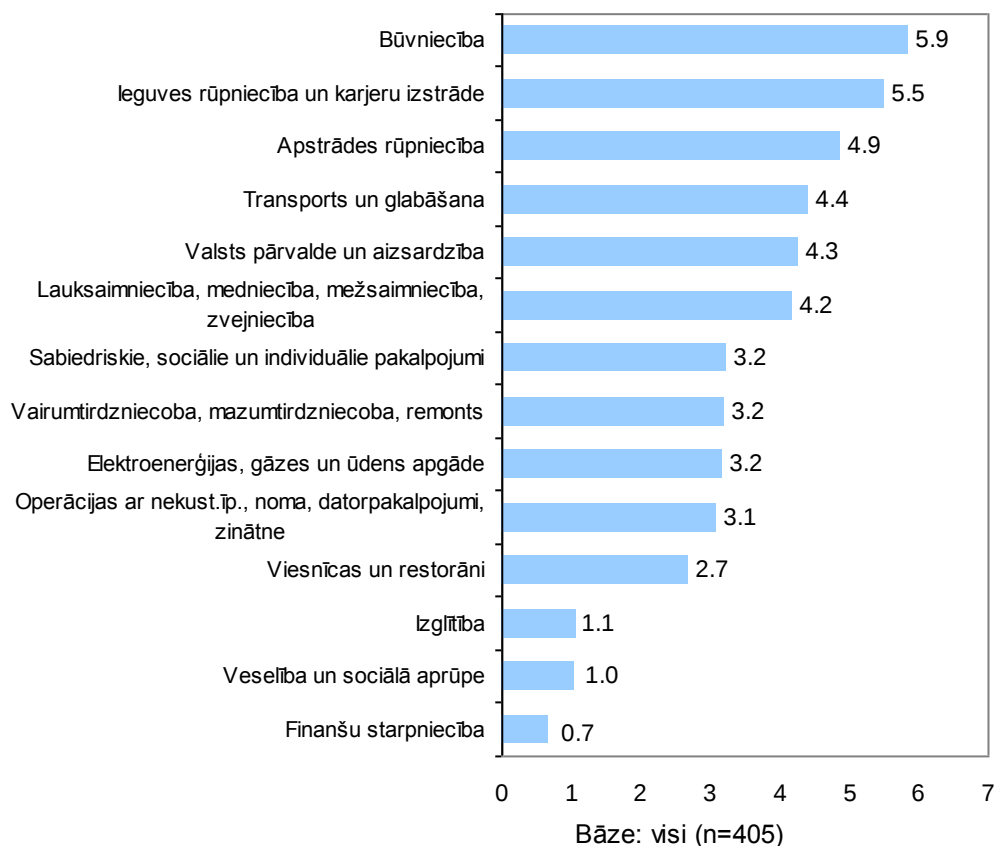
Starp „citiem riskiem” uzņēmumu pārstāvji visbiežāk min sadzīviskas traumas, elektrību, kā arī sociāla rakstura risku – darbu ar cilvēkiem, ieslodzītos, iedzīvotāju agresiju u.tml.

Analizējot rezultātus nozaru griezumā, var secināt, ka visvairāk traumatisma risku savā nozarē apzinās uzņēmumi, kuri darbojas:

- būvniecības,
- ieguves rūpniecības un karjeru izstrādes un
- apstrādes rūpniecības jomās (11. attēls).

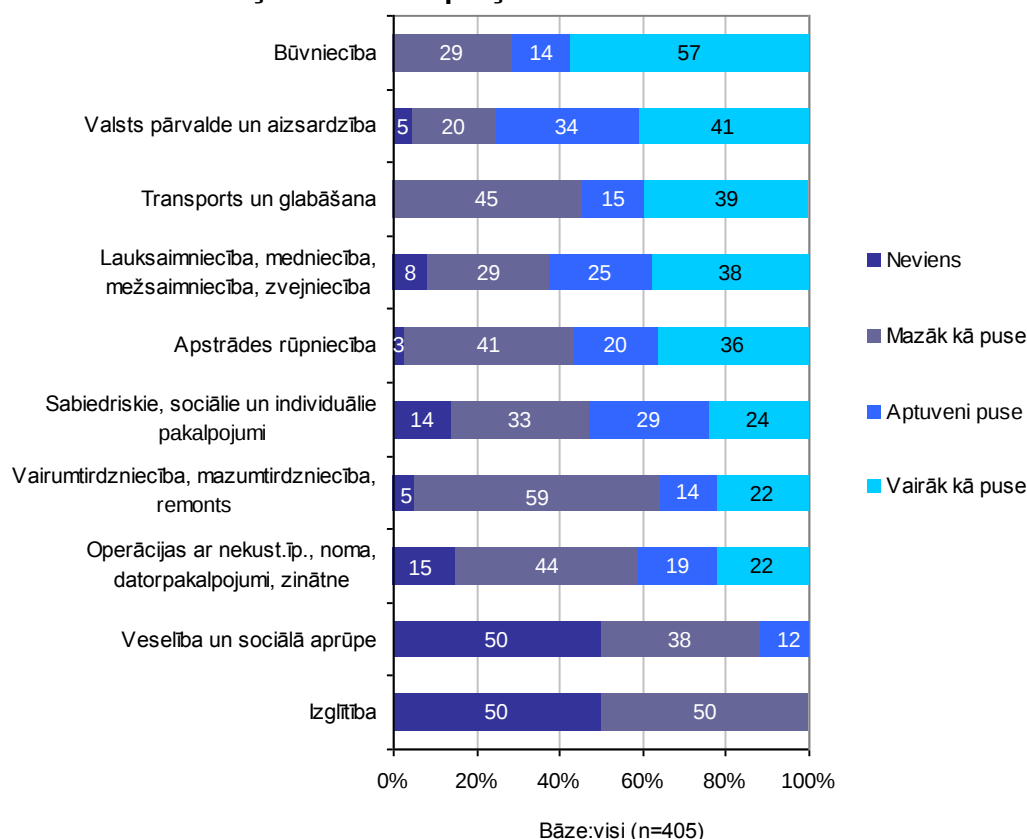
Samērā lielu traumatisma risku savā nozarē saskata arī uzņēmumi, kas darbojas transporta un glabāšanas, lauksaimniecības, mežsaimniecības, medniecības, zvejniecības, kā arī valsts pārvaldes un aizsardzības jomās, taču minimāls tas ir izglītības, veselības un sociālās aprūpes, kā arī finanšu starpniecības uzņēmumiem.

11. attēls. Traumatiska risks konkrētās nozarēs (vidējais vērtējums skalā no 0 līdz 10)

Atbilstoši darba devēju sniegtajām atbildēm, visvairāk darbinieku pakļauti traumatisma riskam uzņēmumos, kuru galvenais darbības veids ir būvniecība: 57% uzņēmumu atzīst, ka traumatismam pakļauta lielākā daļa darbinieku (12. attēls). Tāpat arī lielākā daļa uzņēmumu, kas strādā transporta un glabāšanas, lauksaimniecības, mežsaimniecības, medniecības zvejniecības, kā arī apstrādes rūpniecības jomās atzīst, ka traumas un dažādi savainojumi iespējami vismaz pusei darbinieku. Interesanti, ka no aptaujātajām valsts pārvaldes un aizsardzības iestādēm 41% minējušas, ka traumatisma riskam pakļauta lielākā daļa darbinieku un 34% – aptuveni puse strādājošo. Šāds rezultāts visticamāk skaidrojams nevis ar valsts iestāžu darba specifiku un lielu traumatisma risku šāda tipa iestādēs, bet gan ar to, ka valsts iestādes labāk apzinās darba drošības risku iespējamību un neizturas pret šiem riskiem vieglprātīgi.

12. attēls. Kāda daļa darbinieku pakļauti traumatisma riskam darba vietā? (%)

Piezīme: grafikā nav iekļauti ieguves rūpniecības un karjeru izstrādes, elektroenerģijas, gāzes un ūdens apgādes, finanšu starpniecības, viesnīcu un restorānu jomas uzņēmumi, jo respondentu skaits šajās grupās ir mazāks kā pieci.

Atšķiras riska avoti dažāda tipa uzņēmumos. Apstrādes rūpniecībā darbiniekiem pamatā (83%) pastāv mehāniskas dabas riski, strādājot ar aprīkojumu (1. tabula). Tieši šāda veida riski ir galvenais, kas liek apzināties traumatisma iespējamību valsts pārvaldes un aizsardzības iestādēs: 67% minējuši, ka traumatisma risks saistīts tieši darbā ar aprīkojumu. Līdzīgus riskus kā valsts iestādēs (darbs ar aprīkojumu, smagu priekšmetu nešana) saskata arī sabiedrisko, individuālo un sociālo pakalpojumu sniedzēji, savukārt būvniecībā riski ir dažādi: mehāniskas dabas riski, strādājot ar aprīkojumu (75%), darbs augstumā (71%), smagu priekšmetu nešana vai pārvietošana (61%), darbs ar bīstamām iekārtām (36%). Vairumtirdzniecībā un mazumtirdzniecībā papildus mehāniskas dabas riskiem bieži minēts arī risks, kas saistīts ar auto vadīšanu (38%). Saskarsmi ar ķīmiskām vielām kā galveno traumatisma risku visbiežāk minējuši veselības un sociālās aprūpes jomas uzņēmumi (43%), darbu sprādzienbīstamā vidē – transporta un glabāšanas uzņēmumi (15%), savukārt darbu ar bīstamām iekārtām – lauksaimniecības, mežsaimniecības, medniecības un zvejniecības uzņēmumi (41%).

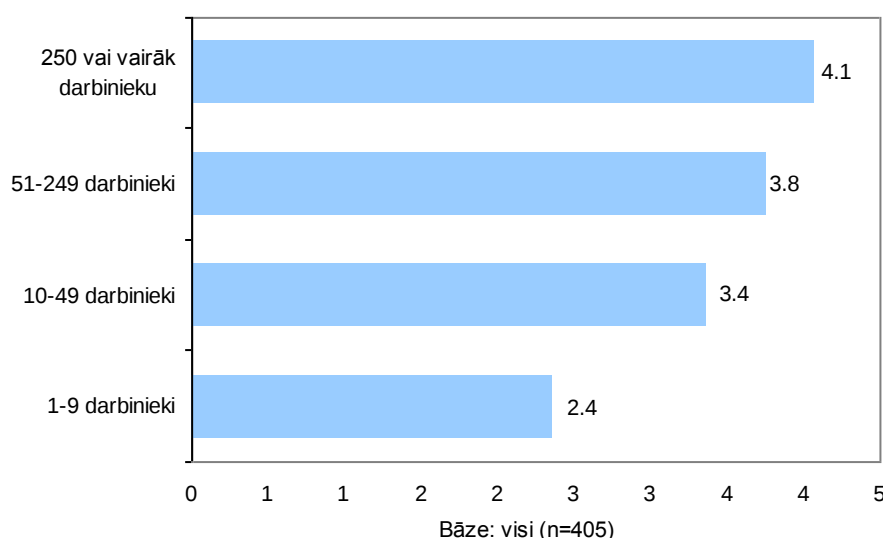
2. tabula. Riska avoti dažādu jomu uzņēmumos (%)

	Apstrādes rūpniecība	Būvniecība	Transports un glabāšana	Veselība un sociālā aprūpe	Operācijas ar nekust. īp., noma, datorpakalpojumi, zinātne	Valsts pārvalde un aizsardzība	Sabiedriskie, sociālie un individuālie pakalpojumi	Vairumtirdzniecība, mazumtirdzniecība, remonts	Lauksaimniecība, mežsaimniecība, zvejniecība
Smagu priekšmetu nešana vai pārvietošana	33	61	42	14	9	10	26	29	32
Darbs augstumā	15	71	15	0	43	0	0	8	32
Mehāniskas dabas riski, strādājot ar aprīkojumu	81	75	64	50	70	67	58	49	64
Darbs ar bīstamām iekārtām	36	36	24	7	13	2	5	8	41
Saskarsme ar ķīmiskām vielām	24	14	12	43	26	5	5	10	27
Darbs sprādzienbīstamā vidē	7	4	15	0	4	0	0	3	5
Autovadītāji, satiksmes negadījumi	0	0	15	0	17	7	11	38	64
Citi riski	6	7	24	21	9	38	16	23	18

Bāze: uzskata, ka pastāv traumatiska risks darbiniekiem uzņēmumā (n=361, 87% no visiem)

Vismazākais traumatisma risks ir uzņēmumos, kuros strādā mazāk kā 10 darbinieku (13. attēls). Papildus, uzņēmumos, kuros ir 250 vai vairāk darbinieku, šis risks ir lielāks nekā uzņēmumos, kuros strādā mazāk kā 50 darbinieki. Šis rezultāts saistīts ar to, ka uzņēmumos, kuri darbojas tādās augsta traumatisma riska nozarēs, kā apstrādes rūpniecība, transports un glabāšana, valsts pārvalde un aizsardzība, parasti (vairāk kā 70% gadījumu) strādā vismaz 50 darbinieku. Arī vairāk kā pusē būvniecības uzņēmumu strādā vismaz 50 darbinieku. Tādējādi var secināt, ka mikro uzņēmumos traumatisma risks ir mazāks nevis tādēļ, ka tajos strādā maz darbinieku, bet gan tādēļ, ka tie parasti nodarbojas ar uzņēmējdarbību, kas ietver nelielu traumatisma risku.

13. attēls. Traumatisma risks dažāda lieluma uzņēmumos (%)

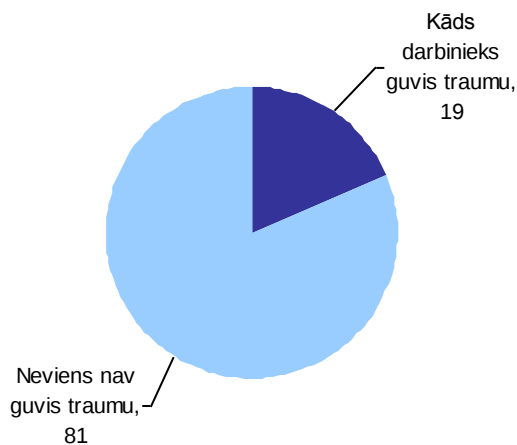

Nav vērojamas statistiski nozīmīgas atšķirības vērtējumā par traumatisma risku jomā starp uzņēmumiem, kuros darbinieki pārsvarā sarunājas latviešu vai krievu valodās (Sig.=0.321).

2.4.1. Nelaiimes gadījumi darba vietā

Kopumā 19% uzņēmumu atzīst, ka pēdējā gada laikā kāds darbinieks guvis traumu, kuras rezultātā bijusi nepieciešama medicīniskā palīdzība (14. attēls).

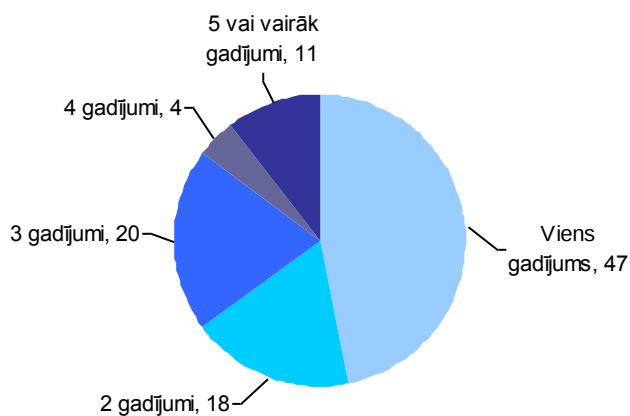
14. attēls. Traumas gūšana pēdējā gada laikā (%)

Bāze: visi (n=415)

Parasti šādi gadījumi pēdējā gada laikā notikuši vai nu vienreiz (47%) vai 2–3 reizes (38%), tomēr 11% uzņēmumu šādi gadījumi notikuši vismaz 5 reizes pēdējā gada laikā (15. attēls).

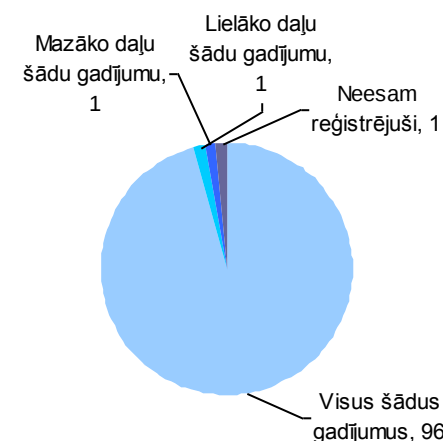
15. attēls. Traumu gūšanas pēdējā gada laikā biežums (%)

Bāze: kāds darbinieks guvis traumu pēdējā gada laikā
(n=77, 19% no visiem)

Gandrīz visi (96%) uzņēmumi norāda, ka reģistrējuši Valsts Darba inspekcijā visus šādus gadījumus (16. attēls). Tomēr aptaujas gaita liecina, ka uzņēmumi nelabprāt atbild uz jautājumiem par traumām darba vietā, iespējams baidoties no kontroles, tādēļ pašauties uz to, ka šajā jautājumā sniegtās atbildes atspoguļo realitāti, nevajadzētu.

16. attēls. Traumu reģistrēšana VDI (%)

Bāze: kāds darbinieks guvis traumu pēdējā gada laikā
(n=77, 19% no visiem)

Respondentu sniegtās atbildes liek apšaubīt tas, ka pēc VDI rīcībā esošās informācijas laikā no 2007. gada 1.janvāra līdz 28.maijam (t.i., 5 mēnešu periodā) Latvijā darba vietās gājuši bojā 29 darbinieki un 94 guvuši smagas traumas. Pēc Lursoft datiem valstī ir vairāk nekā 100 000 uzņēmumu, tādējādi respondentu atbildes šajā pētījumā ļauj secināt, ka nelaimes gadījumu, kad bijusi nepieciešama medicīniskā palīdzība, skaits kopumā pārsniedz 50 000 gadā.

Jautāti par to, vai kāda no traumām, kuras darbinieks/-i guvuši pēdējā gada laikā, bijusi saistīta ar alkohola lietošanu, tikai 5% uzņēmumu atbildējuši apstiprinoši (17. attēls). Kopumā no visiem uzņēmumiem (ņemot vērā arī tos, kuros traumas nav bijušas vispār) tikai 1% atzīst, ka gada laikā uzņēmumā darbinieks guvis traumu alkohola lietošanas rezultātā. Tomēr jāņem vērā ne tikai tas, ka uzņēmuma vadība var nezināt par traumas gūšanas faktu (īpaši nelielām traumām), bet arī to, ka tā var nebūt informēta par traumas saistību ar alkohola lietošanu.

17. attēls. Traumu saistība ar alkohola lietošanu (%)

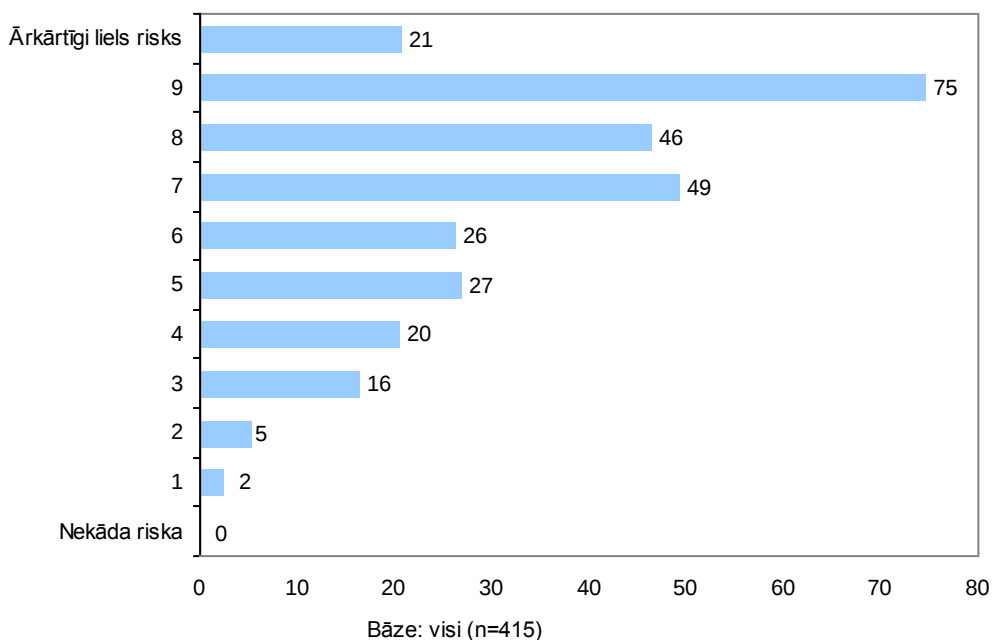

Bāze: kāds darbinieks guvis traumu pēdējā gada laikā (n=77, 19% no visiem)

Iegūto atbilžu skaits neļauj sīkāk analizēt tieši alkohola lietošanas rezultātā gūtās traumas, tādēļ aplūkosim tos uzņēmumus, kuros kopumā traumas gūtas visbiežāk.

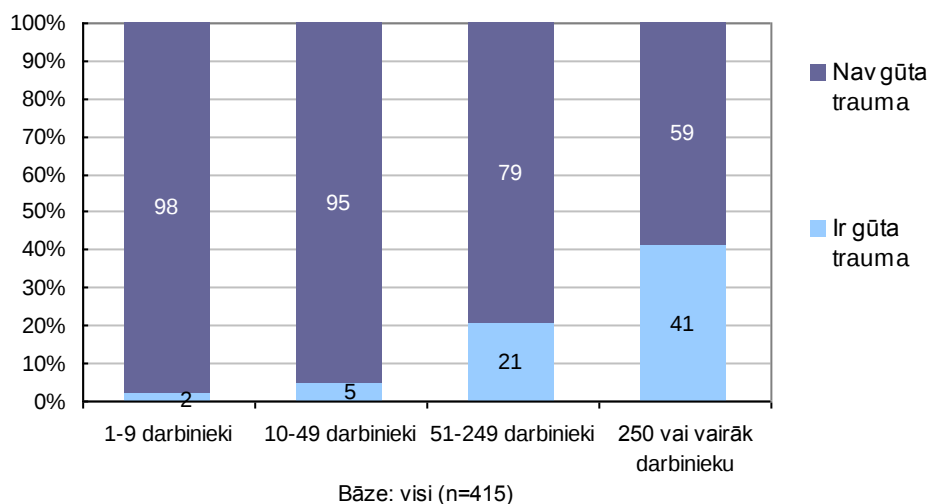
Var secināt, ka biežāk traumas gūtas uzņēmumos, kuros ir arī lielāks traumatisma risks (18. attēls). Uzņēmumos, kuri uzskata, ka traumatisma riska darbiniekiem nav, neviens arī savainojumu vai traumu pēdējā gada laikā nav guvis. Tādējādi var secināt, ka šādu negadījumu neesamība uzņēmumā var radīt maldīgu priekšstatu par zemu traumatisma risku nozarē kopumā.

18. attēls. Gūtās traumas saistībā ar traumatisma risku uzņēmumos (%)

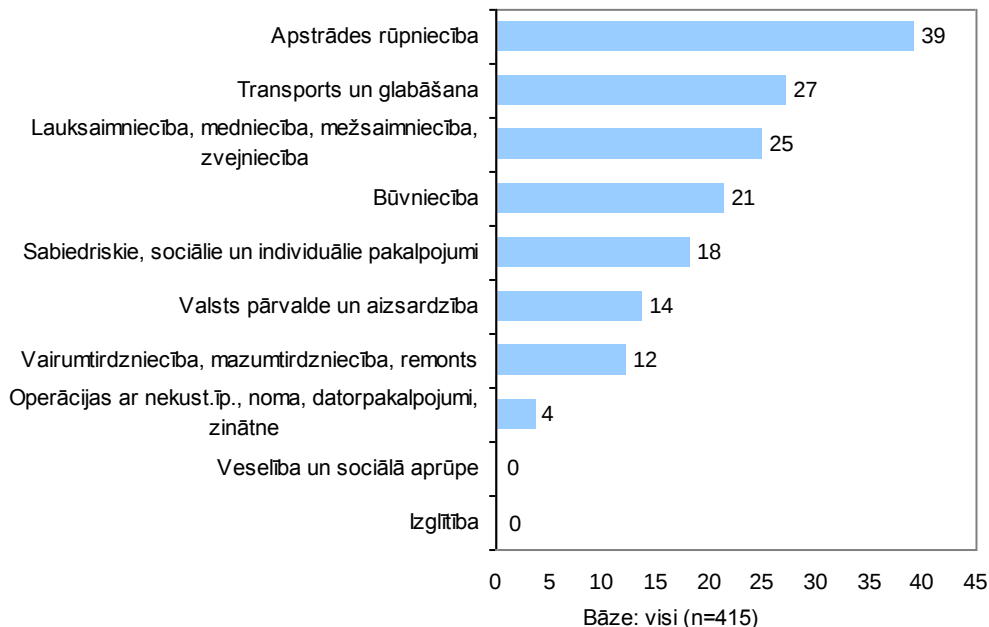
Saprotams arī, ka biežāk traumas gūtas uzņēmumos, kuros ir lielāks darbinieku skaits (19. attēls). Traumas guvuši darbinieki ne vairāk kā 5% to uzņēmumu, kuros nodarbinātas mazāk kā 50 personas, 21% uzņēmumu, kuros strādā 51–249 darbinieku, un 41% uzņēmumu ar 250 un vairāk strādājošiem. Arī traumu un savainojumu gadījumu skaits lielajos uzņēmumos ir lielāks.

19. attēls. Gūtās traumas pēdējā gada laikā dažāda lieluma uzņēmumos (%)

Nozīmīgi atšķiras traumatisku gadījumu skaits dažādu nozaru uzņēmumos (20. attēls). Visbiežāk traumas guvuši darbinieki apstrādes rūpniecībā: 39% uzņēmumu atzīst, ka šādas traumas pēdējā gada laikā ir bijušas. Traumas darbinieki guvuši arī 27% transporta un glabāšanas jomas uzņēmumos, 25% lauksaimniecības, medniecības, mežsaimniecības un zvejniecības uzņēmumos un 21% būvniecības uzņēmumos.

20. attēls. Gūtās traumas pēdējā gada laikā dažādu nozaru uzņēmumos (%)

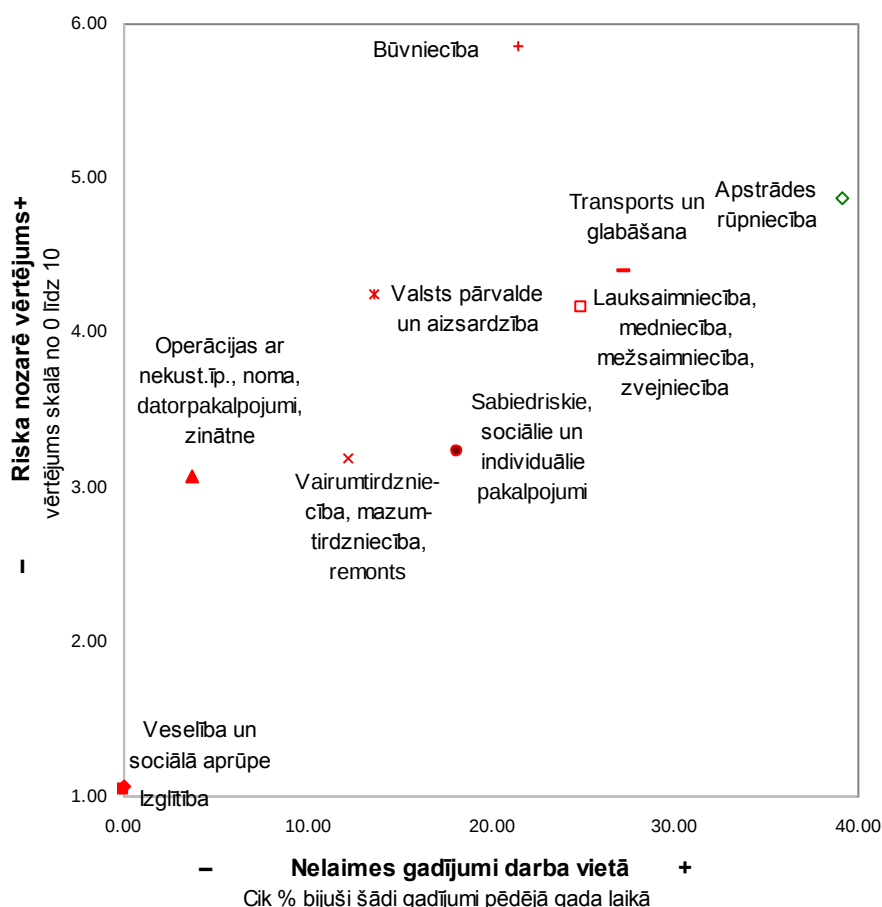

Piezīme: grafikā attēlots, cik % konkrētās jomas uzņēmumu pēdējā gada laikā darbinieks guvis savainojumu vai traumu, kuras rezultātā bijusi nepieciešama medicīniskā palīdzība.

Aplūkojot traumatisma riska vērtējumu saistībā ar traumatisma gadījumiem, var secināt, ka apstrādes rūpniecības uzņēmumi visvairāk norāda uz nozares saistību ar traumatisma risku, un tur arī faktiski notiek visvairāk nelaimes gadījumu darba vietā. Papildus, apstrādes rūpniecības uzņēmumi ir tie, kuri visbiežāk atzinuši nelaimes gadījumu saistību ar alkohola lietošanu, tādēļ darba drošībai šīs nozares uzņēmumos nepieciešams pievērst vislielāko uzmanību.

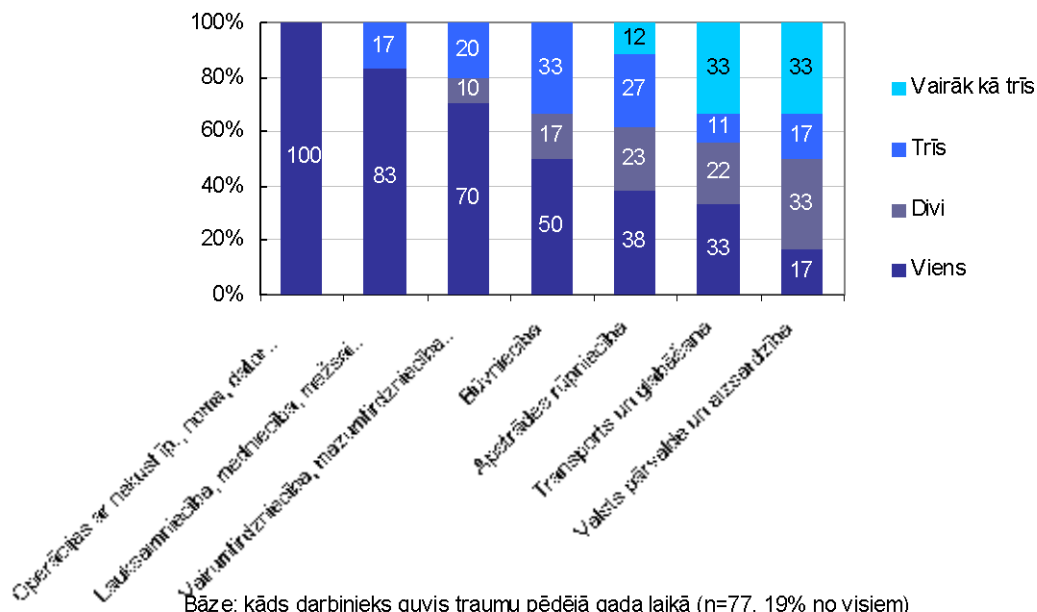
Augsts traumatisma risks, kā arī samērā liels traumatisma gadījumu skaits ir tāpat transporta un glabāšanas un lauksaimniecības, medniecības, mežsaimniecības un zvejniecības jomas uzņēmumos (21. attēls). Valsts pārvaldes un aizsardzības iestādēs, lai gan tās vērtē traumatisma risku samērā augstu, traumas vai savainojumi reāli gadījušies salīdzinoši mazāk – tikai 14% šo iestāžu darbiniekiem. Līdzīgi arī uzņēmumiem nozarēs, kas veic operācijas ar nekustamo īpašumu, nodarbojas ar nomu, datorpakalpojumiem vai zinātnei, šādu gadījumu bijis ļoti maz. Iespējams, šajās jomās labāk tiek kontrolēta darba drošība. Arī būvniecībā, kurā traumatisma risks tiek novērtēts visaugstāk, reāli darbinieki traumas guvuši retāk nekā, piemēram, apstrādes rūpniecības, lauksaimniecības, mežsaimniecības vai transporta nozares uzņēmumos. Izglītības, veselības un sociālās aprūpes uzņēmumos gadījumi, kad kāds darbinieks guvis traumu, ir ārkārtīgi maz. Iespējams tieši tādēļ daļa šo nozaru uzņēmumu uzskata, ka traumatisma risks nepastāv vispār.

21. attēls. Gūtās traumas un traumatisma risks dažādu nozaru uzņēmumos (%)

Lai gan kopumā valsts pārvaldes un aizsardzības iestādēs nelaimes gadījumi nav bieži (tie gadījušies 14% pēdējā gada laikā), tajās iestādēs, kur šādi negadījumi bijuši, parasti tie notikuši vairākkārtēji (22. attēls). Tāpat arī būvniecības, apstrādes rūpniecības, transporta un glabāšanas nozaru uzņēmumos visbiežāk bijuši vairāk kā divi negadījumi gada laikā. Turpretī lauksaimniecības, mežsaimniecības, medniecības un zivsaimniecības jomās tajos uzņēmumos, kuros darbinieks pēdējā gada laikā ir guvis traumu, parasti (83%) tas noticis tikai vienreiz.

22. attēls. Nelaiemes gadījumu skaits dažādu nozaru uzņēmumos (%)

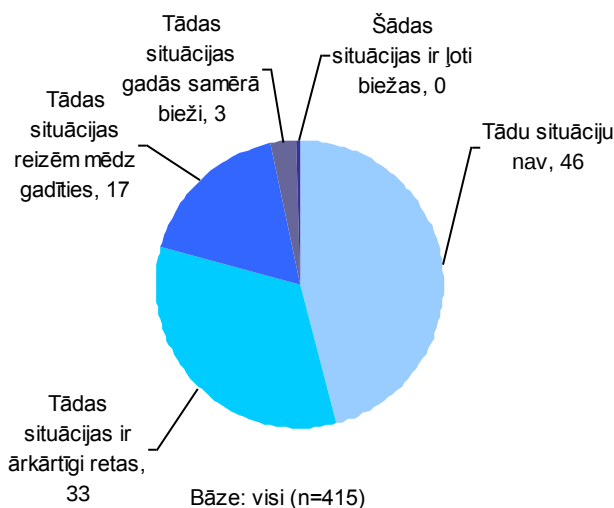

Piezīme: attēlā nav iekļautas nozares, kurās atbilžu skaits ir mazāks par 6.

2.4.2. Ierašanās darbā alkohola reibuma stāvoklī

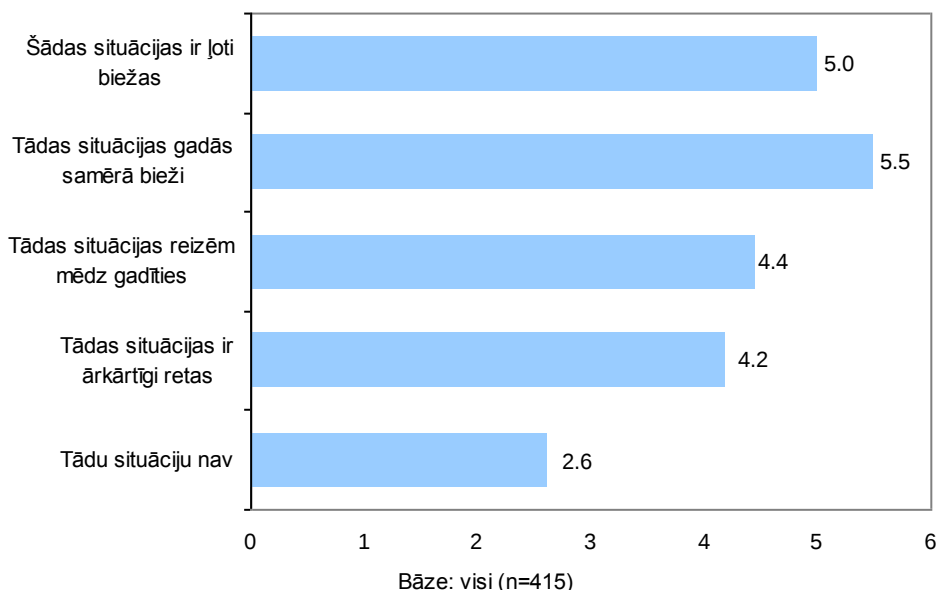
Jautāti par darbinieku ierašanos darbā alkohola reibumā, 46% uzņēmumu norāda, ka šādu situāciju nav un 33% – ka tās ir ārkārtīgi retas (23. attēls). 3% uzņēmumu šādas situācijas gadās samērā bieži un 17% atzīst, ka tās reizēm mēdz gadīties.

23. attēls. Cik bieži gadās situācijas, kad darbinieks darbā ierodas iereibis vai pēc smagas alkohola lietošanas? (%)

Satraucoši šķiet tas, ka tieši uzņēmumos, kuru jomai visvairāk raksturīgs traumatisma risks, darbinieki arī visbiežāk mēdz ierasties darbā iereibuši (Sig.=0.00). Tajos uzņēmumos, kuros situāciju, kad darbinieks ierodas darbā iereibis, nav, arī traumatisma risks tiek vērtēts viszemāk (24. attēls).

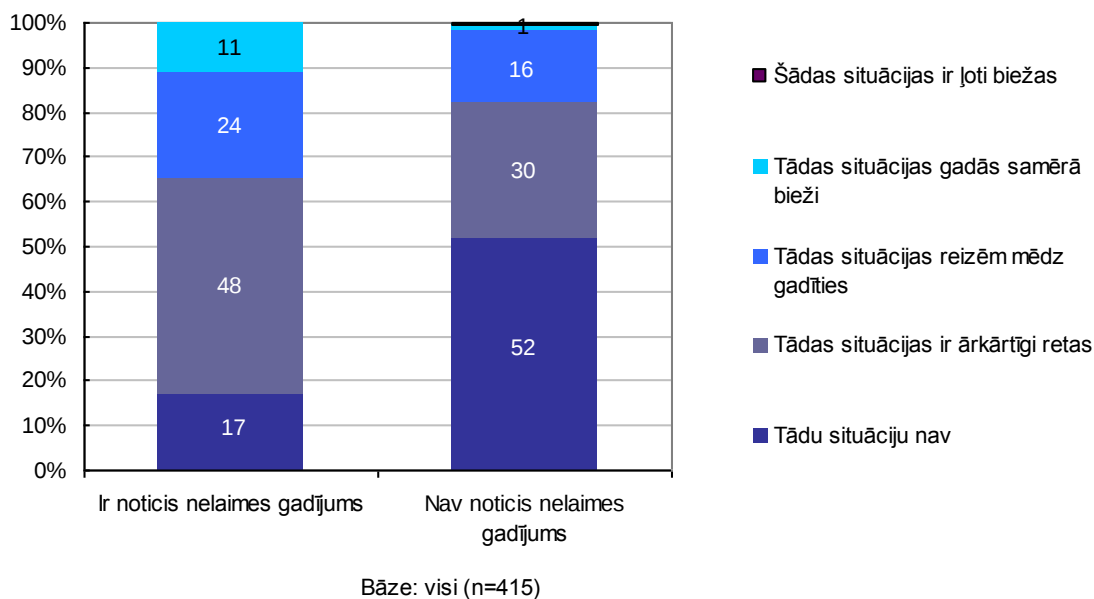
24. attēls. Cik bieži gadās situācijas, kad darbinieks darbā ierodas iereibis saistībā ar traumatisma risku jomā (vidējais vērtējums skalā no 0 līdz 10)

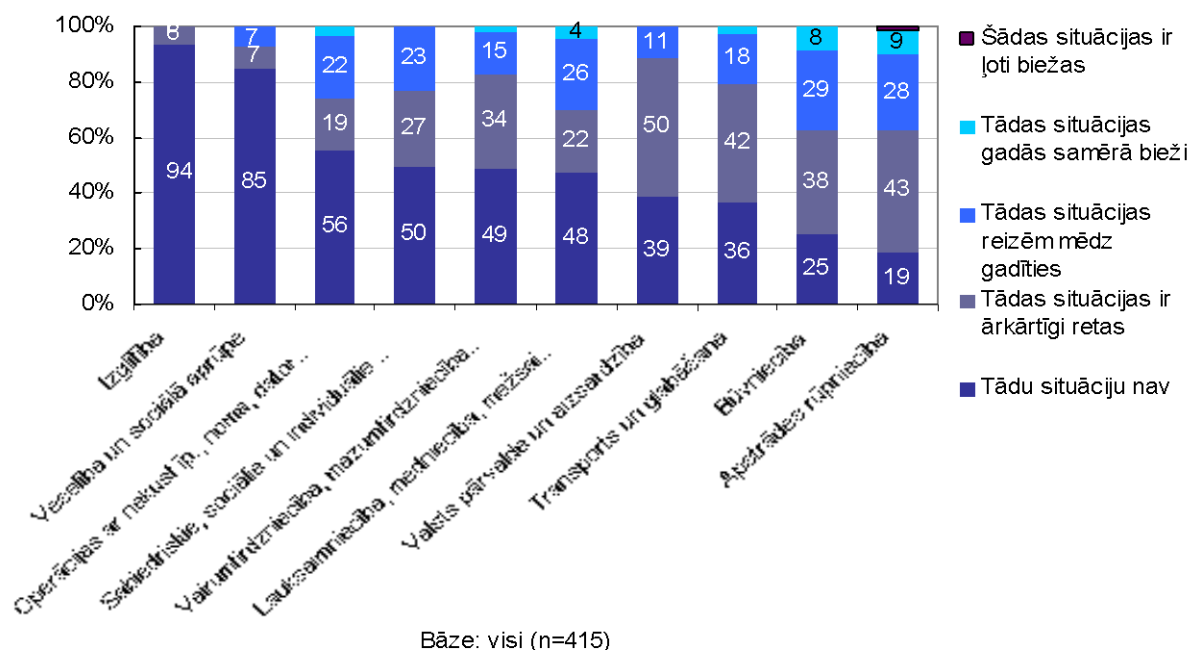
Piezīme: attēlā redzams, cik liels ir traumatisma risks uzņēmumos, kuros darbinieki ierodas darbā iereibuši minētajā skaitā gadījumos.

Par alkohola lietošanas negatīvo ietekmi uz traumatisma risku darba vietā liecina tas, ka uzņēmumi, kuros pēdējā gada laikā kāds darbinieks guvis savainojumu, biežāk atzīst ne tikai to, ka darbinieki mēdz ieradies darbā iereibuši, bet arī biežāk norāda, ka šādas situācijas gadās samērā regulāri (25. attēls). Uzņēmumi, kuros neviens savainojumu nav guvis, 52% gadījumu norādījuši, ka situāciju, kad darbinieks darbā ierodas iereibis, nav.

25. attēls. Situācijas, kad darbinieks darbā ierodas iereibis saistībā ar nelaimes gadījumiem pēdējā gada laikā (%)

26. attēls. Cik bieži gadās situācijas, kad darbinieks darbā ierodas iereibis vai pēc smagas alkohola lietošanas dažādu nozaru uzņēmumos? (%)

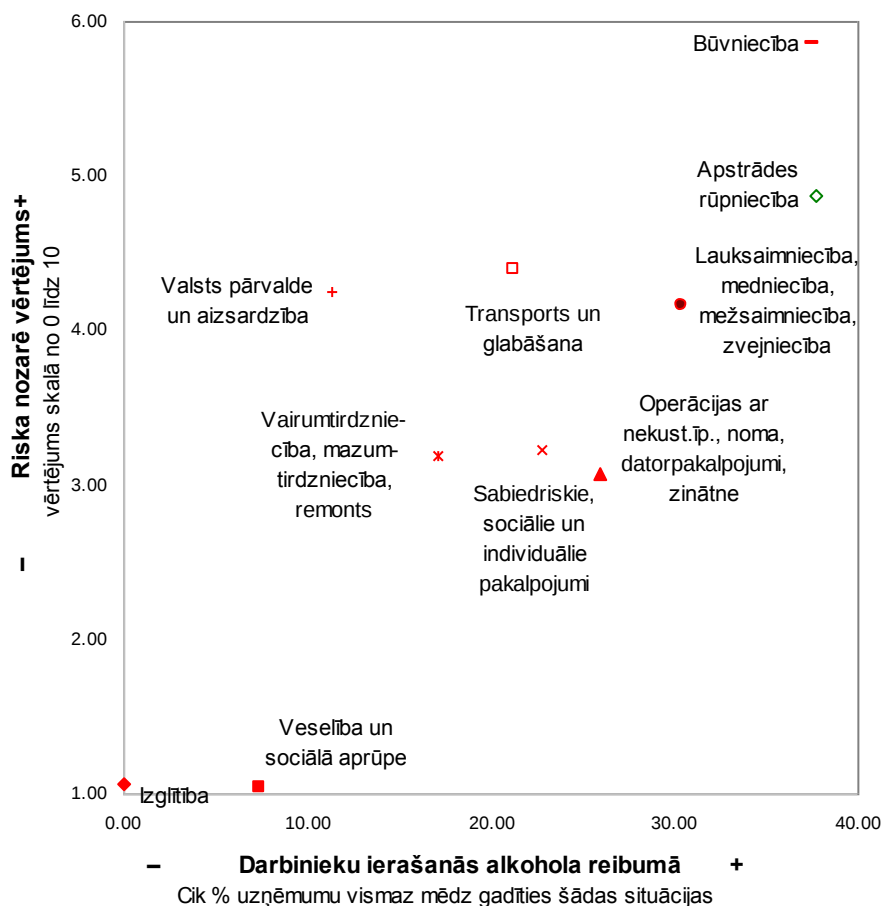

Ņemot vērā, ka tieši apstrādes rūpniecības un būvniecības nozares pēc uzņēmumu pašu vērtējuma lielā mērā ietver traumatisma risku, šis fakts uzskatāms par satraucošu un liecina, ka traumatisma risks darba vietā alkohola lietošanas rezultātā šajās jomās ir vislielākais.

Minēto secinājumu apliecina arī 27. attēls, kurā salīdzināts uzņēmumu vērtējums traumatisma riskam un situāciju, kad darbinieki ieradušies darbā iereibuši, biežums. Kopumā var secināt, ka:

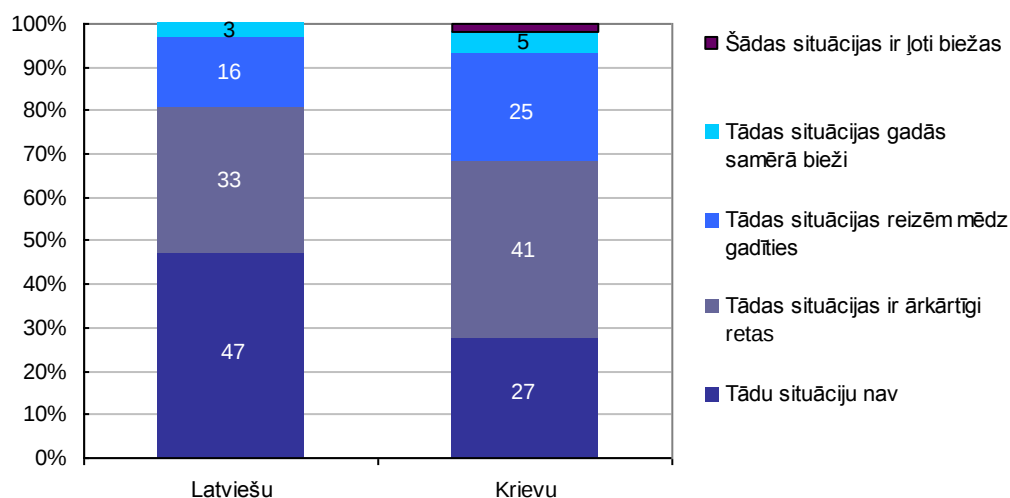
- būvniecībā un apstrādes rūpniecībā traumatisma risks (tai skaitā alkohola lietošanas rezultātā) ir vislielākais;
- lauksaimniecības, mežsaimniecības, medniecības un zvejniecības jomā kopējais traumatisma risks ir nedaudz mazāks, taču tas bieži vien saistīts ar alkohola lietošanu – šajā nozarē ierašanās darbā alkohola reibumā nav retums;
- valsts pārvaldes jomā, lai gan traumatisma risks tie novērtēts kā augsts, tas pamatā nav saistīts ar alkohola lietošanu – šīs nozares iestāžu darbinieku vidū tā ir maz izplatīta parādība.

27. attēls. Situācijas, kad darbinieks darbā ierodas iereibis saistībā ar traumatisma risku darba vietā (%)

Nozīmīgas atšķirības konstatējamas starp uzņēmumiem, kuros darbinieki pamatā sarunājas latviešu vai krievu valodā (Sig.=0.008). 19% uzņēmumu, kuros darbinieki pārsvarā sarunājas latviešu valodā, un 32% uzņēmumu, kuros darbinieki vairāk sarunājas krievu valodā, atzīst, ka šādas situācijas mēdz gadīties, pie tam tieši starp krievu valodā runājošajiem uzņēmumiem ir vairāk tādu, kur ierašanās darbā alkohola reibumā notiek samērā vai ļoti bieži (28. attēls).

28. attēls. Situācijas, kad darbinieks darbā ierodas iereibis latviešu un krievu valodā runājošajos uzņēmumos (%)

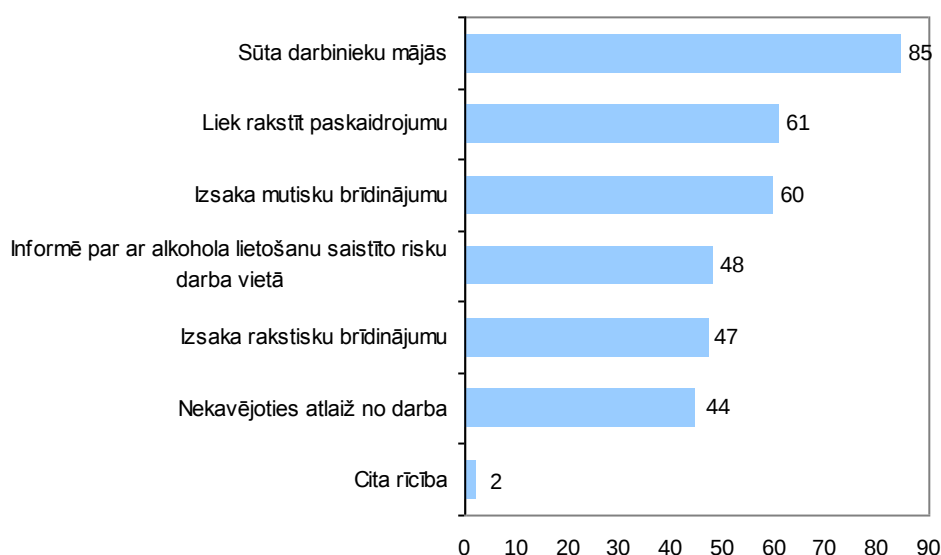

Bāze: visi (n=415)

Dažāda lieluma uzņēmumu starpā statistiskas atšķirības situācijās, kad darbinieki ierodas darbā iereibuši, nav vērojamas.

Jautāti par savu rīcību gadījumā, kad kāds ierodas darbā iereibis, 85% uzņēmumu norāda, ka sūta darbinieku mājās (29. attēls), 61% liek rakstīt paskaidrojumu un 44% uzņēmumu darbinieku nekavējoties atlaiž no darba. Tāpat 60% darba devēju izsaka mutisku brīdinājumu un 47% - rakstisku brīdinājumu.

29. attēls. Rīcība situācijā, kad darbinieks darbā ierodas iereibis (%)

Bāze: visi, kas varēja sniegt atbildi uz jautājumu

Darba devēju rīcība šādos gadījumos atkarīga arī no traumatisma riska uzņēmuma pārstāvētajā nozarē. Gandrīz ¾ uzņēmumu, kuros ir liels traumatisma risks (6 vai vairāk skalā no 0-10), situācijās, kad darbinieks ierodas darbā iereibis, izsaka rakstisku brīdinājumu.

Lielākajā daļā gadījumu šādos uzņēmumos darbinieku arī nekavējoties atlaiž no darba. Īpaši jāatzīmē uzņēmumi, kuros traumatisma risks ir ārkārtīgi liels. Tajos gandrīz vienmēr darbiniekam izsaka rakstisku brīdinājumu, liek rakstīt paskaidrojumu un atlaiž no darba.

Nozīmīgi atšķiras dažādu nozaru uzņēmumu rīcība situācijās, kad darbinieks ierodas darbā iereibis. Visstingrākās sankcijas pret darbiniekiem šādos gadījumos izvērš apstrādes rūpniecības uzņēmumi (2. tabula). Viņiem, kā jau secināts, ierašanās darbā alkohola reibumā notiek salīdzinoši bieži. 68% apstrādes rūpniecības uzņēmumu reaģē, darbinieku nekavējoties atlaižot, 2/3 izsaka mutisku brīdinājumu vai liek rakstīt paskaidrojumu, tomēr 11% šādā situācijā darbinieku mājās nesūta.

Ļoti stingras sankcijas attiecībā uz ierašanos darbā alkohola reibumā ir arī transporta un glabāšanas uzņēmumos. Faktiski vienmēr (95% uzņēmumu) darbinieki tiek sūtīti mājās, pie tam atšķirībā no apstrādes rūpniecības uzņēmumiem viņi biežāk (67% uzņēmumu) informē strādājošos par riskiem, kas saistīti ar alkohola lietošanu darba vietā.

3 .tabula. Rīcība situācijā, kad darbinieks darbā ierodas iereibis, dažādu nozaru uzņēmumos (%)

	Sūta darbinieku mājās	Liek rakstīt paskaidrojumu	Izsaka mutisku brīdinājumu	Izsaka rakstisku brīdinājumu	Informē par risku	Nekavējoties atlaiž	Cita rīcība
Apstrādes rūpniecība	89	66	66	52	55	68	0
Būvniecība	90	57	57	57	43	38	0
Transports un glabāšana	95	67	67	48	67	57	10
Izglītība	100	50	50	0	50	50	0
Veselība un sociālā aprūpe	83	17	0	17	83	17	0
Operācijas ar nekust.īp., noma, datorpakalpojumi, zinātne	67	67	83	33	33	8	0
Valsts pārvalde un aizsardzība	67	50	48	52	36	45	5
Sabiedriskie, sociālie un individuālie pakalpojumi	95	57	57	43	76	43	0
Vairumtirdzniecība, mazumtirdzniecība, remonts	98	67	73	49	38	47	0
Lauksaimniecība, medniecība, mežsaimniecība, zvejniecība	75	25	42	25	8	8	17

Bāze: visi (n=415)

Būvniecībā sankcijas ir mazākas – tikai 38% uzņēmumu situācijā, ka darbinieks atnāk uz darbu iereibis, to nekavējoties atlaiž no darba, bet 43% informē par riskiem, kas saistīti ar atrašanos darbā alkohola reibumā. Iespējams, šāda pielaidīgāka attieksme saistīta ar darbinieku trūkumu nozarē: atlaižot darbinieku, atrast jaunu nav viegli.

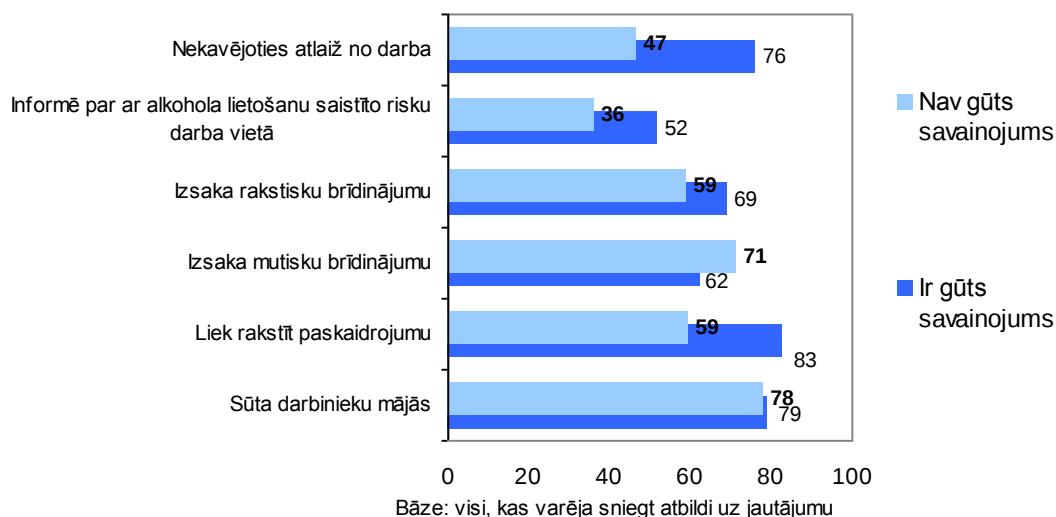
Taču vissatraucošākā ir situācija lauksaimniecības nozarē. Neraugoties uz to, ka traumatisma risks šajā nozarē ir liels un darbinieki salīdzinoši bieži mēdz ierasties darbā iereibuši, 25% uzņēmumu šādās situācijās darbiniekus pat nesūta mājās. Parasti sankcijas beidzas ar mutiska brīdinājuma izteikšanu (42%), 25% liek rakstīt paskaidrojumu vai izsaka rakstisku brīdinājumu un tikai 8% informē par riskiem, kas saistīti ar alkohola lietošanu darba vietā. Sankciju trūkums var būt viens no iemesliem, kādēļ šajā nozarē alkohola lietošana darbinieku vidū ir tik izplatīta.

Starp valsts pārvaldes un aizsardzības iestādēm, kurās traumatisma risks arī tiek vērtēts augstu, 33% tomēr darbiniekiem, kas ierodas alkohola reibumā, ļauj strādāt un nesūta mājās. Aptuveni pusē gadījumu strādājošiem tiek izteikts rakstisks vai mutisks brīdinājums vai arī tiek

likts rakstīt paskaidrojumu, savukārt 45% iestāžu šādā situācijā darbinieku nekavējoties atlaiž no darba. Interesanti, ka izglītojošā pieeja – darbinieka informēšana par riskiem, kas saistīti ar alkohola lietošanu darba vietā, valsts pārvaldes iestādēs atšķirībā no veselības un sociālās aprūpes iestādēm netiek plaši praktizēta.

Sankcijas ietekmē arī tas, vai pēdējā gada laikā uzņēmumā ir bijuši kādi nelaimes gadījumi. Uzņēmumos, kuros nelaimes gadījumi notikuši, nozīmīgi biežāk nekā tie, kuros negadījumi pēdējā gada laikā nav bijuši, situācijā, ja darbinieks ierodas darbā iereibis, liek rakstīt paskaidrojumu vai atlaiž no darba (30. attēls). Tādējādi var secināt, ka nelaimes gadījumu pieredze uzņēmumā palielina izpratni par to, ka strādāt alkohola reibumā ir bīstami, tādēļ darba devēji vairāk cenšas šādus gadījumus novērst. Turpretī, kamēr nelaimes gadījums nav noticis, ierašanos darbā alkohola reibumā uzņēmumi nesoda tik bargi.

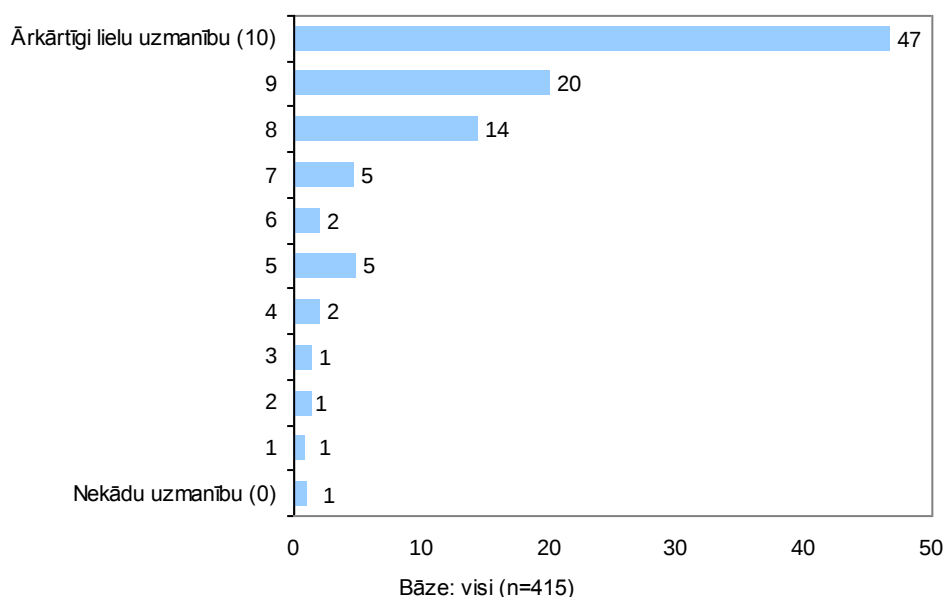
30. attēls. Rīcība situācijā, kad darbinieks darbā ierodas iereibis, atkarībā no tā vai uzņēmumā kāds pēdējā gada laikā guvis traumu (%)

Atšķiras arī prakse dažāda lieluma uzņēmumos. Lielākos uzņēmumos, kuros strādā vairāk kā 50 darbinieku, nozīmīgi biežāk nekā mazos uzņēmumos liek rakstīt paskaidrojumu, izsaka rakstisku brīdinājumu un nekavējoties atlaiž no darba. Iespējams tas saistīts ar augstāku birokrātijas līmeni lielajos uzņēmumos un ne tik personiskām darbinieku un administrācijas attiecībām.

Uzņēmumu pārstāvjiem tika lūgts novērtēt skalā no 0 līdz 10, cik lielu uzmanību viņi pievērš tam, lai darbinieks nestrādātu alkohola reibuma stāvoklī. 47% uzņēmumu norādījuši, ka pievērš tam ārkārtīgi lielu uzmanību (vērtējums 10), 20% – ļoti lielu uzmanību (vērtējums 9) un 14% – lielu uzmanību (31. attēls).

31. attēls. Cik lielu uzmanību uzņēmumā pievērš tam, lai darbinieks nestrādātu alkohola reibuma stāvoklī (%)

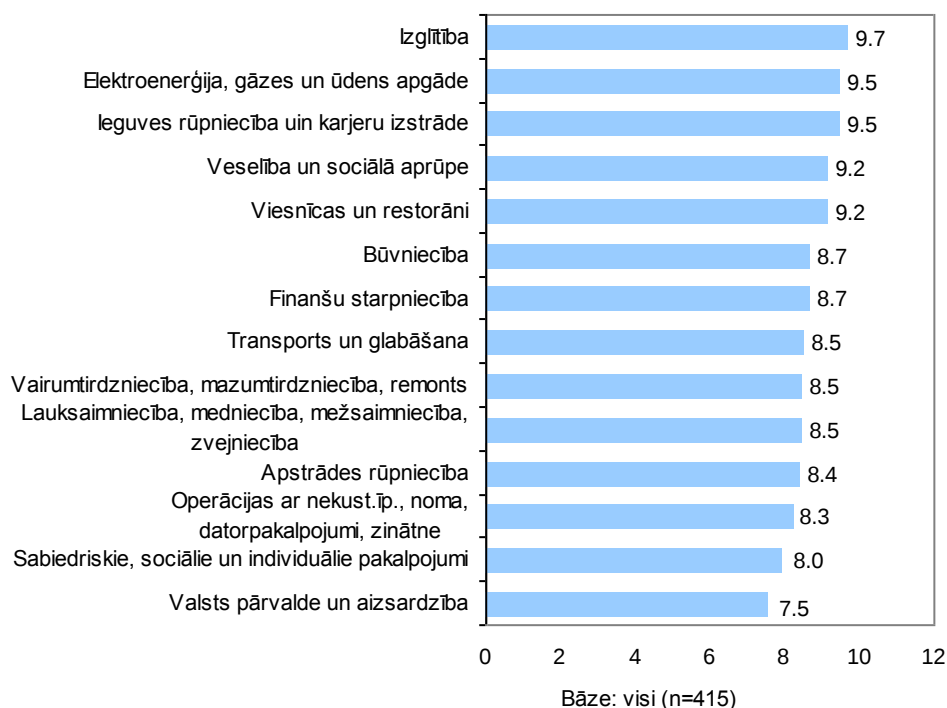

Tas, vai uzmanība tiek pievērsta, lai darbinieki nestrādātu alkohola reibuma stāvoklī, atkarīgs no traumatisma riska uzņēmuma pārstāvētajā nozarē (Sig.=0,026). Tie, kuri uzskata, ka uzņēmumam nav nekāda traumatisma riska, alkohola lietošanai pievērš nozīmīgi mazāk uzmanības nekā tie, pēc kuru domām uzņēmumā pastāv neliels traumatisma risks (1 līdz 5 skalā no 0 līdz 10). Var secināt, ka traumatisma risku neapzināšanās daļā uzņēmumu noved pie tā, ka darbinieku strādāšanai alkohola reibumā netiek pievērsts pietiekami daudz uzmanības. Tomēr regresiju analīzes koeficienta r^2 vērtība ir ļoti maza (0,004), līdz ar to nevar uzskatīt, ka traumatisma risks vien izskaidrotu to, cik lielu uzmanību uzņēmums pievērš šim jautājumam. Tāpat nav vērojamas nozīmīgas atšķirības saistībā ar to, cik bieži uzņēmumā gadās situācijas, kad kāds no darbiniekiem ierodas darbā alkohola reibumā (Sig.=0,319).

Uzņēmumi, kuros pēdējā gada laikā ir noticis kāds nelaimes gadījums, vairāk cenšas pievērst uzmanības tam, lai darbinieki nestrādātu alkohola reibumā, tomēr atšķirība nav statistiski nozīmīga (Sig.=0,088). Nozīmīgas atšķirības nav vērojamas arī pēc uzņēmumā lietotās valodas vai uzņēmuma lieluma.

Dažādu nozaru uzņēmumi pievērš atšķirīgu vērību tam, lai darbinieks nestrādātu alkohola reibuma stāvoklī. Visvairāk par to satraucas uzņēmumi, kuru darbības nozare ir izglītība, ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde, elektroenerģija, gāzes un ūdens apgāde, veselība un sociālā aprūpe, viesnīcas un restorāni (32. attēls). Salīdzinoši vismazāk tam uzmanību pievērš valsts pārvaldes un aizsardzības iestādes, kā arī sabiedrisko, sociālo un individuālo pakalpojumu sniedzēji. Iespējams tas skaidrojams ar to, ka situācijas, kad darbinieki ierastos darbā iereibuši, šo nozaru uzņēmumos ir ārkārtīgi retas.

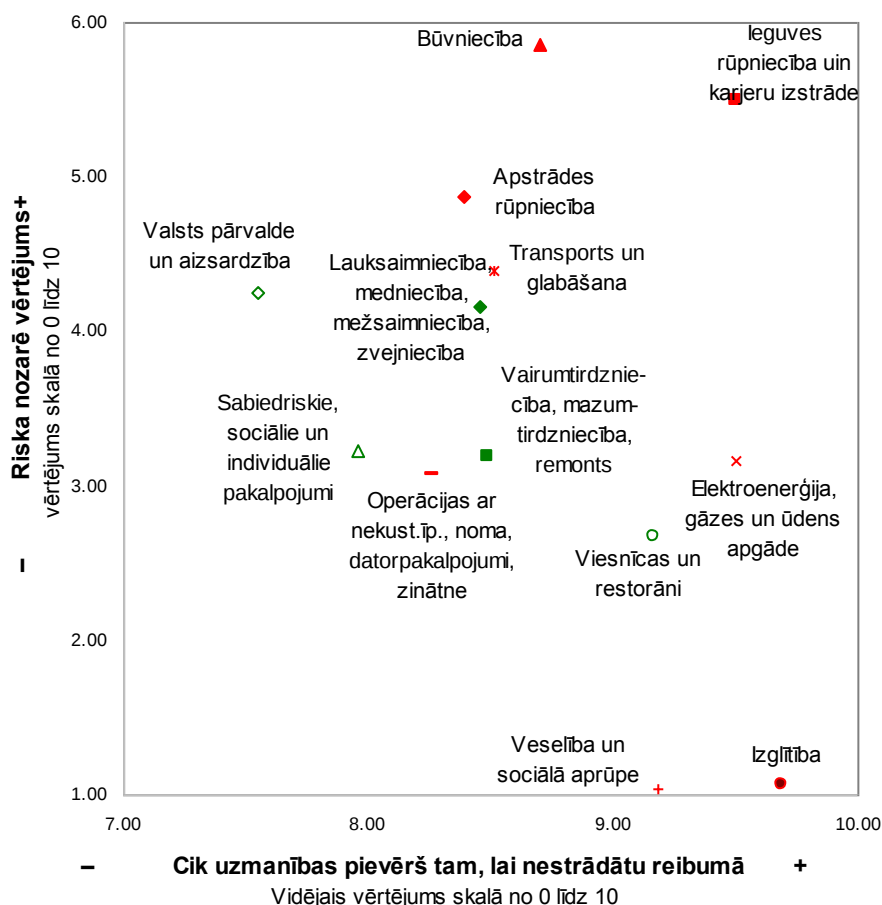
32. attēls. Cik lielu uzmanību dažādu nozaru uzņēmumi pievērš tam, lai darbinieks nestrādātu alkohola reibuma stāvoklī (%)

Aplūkojot šo jautājumu saistībā ar traumatisma risku nozarē, redzams, ka ieguves rūpniecībā un karjeru izstrādē tiek pievērsta ļoti liela uzmanība tam, lai darbinieks nestrādātu reibuma stāvoklī, jo traumatisma risks šeit ir ļoti augsts (33. attēls). Savukārt būvniecības nozarē, ņemot vērā traumatisma risku tajā, darba devēji ne vienmēr pievērš pietiekamu vērību alkohola lietošanai. Iespējams, tieši tas arī izskaidro, kāpēc darbinieki šajā nozarē samērā bieži mēdz ierasties darbā alkohola reibuma stāvoklī.

Ļoti lielu uzmanību tam, lai darbinieki nestrādātu alkohola reibumā, pievērš izglītības, veselības aprūpes, elektroenerģijas, gāzes un ūdens apgādes, kā arī viesnīcu un restorānu nozaru uzņēmumi. Ņemot vērā, ka traumatisma risks šī tipa uzņēmumos ir salīdzinoši mazs, var secināt, ka šādu rīcību nosaka citi apsvērumi – potenciālās sekas uzņēmuma klientiem darbinieka rīcības rezultātā vai uzņēmuma prestiža iespējamā zaudēšana.

33. attēls. Traumatisma risks un uzmanības pievēršana tam, lai darbinieks nestrādātu alkohola reibuma stāvoklī, dažādu nozaru uzņēmumos (%)

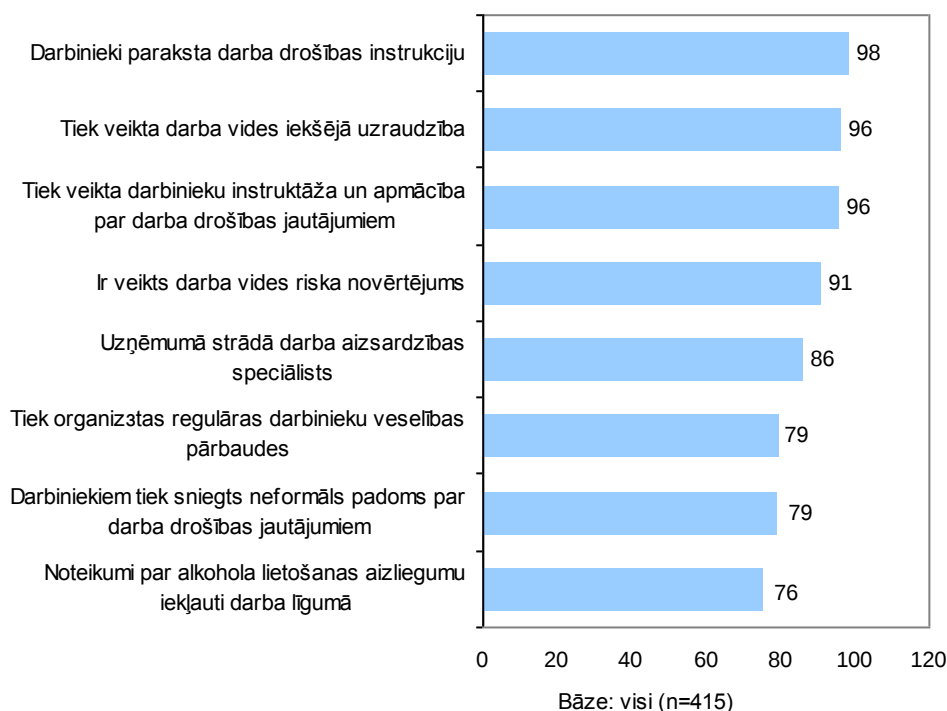

2.4.3. Preventīvie pasākumi

Darba devēji var censties mazināt traumatisma risku, kas rodas alkohola lietošanas rezultātā, ne vien ar soda sankciju palīdzību, bet arī veicot dažādus preventīvos pasākumus un pro-aktīvas darbības uzņēmumā.

Gandrīz visos uzņēmumos darbinieki paraksta darba drošības instrukciju (98%), tiek veikta darbinieku instruktāža un apmācība par darba drošības jautājumiem, kā arī darba vides iekšējā uzraudzība (96%) (34. attēls). 91% uzņēmumu norāda, ka ir veikts darba vides riska novērtējums un 86% uzņēmumu strādā darba aizsardzības speciālists. Salīdzinoši mazāk (76%) uzņēmumu noteikumi par alkohola lietošanas aizliegumu iekļauti darba līgumā, taču citos gadījumos tie parasti atrunāti iekšējās kārtības noteikumos vai darba drošības instrukcijā. 79% uzņēmumu norāda, ka tiek veiktas regulāras darbinieku veselības pārbaudes.

34. attēls. Preventīvie pasākumi uzņēmumos (%)

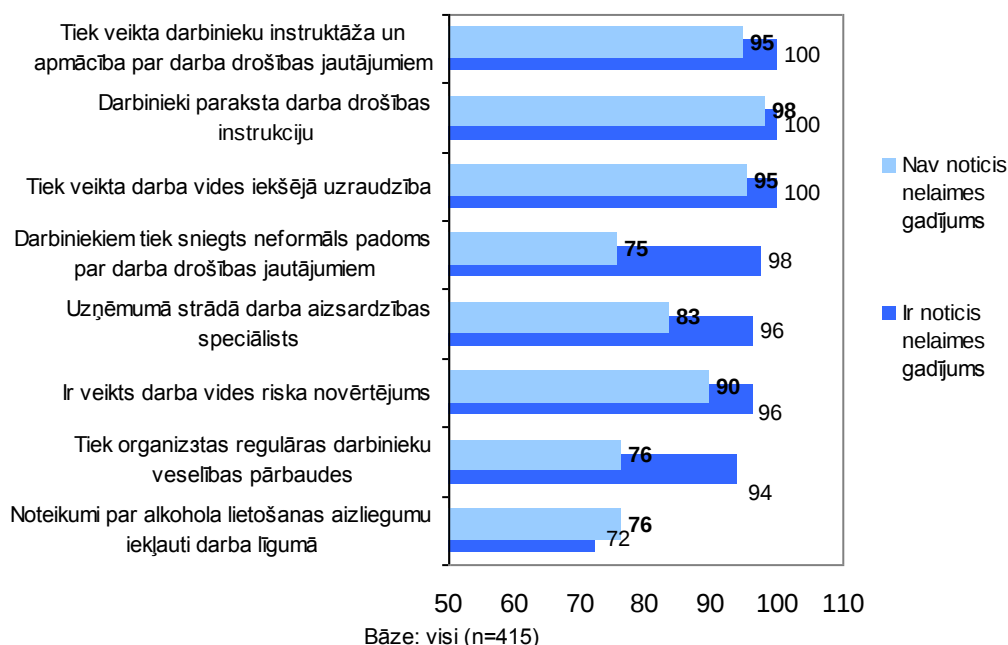

Darba aizsardzības speciālists salīdzinoši retāk strādā uzņēmumos, kuros ir mazs traumatisma risks, bet visbiežāk – uzņēmumos, kur traumatisma riskam pakļauti vairāk kā puse darbinieku. Uzņēmumos, kuros ir liels traumatisma risks un vismaz puse darbinieku pakļauti šim riskam, ļoti bieži tiek sniegts neformāls padoms par darba drošības jautājumiem.

Faktiski visos uzņēmumos, kuros kāds darbinieks pēdējā gada laikā guvis savainojumu, ir veikta darbinieku instruktāža par darba drošības jautājumiem, sniegts neformāls padoms, notiek darba vides iekšējā uzraudzība un veikts darba vides riska novērtējums (35. attēls). Tomēr šīs atšķirības (izņemot darbinieku instruktāžu) nav statistiski nozīmīgas (Sig.>0.05).

Uzņēmumos, kuros noticis nelaimes gadījums, nozīmīgi biežāk darbiniekiem tiek sniegts neformāls padoms par darba drošības jautājumiem (98%), uzņēmumā strādā darba drošības speciālists (96%) un tiek organizētas regulāras darbinieku veselības pārbaudes (94%). Pētījums gan neļauj secināt, vai tas, ka uzņēmumi, kuros notikuši nelaimes gadījumi, veic vairāk preventīvo pasākumu, skaidrojams ar to, ka nelaimes gadījumi principā biežāk notiek uzņēmumos, kuros ir lielāks risks (attiecīgi – arī stingrāki preventīvie pasākumi), vai ar to, ka šie pasākumi uzņēmuma praksē iestrādāti pēc nelaimes gadījuma.

35. attēls. Preventīvie pasākumi atkarībā no tā, lai pēdējā gada laikā noticis nelaimes gadījums (%)

Papildus, atšķirības vērojamas atkarībā no tā, cik bieži gadās situācijas, kad darbinieks darbā ierodas iereibis. Uzņēmumos, kuros nav situāciju, kad darbinieks ierastos darbā iereibis, retāk strādā darba aizsardzības speciālists, retāk tiek veikta darbinieku instruktāža un apmācība par darba drošības jautājumiem, sniegts neformāls padoms un organizētas regulāras darbinieku veselības pārbaudes. Var secināt, ka nepieciešamība kontrolēt alkohola lietošanu palielina uzņēmumu izdevumus dažādu preventīvo pasākumu veikšanai.

Dažādu nozaru uzņēmumos situācija ir atšķirīga. Jomās, kurās traumatisma risks ir vislielākais – apstrādes rūpniecībā, būvniecībā, transporta un glabāšanas nozarē, veikts arī salīdzinoši daudz dažādu pasākumu traumatisma riska mazināšanai (3. tabula). Nav konstatējams, ka būvniecības jomas uzņēmumi veiktu vairāk vai savādākus pasākumus kā apstrādes rūpniecības vai transporta un glabāšanas jomas uzņēmumi. Līdz ar to nav identificējams neviens iemesls, kādēļ šiem uzņēmumiem nelaimes gadījumu (ņemot vērā ārkārtīgi augsto traumatisma risku, salīdzinoši izplatītās situācijas, kad darbinieki ierodas darbā iereibuši) ir salīdzinoši mazāk. Iespējams, šīs jomas uzņēmumi, ņemot vērā salīdzinoši lielo nelegālās nodarbinātības apjomu šajā nozarē, nelaimes gadījumus nevēlas atklāt.

Vismazāk dažādus preventīvos pasākumus veikušas valsts pārvaldes un veselības aprūpes iestādes. Tikai 48% valsts pārvaldes iestāžu noteikumi par alkohola lietošanas aizliegumu darba vietā iekļauti darba līgumā un 55% – tiek organizētas regulāras darbinieku veselības pārbaudes.

Darba aizsardzības speciālists visbiežāk nav lauksaimniecības, mežsaimniecības, medniecības un zvejniecības jomas uzņēmumiem (29%). Šajā nozarē visbiežāk paļaujas uz dažāda veida (formālu un neformālu) darbinieku apmācību un instruēšanu. Darba vides riska novērtējums visbiežāk nav veikts valsts pārvaldes iestādēs (19%), vairumtirdzniecībā un mazumtirdzniecībā (20%).

4. tabula. Preventīvie pasākumi dažādu nozaru uzņēmumos (%)

	Apstrādes rūpniecība	Būvniecība	Transports un glabāšana	Izgītība	Veselība un sociālā aprūpe	Operācijas ar nekust. īp., noma, datorpakalpojumi, zinātne	Valsts pārvalde un aizsardzība	Sabiedriskie, sociālie un individuālie pakalpojumi	Vairumtirdzniecība, mazumtirdzniecība, remonts	Lauksaimniecība, medniecība, mežsaimniecība, zvejniecība
Uzņēmumā strādā darba aizsardzības speciālists	91	100	97	88	78	70	89	77	87	71
Ir veikts darba vides riska novērtējums	97	96	88	97	96	81	95	100	80	83
Tiek veikta darba vides iekšējā uzraudzība	100	100	97	100	96	85	95	100	95	96
Noteikumi par alkohola lietošanas aizliegumu iekļauti darba līgumā	71	61	61	100	81	81	48	86	85	79
Darbinieki paraksta darba drošības instrukciju	100	100	100	100	96	93	100	100	96	100
Tiek veikta darbinieku instruktāža un apmācība par darba drošības jautājumiem	100	100	100	100	93	96	84	91	93	100
Darbiniekiem tiek sniegts neformāls padoms par darba drošības jautājumiem	94	89	97	0	19	96	80	73	96	100
Tiek organizētas regulāras darbinieku veselības pārbaudes	88	86	88	97	81	74	55	68	78	79

Bāze: visi (n=415)

Nozīmīgas atšķirības vērojamas arī starp dažāda lieluma uzņēmumiem. Mazākos uzņēmumos kopumā preventīvie pasākumi veikti retāk (4. tabula); īpaši jāatzīmē, ka tajos salīdzinoši reti strādā darba drošības speciālists (42%) un tāpat reti notiek darbinieku veselības pārbaudes (44%). Tomēr, kā jau iepriekš secināts, mazākos uzņēmumos arī traumatisma risks ir mazāks.

5. tabula. Preventīvie pasākumi dažāda lieluma uzņēmumos (%)

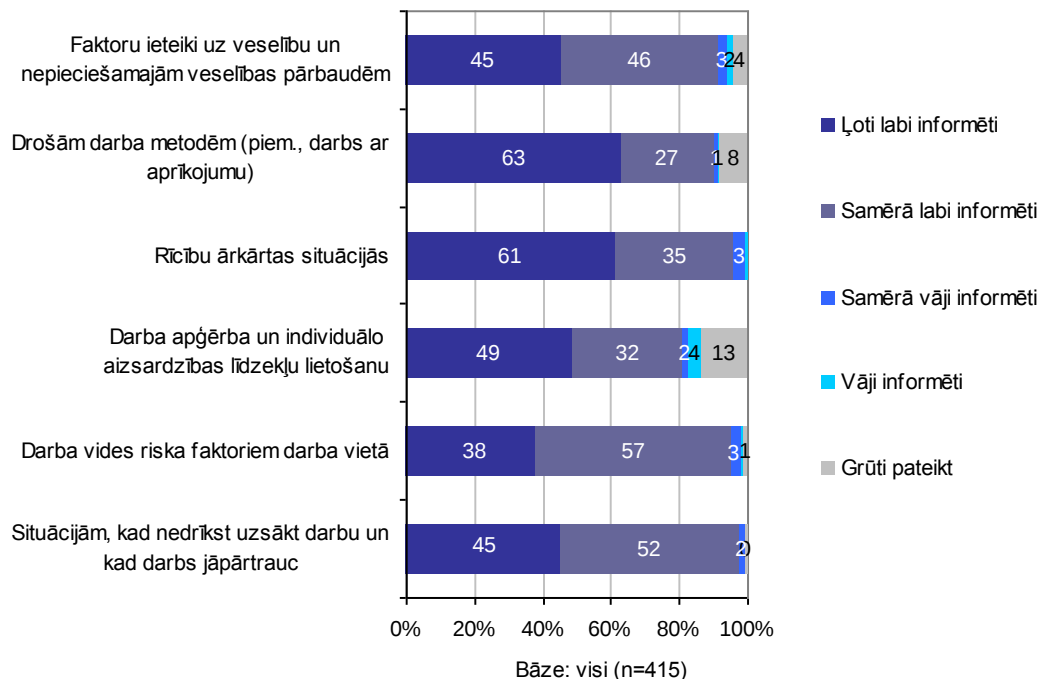
	1-9 darbinieki	10-49 darbinieki	51-249 darbinieki	250 vai vairāk darbinieku
Uzņēmumā strādā darba aizsardzības speciālists	42	81	95	97
Ir veikts darba vides riska novērtējums	73	86	95	98
Tiek veikta darba vides iekšējā uzraudzība	77	96	99	100
Noteikumi par alkohola lietošanas aizliegumu iekļauti darba līgumā	58	81	81	66
Darbinieki paraksta darba drošības instrukciju	89	99	100	100
Tiek veikta darbinieku instruktāža un apmācība par darba drošības jautājumiem	88	95	96	99
Darbiniekiem tiek sniegts neformāls padoms par darba drošības jautājumiem	76	88	76	75
Tiek organizētas regulāras darbinieku veselības pārbaudes	44	77	85	89

Bāze: visi (n=415)

Respondentiem tika lūgts izvērtēt, cik labi, viņuprāt, uzņēmuma darbinieki ir informēti par dažādiem ar darba drošību saistītiem jautājumiem. Darbinieki uzņēmumos ir labi informēti par rīcību ārkārtas situācijās un drošām darba metodēm (darbs ar aprīkojumu u.c.). 45%

uzņēmumu darbinieki ir ļoti labi informēti un 52% samērā labi informēti arī par situācijām, kad nedrīkst uzsākt darbu un kad darbs jāpārtrauc. Nedaudz vājāka ir informētība par dažādu faktoru ietekmi uz veselību un nepieciešamajām veselības pārbaudēm un darba apģērba lietošanu. Tikai 38% uzņēmumu darbinieki ir ļoti labi informēti un 57% samērā labi informēti par darba vides riska faktoriem (36. attēls). Jāatzīmē, ka darba vides riska faktoru nepietiekama apzināšanās var palielināt traumatisma risku darba vietā.

36. attēls. Darbinieku informētība par darba drošības jautājumiem (%)

Interesanti, ka tieši tajos uzņēmumos, kuros ir mazāks traumatisma risks, darbinieki ir vislabāk informēti par situācijām, kurās darbu nedrīkst uzsākt un kad to jāpārtrauc, kā arī par dažādu faktoru ietekmi uz veselību. Kopumā visvājāk informēti par situācijām, kad nedrīkst uzsākt darbu, darba apģērba un individuālo aizsardzības līdzekļu lietošanu, drošām darba metodēm un dažādu faktoru ietekmi uz veselību ir darbinieki uzņēmumos, kuros aptuveni puse darbinieku pakļauta traumatisma riskam, savukārt vislabāk – tie, kur neviens nav pakļauts šādam riskam (5. tabula). Iespējams, uzņēmumi, kuros risks ir mazāks, ir pārliecinātāki, jo situācijas, ar kurām jāsaskaras darbiniekiem, no darba drošības viedokļa ir vienkāršākas.

Nav vērojamas statistiski nozīmīgas atšķirības darbinieku informētībā par darba drošības jautājumiem starp uzņēmumiem, kuros ir vai nav noticis nelaimes gadījums pēdējā gada laikā.

Uzņēmumos, kuros darbinieki pārsvarā sarunājas krievu valodā, ir mazāk informēti par situācijām, kad nedrīkst uzsākt darbu vai kad tas jāpārtrauc; par darba vides riska faktoriem, kā arī par darba apģērba un individuālo aizsardzības līdzekļu lietošanu nekā darbinieki uzņēmumos, kuros pārsvarā sarunājas latviešu valodā. Tas norāda, ka, iespējams, vērts apsvērt informatīvo materiālu par darba vides riskiem plašāku piedāvājumu arī krievu valodā.

6. tabula. Darbinieku informētība par darba drošības jautājumiem atkarībā no traumatisma riskam pakļauto darbinieku skaita (%)

		Neviens	Mazāk kā puse	Aptuveni puse	Vairāk kā puse
Situācijām, kad nedrīkst uzsākt darbu un kad darbs jāpārtrauc	Ļoti labi informēti	66	45	28	46
	Samērā labi informēti	31	53	72	51
	Samērā vāji informēti	3	3		3
Darba vides riska faktoriem darba vietā	Ļoti labi informēti	51	38	30	39
	Samērā labi informēti	46	57	67	60
	Samērā vāji informēti		5	3	2
	Vāji informēti	3			
Darba apgērba un individuālo aizsardzības līdzekļu lietošanu	Ļoti labi informēti	78	58	40	56
	Samērā labi informēti	16	38	48	38
	Samērā vāji informēti		1	3	5
	Vāji informēti	6	4	9	2
Rīcību ārkārtas situācijās	Ļoti labi informēti	71	62	56	58
	Samērā labi informēti	26	34	40	37
	Samērā vāji informēti		4	3	5
	Vāji informēti	3			
Drošām darba metodēm (piem., darbs ar aprīkojumu)	Ļoti labi informēti	74	68	54	77
	Samērā labi informēti	23	31	43	20
	Samērā vāji informēti		1	1	3
	Vāji informēti	3		1	
Faktoru ietekmi uz veselību un nepieciešamajām veselības pārbaudēm	Ļoti labi informēti	79	42	34	47
	Samērā labi informēti	19	53	56	49
	Samērā vāji informēti		2	6	4
	Vāji informēti	3	3	4	

Bāze: visi (n=415)

Aplūkojot rezultātus nozaru griezumā, var secināt, ka vislabāk informēti par visdažādākajiem darba drošības jautājumiem ir darbinieki izglītības jomā, savukārt vissliktāk – darbinieki valsts pārvades un aizsardzības nozarē, kā arī darbinieki uzņēmumos, kas nodarbojas ar operācijām ar nekustamo īpašumu, nomu vai datorpakalpojumiem (6. tabula). Šajās jomās strādājošie parasti ir biroja darbinieki, kuriem visbiežāk pat nav nepieciešams darba apgērbs, un risks šajās jomās ārēji šķiet mazāks. Iespējams tādēļ šajās nozarēs kopumā tiek pievērsts mazāk uzmanības darbinieku informēšanai par darba vides riska faktoriem, situācijām, kad nedrīkst uzsākt darbu vai tas jāpārtrauc, kā arī dažādu faktoru ietekmi uz veselību.

**7. tabula. Darbinieku informētība par darba drošības jautājumiem dažādās nozarēs
(vidējais vērtējums skalā no 1 līdz 4)**

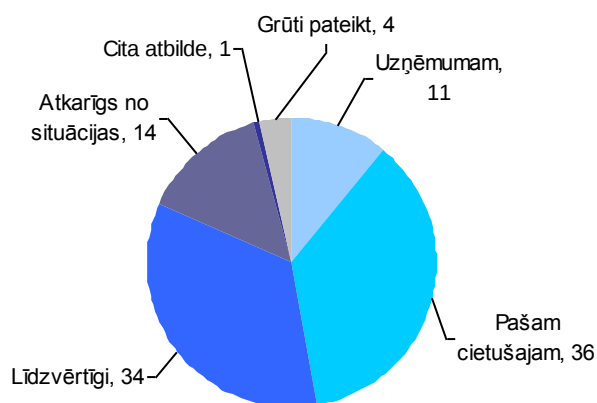
	Apstrādes rūpniecība	Būvniecība	Transports un glabāšana	Izglītība	Veselība un sociālā aprūpe	Operācijas ar nekust. īp., noma, dator-pakalpojumi	Valsts pārvalde un aizsardzība	Sabiedriskie, sociālie un individuālie pakalpojumi	Vairumtirdzniecība, mazumtirdzniecība, remonts	Lauksaimniecība, medniecība, mežsaimniecība, zvejniecība
Situācijām, kad nedrīkst uzsākt darbu un kad darbs jāpārtrauc	1.65	1.75	1.45	1.13	1.37	1.70	1.75	1.50	1.68	1.50
Darba vides riska faktoriem darba vietā	1.81	1.61	1.61	1.19	1.37	1.77	1.64	1.55	1.90	1.54
Darba apgērba un individuālo aizsardzības līdzekļu lietošanu	1.70	1.36	1.28	1.07	1.24	1.77	2.54	1.64	1.51	1.29
Rīcību ārkārtas situācijās	1.70	1.61	1.36	1.19	1.26	1.56	1.16	1.27	1.46	1.42
Drošām darba metodēm (piem., darbs ar aprīkojumu)	1.42	1.07	1.00	1.16	1.30	1.48	1.62	1.69	1.35	1.29
Faktoru ietekmi uz veselību un nepieciešamajām veselības pārbaudēm	1.62	1.57	1.59	1.13	1.36	1.81	1.77	1.44	1.75	1.38

Piezīme: tabulā attēlots vidējais vērtējums skalā no 1 līdz 4, kur 1 nozīmē – ļoti labi informēti un 4 – vāji informēti.

Strādnieki būvniecībā ir vieni no neinformētākajiem par situācijām, kad nedrīkst uzsākt darbu un kad tas jāpārtrauc, kā arī par rīcību ārkārtas situācijās. Apstrādes rūpniecības uzņēmumos darbinieki ir vismazāk informēti par darba vides riska faktoriem un rīcību ārkārtas situācijās, pie tam arī informētība par dažādu faktoru ietekmi uz veselību šīs jomas strādniekiem ir salīdzinoši zema. Var secināt, ka, ja šīs jomas uzņēmumi vairāk rūpētos par darbinieku informētību attiecībā uz darba vides riskiem, iespējams, nelaimes gadījumu skaitu, kurš šobrīd šajā nozarē ir visaugstākais, izdotos samazināt.

Uzņēmuma politika attiecībā uz darbinieku iespējamo risku gūt savainojumu vai traumu alkohola lietošanas rezultātā ir atkarīga no tā, kādi ir vadības priekšstati un viedoklis par šo jautājumu. Tā, piemēram, uz jautājumu par to, kam jāuzņemas lielākā daļa atbildības par alkohola lietošanas rezultātā gūtām traumām darba vietā, 36% atbild, ka pašam cietušajam, 11% domā, ka vainu jāuzņemas uzņēmumam, kurš nav ievērojis un spējis novērst traumatisma risku, un 34% – ka uzņēmums un pats cietušais ir līdzīgi vainīgi notikušajā. 14% uzņēmumu pārstāvju izvēlēs sniegt atbildi uz šo jautājumu, norādot, ka atbilde atkarīga no situācijas (37. attēls).

37. attēls. Kam jāuzņemas lielākā daļa atbildība par alkohola lietošanas rezultātā gūtām traumām darba vietā? (%)

Bāze: visi (n=415)

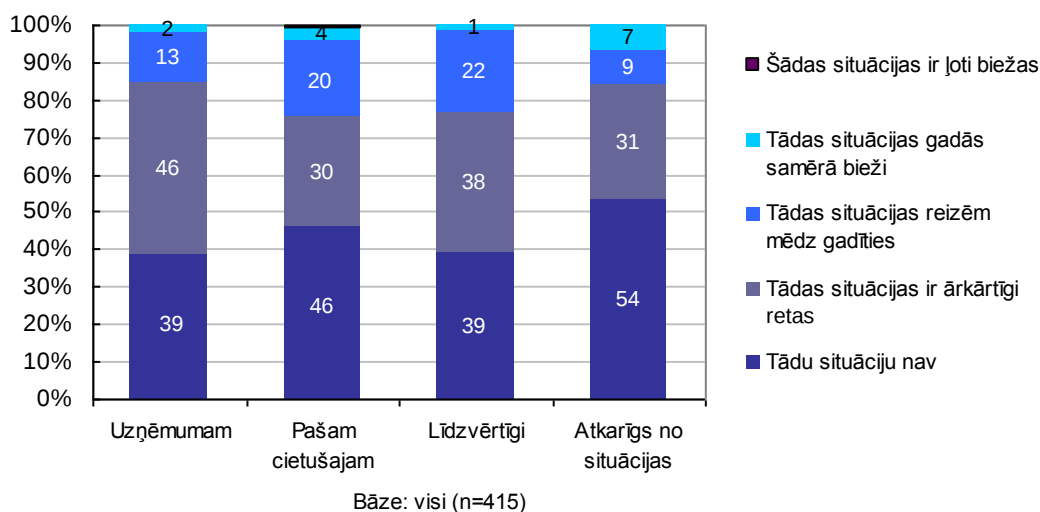
Visbiežāk vainu paši gatavi uzņemties uzņēmumi, kuros netiek veikta darba vides iekšējā uzraudzība un noteikumi par alkohola lietošanas aizliegumu nav iekļauti darba līgumā. Iespējams, šie apstākļi liek apzināties savu vainu. Tie uzņēmumi, kuros veikts visvairāk dažādu preventīvo pasākumu – instruktāžas, neformālās konsultācijas, strādā darba drošības speciālists, veikts darba vides riska novērtējums, biežāk uzskata, ka, ja tomēr noticis nelaimes gadījums, atbildība būtu jāuzņemas abām pusēm – gan darbiniekam, gan darba devējam.

To uzņēmumu pārstāvji, kuros neviens nav pakļauts traumatisma riskam, biežāk kā citi snieguši atbildi „grūti pateikt” (16%) vai „atkarīgs no situācijas” (26%). Tas apliecina, ka viņiem grūti iztēloties šādu situāciju. Tāpat viņi daudz retāk uzskata, ka vainu jāuzņemas uzņēmumam pilnībā (2%) vai līdzvērtīgi ar cietušo (19%). Ja uzņēmuma pārstāvji nesaskata reālu traumatisma risku, tad saprotams, ka gadījumā, ja kāds savainotos, viņi visdrīzāk būtu tendēti vainot pašu cietušo. Visbiežāk vainot pašu cietušo gatavi uzņēmumi, kur vairāk kā puse darbinieku pakļauta traumatisma riskam (41%).

Aptaujas dati liecina, ka uzņēmumos, kuri gatavi paši uzņemties atbildību par traumām, kas gūtas alkohola lietošanas rezultātā, situācijas, kad darbinieks ierodas darbā iedzēris, reti, taču mēdz gadīties (15%). Visbiežāk šādas situācijas gadās uzņēmumos, kuri uzskata, ka atbildība jāuzņemas pašam darbiniekam vai abiem līdzvērtīgi (38. attēls).

Darbinieku atbildības pastiprināšana zināmā mērā liecina arī par darba devēju nespēju kontrolēt situācijas, kad darba ņēmējs ierodas darbā iereibis. Šo secinājumu apliecina arī tas, ka uzņēmumi, kuru vērtējumā vaina šādās situācijās jāuzņemas pašam darbiniekam, retāk (80%), konstatējot alkohola lietošanu pirms darba vai darba laikā, darbinieku sūta mājās, liek rakstīt paskaidrojumu vai izsaka brīdinājumu, bet biežāk (51%) par to atlaiž no darba.

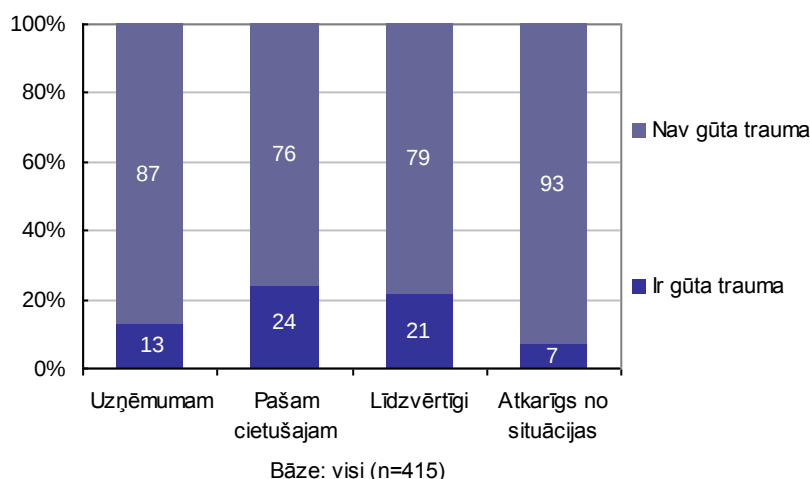
38. attēls. Darbinieku ierašanās darbā alkohola reibumā atkarībā no priekšstata, kam jāuzņemas atbildība par alkohola lietošanas rezultātā gūtām traumām (%)

Interesanti, ka uzņēmumi, kuri uzskata, ka vaina jāuzņemas pašam cietušajam vai darbiniekam un darba devējam solidāri, arī atzīst, ka darbinieki ir salīdzinoši mazāk informēti par darba apgūšanu un individuālo aizsardzības līdzekļu lietošanu nekā tie uzņēmumi, kuri atbildību gatavi uzņemties paši.

Viedoklis par to, kuram jāuzņemas atbildība ar alkohola lietošanu saistītu traumu gadījumā, atkarīgs no tā, vai pēdējā gada laikā darba vietā notikuši nelaimes gadījumi (Sig.=0,017). Tajos uzņēmumos, kuri uzskata, ka atbildība jāuzņemas pašam cietušajam, traumas gadījums biežāk (24%) nekā uzņēmumos, kuri uzskata, ka atbildība jāuzņemas darba devējam (13%) vai atkarībā no situācijas (7%) (39. attēls).

39. attēls. Pēdējā gada laikā gūtās traumas uzņēmumā atkarībā no priekšstata, kam jāuzņemas atbildība par alkohola lietošanas rezultātā gūtām traumām (%)

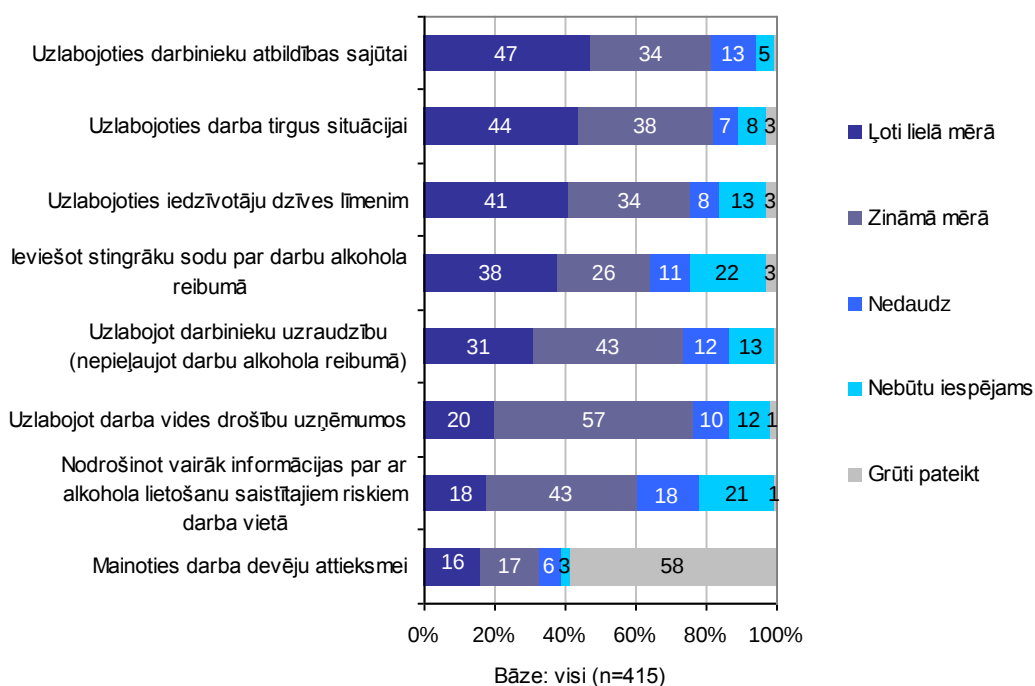

Pēc uzņēmumu pārstāvju domām, visefektīvāk ar alkohola lietošanu saistītos nelaimes gadījumus darba vidēs būtu iespējams mazināt, darbiniekiem atbildīgāk izturoties pret darba drošību (40. attēls). Tas liecina, ka uzņēmumi galvenokārt uzskata, ka gan cēlonis traumatismam alkohola lietošanas rezultātā, gan problēmas atrisinājums meklējams pašos darbiniekos. Daudzi kā nosacījumu, lai mazinātos nelaimes gadījumi darba vietās, min kopējo

iedzīvotāju dzīves līmeņa uzlabošanu, cerot, ka tādējādi samazinātos arī alkohola lietošanas izplatība sabiedrībā kopumā.

No pasākumiem, ko uzņēmumi paši varētu veikt, lai mazinātu traumatisma risku alkohola lietošanas rezultātā, respondenti visbiežāk atbalsta ideju par stingrāku soda sankciju ieviešanu (t.sk. atlaišanu no darba). Taču šobrīd diemžēl daudzi uzņēmumi saskaras ar darbinieku trūkumu, tādēļ stingras represijas nav vienkārši ieviešamas. Šī iemesla dēļ pēc uzņēmumu domām traumatisms alkohola lietošanas rezultātā darba vidēs mazinātos, ja uzlabotos kopējā darba tirgus situācija.

40. attēls. Kas palīdzētu mazināt ar alkohola lietošanu saistītos nelaimes gadījumus darba vietā (%)

Piezīme: jautājuma formulējums „Cik lielā mērā, Jūsaprāt, ar alkohola lietošanu saistītos traumatisma gadījumus darba vietās būtu iespējams mazināt: ...”

Lai gan viedokļi par to, vai stingrākas soda sankcijas palīdzētu mazināt problēmu, ir diezgan atšķirīgi (38% uzņēmumu uzskata, ka tas ļoti lielā mērā palīdzētu, bet 22% uzskata, ka tas neko neatrisinātu), tomēr darba devēji drīzāk tic, ka tas ir efektīvāks veids nekā darba vides drošības uzlabošana uzņēmumos, informēšana par riskiem, kas saistīti ar alkohola lietošanu darba vietā, vai darbinieku kontroles pastiprināšana.

Raksturojot saviem vārdiem viedokli par to, kā mazināt ar alkohola lietošanu saistīto traumatisma risku darba vietā, visvairāk (25%) respondentu min nepieciešamību pēc stingras kontroles un uzraudzības, bet 9% norāda, ka problēmu mazinātu tas, ja darbiniekus nelaistu pie darba alkohola reibumā. Var secināt, ka uzņēmumi Latvijā, lai gan visbiežāk alkohola lietošanas problēmu saista ar ārējās vides apstākļiem, kurus viņi nevar ietekmēt, tomēr atzīst arī preventīvo darbību, ko var veikt uzņēmums, nozīmi. 11% norāda, ka, nepieciešams ieviest soda naudas vai palielināt sodu par alkohola lietošanu darba vietā.

Kontrole, uzraudzība / 104 / Nepielaist pie darba alkohola reibumā / 39 / Soda naudas / 25 / Sods / 19 / Uzlabot dzīves līmeni / 18 / Neņemt darbā / 12 / Cilvēkam pašam jāuzņemas atbildība, jādoma / 11 / Grūti pateikt / 11 / Izmaiņas likumdošanā / 10 / Pārrunas / 8 / Jābūt konkurencei / 8 / Audzināt jau no mazotnes / 6 / Tā ir visas sabiedrības problēma / 6 / Sausais likums / 6 / Atlaist / 5 / Vairāk informācijas / 5 / Dārgāku alkoholu / 5 / Pārbaudes, iestājoties darbā / 4 / Nodrošināt labu izglītību / 4 / Nedzert darba laikā / 4 / Psihologa darbs / 3 / Lielākas algas / 3 / Kolektīvam jāuzmana / 3 / Cits / 3 / Kas gribēs, dzers / 2 / Abpusēja atbildība / 2 / Prēmijas labākajiem / 2 / Lekcijas / 1 / Nodarbināt visus / 1 / Slēgt točkas / 1 / Modernu tehniku ieviest / 1 / Sadarbība ar Darba inspekciju / 1 / Alkohols darbam netraucē / 1 / Nerīkot darba pasākumus / 1

Piezīme: ietvarā norādītas respondentu sniegtās atbildes un respondentu skaits, kuri tās minējuši.

3. Ceļu satiksmes negadījumi, kas izraisīti alkohola vai narkotisko vielu reibumā

Šajā sadaļā apkopota informācija par ceļu satiksmes negadījumiem, kurus izraisa autovadītāji alkohola, narkotisko un psihotropo vielu lietošanas rezultātā, kā arī par valsts stratēģiju un atbildīgo institūciju aktivitātēm problēmas risināšanā. Situācija raksturota, analizējot statistikas datus un veicot ekspertu intervijas. Kopumā veiktas 5 padziļinātas daļēji strukturētas intervijas ar ceļu satiksmes drošības speciālistiem un medicīnas darbiniekiem.

3.1. Transportlīdzekļu vadīšana alkohola reibumā

3.1.1. Situācijas raksturojums

Situācija ar ceļu satiksmes negadījumiem, kas izraisīti apreibinošo vielu lietošanas rezultātā, ir aktuāla un problemātiska no ceļu satiksmes drošības viedokļa. Problēmas aktualitāti atzīst gan dažādas valsts un starptautiskās institūcijas, gan plašāka sabiedrība.

„Mums joprojām šī problēma pastāv un praktiski ir viena no lielākām problēmām ne tikai mūsu valstī, bet ņemot kopā Eiropu mēs esam pirmajā vietā alkohola reibumā izraisīto negadījumu skaitā. [...] 3,5-4% [no CSNg] tiek izraisīti alkohola reibuma stāvoklī. Ja paskatīsimies, Eiropā tas ir zem 1 – 0,8. Tā kā alkohola lietošana, pie stūres sēšanās un pārgalvīga braukšana mums ir ļoti aktuāla. [...] Tieši mums, Baltijas valstīm tā ir milzīga problēma; it sevišķi Latvijā un Lietuvā, pat Lgaunijā nav tā.”

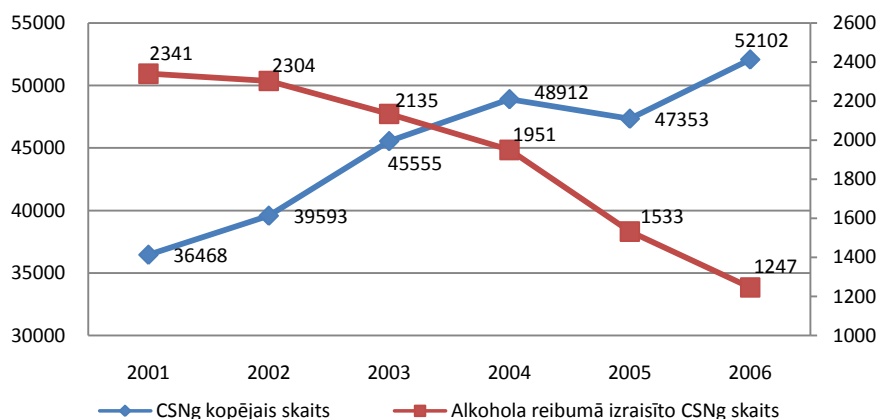
Pievēršoties problēmas analīzei, būtiskākais ir pēc iespējas objektīvāk raksturot kopējo situāciju. Uz doto brīdi vienīgais veids, kā iegūt šādu informāciju, ir, izmantojot pieejamos statistikas rādītājus, kurus Latvijā visplašākā apjomā apkopo un publisko Ceļu satiksmes drošības direkcija (CSDD), balstoties uz Ceļu policijas negadījumu reģistra datiem. Jāatzīmē, ka, analizējot statistikas rādītājus un salīdzinot dažādus rādītājus pa gadiem, ir jāņem vērā vairākas izmaiņas, kuras notikušas CSNg reģistrācijā. Tā, kopš 2003. gada par bojā gājušiem uzskata tos, kuri ir miruši 30 dienu laikā pēc CSNg, bet kopš 2004. gada ir ieviesta saskaņoto paziņojumu sistēma. Lūgti novērtēt, cik lielā mērā saskaņoto paziņojumu prakse ietekmējusi alkohola reibumā izraisīto CSNg uzskaiti, eksperti pauda pārliecību, ka ietekme ir nenozīmīga:

„Šogad [zinu, ka bija] tikai viens gadījums, kad bija izsprucis viens šoferis dzērājs cauri. Bet faktiski tie ir uz vienas rokas pirkstiem saskaitāmi gadījumi.”

Iepriekš teikto apstiprina arī medicīnas darbinieki, norādot, ka gadījumā, ja medicīnas iestādes uzņemšanas nodaļā ierodas cietušais ar traumu, kas gūta CSNg, vienmēr par to tiekots paziņots policijai. Medicīnas darbinieki gan bilst, ka problēmas rodies tajās situācijās, kad gūtās traumas ir pavisam nelielas – cietušais visbiežāk par negadījumu nevēlas ziņot un arī policijas darbinieki ir neapmierināta par lieku traucējumu. Šī iemesla dēļ vieglu traumu gadījumā cietušajam tiek dots izraksts no medicīnas iestādes un viņš pats var izvēlēties, vai par notikušo vērsties policijā vai ne.

Pamata rādītājs, kurš ļauj spriest par alkohola lietošanas izplatību ceļa satiksmes dalībnieku vidū, ir vadītāju (bez velosipēdistiem un mopēdistiem) alkohola reibumā izraisīto CSNg un tajos cietušo skaits. Tā, 2006. gadā kopējais CSNg skaits, kurus izraisīja vadītāji alkohola reibumā, bija 1247, tajā skaitā 435 negadījumi ar cietušajiem, 655 – ar ievainotajiem, 84 – ar bojā gājušajiem.

41. attēls. Reģistrēto ceļu satiksmes negadījumu un alkohola reibumā izraisīto ceļu satiksmes negadījumu skaits

Aplūkojot laika periodu no 2001. gada, ir vērojama tendence kopējam alkohola reibumā izraisīto CSNg skaitam samazināties, par ko liecina gan absolūtie, gan relatīvie rādītāji. Sešu gadu laikā šādu CSNg skaits ir sarucis no 2341 negadījumiem 2001. gadā līdz 1247 negadījumiem 2006. gadā (sk. 41. attēlu). Samazinājums ir vēl ievērojamāks, ja skata šo rādītāju attiecībā pret kopējo attiecīgajā gadā reģistrēto negadījumu skaitu: ja 2001. gadā alkohola reibumā izraisītie CSNg sastādīja 6,4% no visiem negadījumiem, tad 2006. gadā – tikai 2,4% (sk. 2. attēlu). Tomēr eksperti norāda, ka šī rādītāja izmaiņas mēdz svārstīties no gada uz gadu:

„Dinamika laika gaitā samazinās, bet ne tik straujš samazinājums, kā gribētos. Ja pagājušogad [2006. gadā] bija straujš samazinājums, tad šogad ir neliels pieaugums. Bet atkal, tā līkņīte staigā, bet ilgākā laika posmā viņai ir tendence uz mīnuss zīmi.”

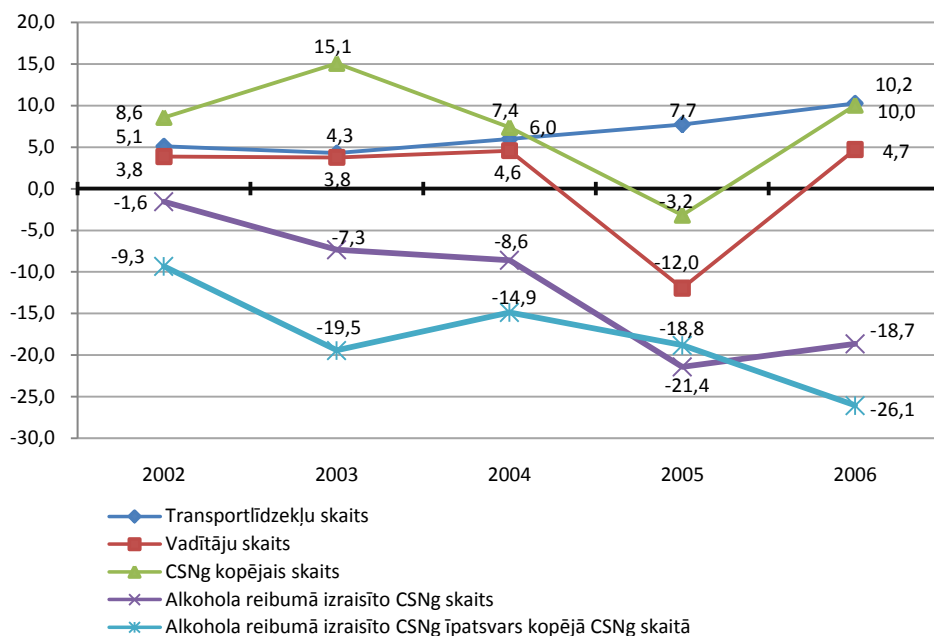
Jāatzīmē, ka minētajā laika posmā būtiski ir pieaudzis arī reģistrēto transportlīdzekļu skaits: no 718932 transportlīdzekļiem 2001. gadā līdz 991162 transportlīdzekļiem 2006. gadā, radot pieaugumu laika periodā par 37%. Tādejādi var secināt, ka visi kopējie rādītāji liecina par alkohola reibumā izraisīto CSNg skaita un īpatsvara samazināšanos. 42. attēlā (nākamajā lappusē) ir parādīts dažādu ceļu satiksmes intensitāti un drošību raksturojošu rādītāju pieaugums laika posmā no 2001. līdz 2006. gadam. Kā uzrāda dati, minētajā laika periodā gan alkohola reibumā izraisīto CSNg skaits, gan šādu CSNg īpatsvars kopējā negadījumu skaitā bija ar negatīvu pieaugumu attiecībā pret iepriekšējo gadu. Turpretī ceļa satiksmes dalībnieku un reģistrēto transporta līdzekļu skaita pieauguma tempi ne vien bija pozitīvi, bet arī palielinājās (izņemot ceļa satiksmes negadījumu kopējo skaitu un vadītāju skaitu 2005. gadā attiecībā pret 2004. gadu, kad bija vērojams samazinājums).

Ja pievēršamies dažāda smaguma reģistrēto CSNg skaita dinamikai, tad jāteic, ka arī šiem rādītājiem ir tendence samazināties, lai gan tā ir ne tik krasi izteikta, kā kopējam CSNg skaitam. Tā CSNg ar cietušajiem skaits kopumā sešu gadu laikā ir samazinājies par 464, t.i., par 10%; relatīvi pret kopējo CSNg skaitu samazinājums sastāda 4,8%. Arī ievainoto skaits ir samazinājies par 448 cilvēkiem sešu gadu laikā, t.i., par 8%; relatīvi pret kopējo CSNg skaitu samazinājums sastādīja 5,7%.

Tajā pašā laikā jāatzīmē, ka alkohola ietekmē izraisītajos CSNg bojā gājušo īpatsvars no visu bojā gājušo kopskaita ir kļuvis lielāks: ja 2006. gadā 12,1% cietušo guva ievainojumus CSNg, kurus izraisīja vadītāji alkohola reibumā, tad šādos CSNg gāja bojā 20,6% no visiem bojā gājušajiem ceļu satiksmes dalībniekiem. Pie tam, bojā gājušo absolūtam skaitam pēdējo sešu gadu laikā samazinoties, faktiski palielinājies vadītāju alkohola reibumā izraisītajos CSNg bojā gājušo cilvēku īpatsvars: 2001. gadā iereibušo vadītāju izraisītajos CSNg gāja bojā 19,9%,

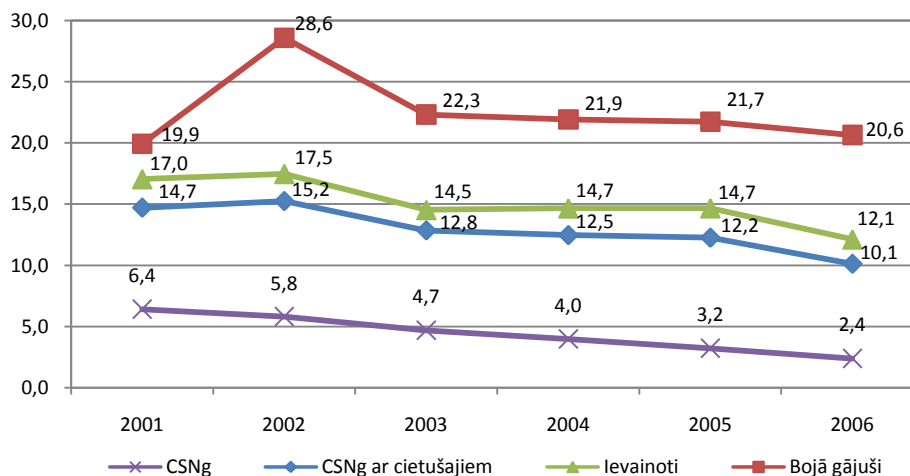
bet 2006. gadā – 20,6% no visiem bojā gājušiem. Tas padara alkohola reibumā izraisītajos CSNg bojā gājušo īpatsvaru visu bojā gājušo CSNg skaitā par vienīgo rādītāju, kas pēdējo gadu laikā ir palicis nemainīgs (sk. 43. attēlu).

42. attēls. Transportlīdzekļu, vadītāju, CSNg, alkohola reibumā izraisīto CSNg skaita un alkohola reibumā izraisīto CSNg īpatsvara izmaiņu dinamika Latvijā 2002.–2006. gados, attiecīgā rādītāja pieaugums attiecībā pret iepriekšējo gadu

Vērtējot situāciju ar CSNg, kurus izraisījuši vadītāji alkohola reibumā, reģionālajā aspektā, ir vērojamas zināmas atšķirības republikas pilsētu un Latvijas rajonu starpā. No visām republikas pilsētām Rīgā 2006. gadā alkohola reibumā izraisīto CSNg īpatsvars bija zemāks par vidējo pilsētās – tas sastādīja 1,2%. Savukārt ievērojami lielāks alkohola reibumā izraisīto CSNg īpatsvars tika reģistrēts Jūrmalā (6,2%) un Liepājā (7%), kā arī Rēzeknē (sk. P1. attēlu pielikumā). Pavisam cita aina paveras, ja aplūko alkohola reibumā izraisītos CSNg ar cietušajiem: ar ārkārtīgi lielu starpību pirmajā vietā ir Rēzekne (22%), kurai seko Jūrmala (13,5%); Jelgavā un Daugavpilī minēto CSNg daļa ir ap 8% (sk. 12. attēlu pielikumā).

43. attēls. Vadītāju alkohola reibumā izraisītie CSNg un tajos cietušie, % no visiem

Latvijas rajonos alkohola reibumā izraisīto CSNg daļa 2006. gadā svārstījās no 2,4% Ogres rajonā līdz 18,2% Gulbenes rajonā. Tikai septiņos rajonos šis rādītājs bija zemāks par vidējo: Cēsu (3,5%), Daugavpils (4,1%), Jelgavas (5,7%), Liepājas (6,3%), Ludzas (7,7%), Ogres (2,4%) un Rīgas (5,3%) rajonos (sk. P2. attēlu pielikumā).

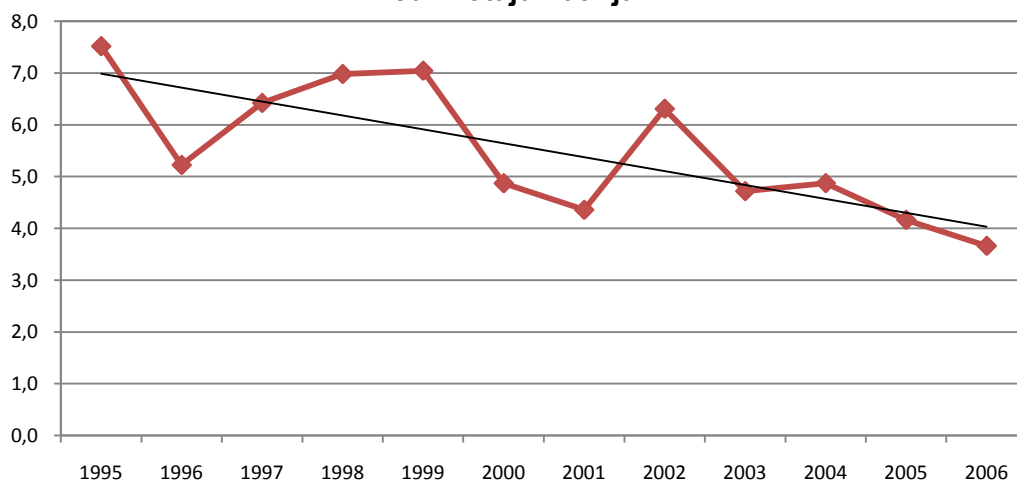
Rādītāju analīze demogrāfiskajā griezumā rāda, ka kopumā vīrieši nozīmīgi biežāk nekā sievietes iekļūst CSNg. 2006. gadā no 5723 autovadītājiem, kuri nonāca CSNg, 81,4% jeb 4657 personas bija vīrieši un tikai 18,6% (1066) – sievietes. Ņemot vērā kopējo vīriešu un sieviešu autovadītāju skaitu, sievietes par 58% retāk iekļuvušas CSNg nekā vīrieši. Medicīnas darbinieki, to komentējot norāda, ka sievietes visbiežāk CSNg cieš kā pasažieri vai kā gājēji.

Attiecībā uz iesaisti CSNg alkohola reibumā atšķirības starp autovadītājiem vīriešiem un sievietēm ir vēl krasākas: negadījumos alkohola reibumā vidēji nokļuvuši 92 vīrieši un tikai 10 sievietes uz 100000 attiecīgā dzimuma vadītājiem. Šī informācija nepārprotami norāda uz to, ka visizteiktākā riska grupa saistībā ar alkohola reibumā izraisītiem CSNg ir vīrieši. Aina saglabā raksturu arī tad, ja aplūkojam CSNg ar cietušajiem statistiku – vīrieši būtiski biežāk tiek iesaistīti šādos CSNg gan skaidrā, gan alkohola reibumā (sk. P3. attēlu pielikumā).

Visbeidzot, raksturojot CSNg iesaistīto autovadītāju vecuma struktūru, jāatzīst, ka gan risks nokļūt CSNg, gan risks, ka tas tiks izdarīts alkohola reibumā, ir tiešā veidā saistīts ar autovadītāja vecumu un, visticamāk, arī ar auto vadīšanas stāžu. Ja 2005.-2006. gados vecuma grupā no 18 līdz 20 gadiem uz 100000 vadītājiem vidēji 159 bija iesaistīti CSNg alkohola reibumā, tad vecuma grupā no 25 līdz 29 gadiem tādu bija gandrīz uz pusi mazāk – 83. Rādītājs pakāpeniski, bet ne tik strauji samazinās nākamajās vecuma grupās un kļūst uz pusi mazāks grupā no 50 līdz 54 gadiem.

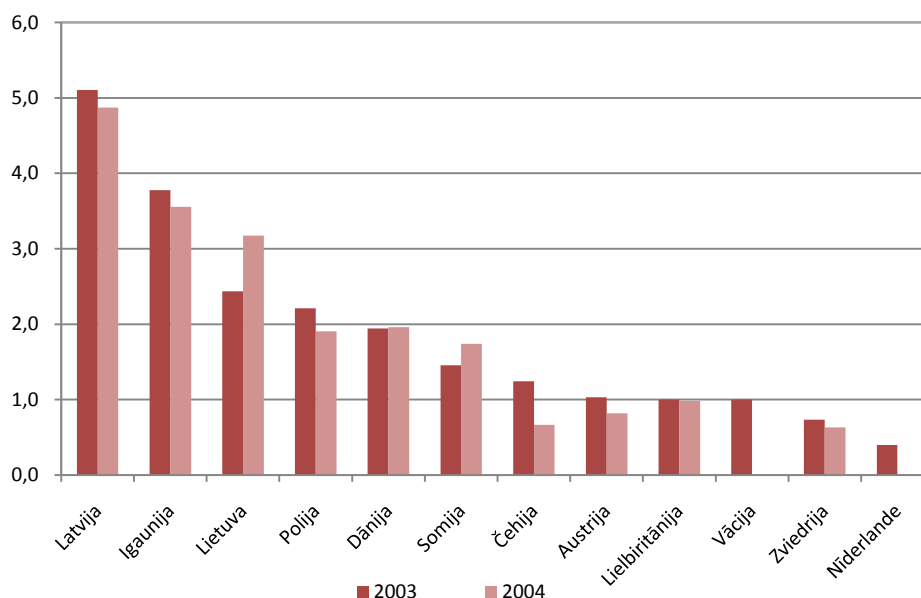
Mirstības ceļu satiksmes negadījumu rezultātā samazināšana ir izvirzīta par valsts institūciju darbības mērķi. Analizējot alkohola reibumā izraisītajos satiksmes negadījumos bojā gājušo skaitu uz 100 tūkstošiem iedzīvotāju, var redzēt rādītāja samazinājumu laika gaitā. Ja 1995. gadā Latvijā šādos negadījumos gāja bojā vidēji 7,5 cilvēki uz 100 tūkstošiem iedzīvotāju, tad 2006. gadā šis rādītājs bija 3,7. Kā var redzēt 44. attēlā, īpaši straujš kritums notika 2000. gadā, kas turpinājās arī 2001.gadā, savukārt 2002. gadā sekoja samērā liels pieaugums. Eksperti atzīst, ka rādītājam piemīt zināmas svārstības, tajā pašā laikā saglabājoties tendencei uz samazinājumu.

44. attēls. Vadītāju alkohola reibumā izraisītajos CSNg bojā gājušo skaits uz 100000 iedzīvotāju Latvijā

Salīdzinot alkohola reibumā izraisītajos CSNg bojā gājušo skaitu uz 100 tūkstošiem iedzīvotāju ar tuvākām kaimiņvalstīm, Ziemeļvalstīm un dažām citām Eiropas valstīm, izrādās, ka Latvijā 2003. gadā tas bija visaugstākais – 5,1¹. Arī 2004. gadā Latvija saglabāja līderpozīcijas reģiona valstu vidū (sk. 45. attēlu).

45. attēls. Vadītāju alkohola reibumā izraisītajos CSNg bojā gājušo skaits uz 100000 iedzīvotāju

Šie dati nepārprotami norāda uz nepieciešamību turpināt realizēt Latvijā dažādu pasākumu kompleksu ar mērķi mazināt apreibinošo vielu lietošanas rezultātā izraisīto CSNg skaitu un cietušo skaitu tajos.

Diemžēl nākas atzīmēt, ka līdzīgas kvalitātes un detalizācijas datu par CSNg, kas izraisīti narkotisko vielu lietošanas ietekmē, uz doto brīdi nav. Uzmanītie eksperti atzīst, ka pastāv liela nepieciešamība pēc šādiem datiem (kaut vai tāpēc, ka transportlīdzekļa vadīšana narkotisko vielu reibumā ir tikpat smags pārkāpums, kā transportlīdzekļa vadīšana alkohola reibumā). Tomēr galvenokārt tehnisku iemeslu dēļ minētās informācijas vākšana ir apgrūtināta.

Raksturīgākās tendences:

- absolūtais CSNg skaits, kuri ir izdarīti alkohola reibumā, samazinās no gada uz gadu;
- visizteiktākā riska grupa ir vīrieši vecumā no 18 līdz 24 gadiem;
- Latvijā joprojām ir salīdzinoši augsts alkohola reibumā izraisīto CSNg rezultātā mirušo skaits uz 100000 iedzīvotāju.

3.1.2. Pasākumi alkohola ietekmē izraisīto CSNg mazināšanai

Pamata dokuments, kurā definēta valsts pieeja alkohola ietekmē izraisīto CSNg skaita samazināšanai, ir Ceļu satiksmes drošības programma 2007.–2013. gadam. Transportlīdzekļu vadīšanas alkohola reibumā izskaušana ir viens no nacionālās programmas mērķiem. Mērķa sasniegšanai programmas autori paredz izmantot divu veidu līdzekļus: (a) attieksmes veidošanu

¹ Avots: autoru aprēķini; Latvijai – pēc CSDD un CSP datiem, citām valstīm – pēc UNECE datiem.

par alkohola lietošanas bīstamību ceļu satiksmē; (b) pastiprināt satiksmes dalībnieku kontroli. Rezultātā 2010. gadā ir paredzēts panākt vadītāju alkohola reibumā izraisītos CSNg bojā gājušo skaita samazinājumu par 50% no 2001. gada līmeņa (no 103 cilvēkiem gadā uz 50), bet līdz programmas īstenošanas beigām 2013. gadā – par 70%.

Attieksmes veidošana par alkohola lietošanas bīstamību ceļu satiksmē iekļauj informatīvo kampaņu realizēšanu un papildus apmācības organizēšanu 3 stundu apjomā autovadītājiem, kuri aizturēti par transportlīdzekļu vadīšanu alkohola reibuma stāvoklī vai narkotisko vai psihotropo vielu ietekmē.

Informatīvās kampaņas organizē darba grupa, kurā darbojas pārstāvji no Satiksmes ministrijas, Iekšlietu ministrijas, Ceļu policijas un Ceļu satiksmes drošības direkcijas, kur pēdējā ir koordinējošā institūcija. Pretalkohola kampaņas, kuras ietver gan audioklipu atskaņošanu radiostaciju ēterā, gan videoklipu demonstrēšanu televīzijas kanālos, gan drukāto materiālu izplatīšanu, tradicionāli tiek rīkotas divas nedēļas pirms un divas nedēļas pēc Jāņiem. Kampaņu rīkošanas periods tiek pieskaņots problemātiskākajam laikam, kad notiek lielākais ar alkohola lietošanu saistīto CSNg skaits. Kampaņu mērķa auditorija ir autovadītāji, kuri ir vislielākā riska grupā, proti, jauni cilvēki vecumā no 20 līdz 25 gadiem, kā arī plašāka vecuma grupa līdz 40 gadiem. Atsevišķās kampaņās (piemēram, „Izglāb draugu!” [2001.-2004.]) tika uzrunāti arī tie iedzīvotāji, kuri paši nevada transportlīdzekļus, bet kuri varētu atturēt tuviniekus un draugus no neapdomātas rīcības uz ceļa.

Nacionālā ceļu satiksmes drošības programma 2007.–2013. gadam paredz, ka informatīva kampaņa par kādu no prioritāriem jautājumiem tiek rīkota vienu reizi gada ceturksnī. Ņemot vērā kampaņu plašo tematisko spektru, gada laikā var tikt īstenota tikai viena kampaņa alkohola lietošanas prevencijai.

Laikā kopš 2001. gada Latvijā tika realizētas 3 mērķtiecīgas informatīvas kampaņas alkohola lietošanas ierobežošanai:

- „Izglāb draugu!” (laika posmā no 2001. līdz 2004. gadam);
- „Dzer. Brauc. Pievienojies.” (laika posmā no 2005. līdz 2006. gadam);
- „Jāņu dziesmas” (2007. gadā); projekta ietvaros tika radīts video klips un informatīvais kampaņas buklets.

Informatīvo kampaņu rezultātu un efektivitātes vērtēšana notiek, balstoties uz statistikas rādītājiem. Lūgti izvērtēt alkohola lietošanas preventīvo kampaņu efektivitāti, kopumā eksperti pauda pozitīvus viedokļus:

„Protams, [vērtēju] pozitīvi. Tās [kampaņas] ir visaptverošas, tās nav kaut kādi īstermiņa pasākumi, tās aptver milzīgu cilvēku daļu un iedarbojas uz visiem vienādi. Savukārt kā kuram ir ar uztveri – tas ir cits jautājums. Ja man, piemēram, piedāvā vai nu rekonstruēt kaut kādu krustojumu, vai organizēt kampaņu, tad krustojumu... mēs varam vienā kaut kādā mazā vietīnā uztaisīt uzlabojumu. Savukārt kampaņas dod pozitīvu rezultātu nākotnē.”

Runājot par informatīvo un izglītojošo kampaņu nepieciešamību, eksperti pauda viedokli, ka tās ir vajadzīgas, ņemot vērā kopējo sabiedrības kultūru (t.sk. arī alkohola lietošanas):

„Cilvēkiem nav vēl tā apziņa izveidojusies, lai viņi saprastu, ka tā nedrīkst darīt. Tas ir, es domāju, 5, 10 gadu [laikā, ...] lai mēs lēnā garā saprastu to, ka jāēd ir mierīgi, ka mašīnā nevajag braukt ātri, visur tāpat nevar paspēt; lēnām bez nekādiem liekiem stresiem. Cilvēki joprojām to nesaprot. Laiks ir vajadzīgs.”

Realizējot Ceļu satiksmes drošības programmā 2000.–2006. gadam izvirzītos mērķus attiecībā uz satiksmes dalībnieku kontroles pastiprināšanu, 2005. gadā tika pieņemti grozījumi Administratīvo pārkāpumu kodeksā, kas ne vien būtiski palielināja naudas sodu apmērus par braukšanu reibumā, bet arī ieviesa administratīvo arestu un autovadītāja tiesību atņemšanu. Viens no ekspertiem kā negatīvu parādību minēja ne vienmēr strādājošu soda neizbēgamības principu, kas izpaužas kā lēmumu, kas pieņemti attiecībā uz autovadītājiem, kuri braukuši reibumā, pārsūdzēšana. Rezultātā kļūst iespējama faktiska izvairīšanās no soda dēļ lietas izskatīšanas noilguma iestāšanās. Tajā pašā laikā izskanēja arī pretējs viedoklis:

„Mēs dzīvojam tiesiskā valstī, katram ir tiesības vērsties tiesā par goda un cieņas aizskaršanu, par savām tiesībām. Ja cilvēks jūtās nepamatoti sodīts, tad tās ir viņa tiesības, un lai lemj tiesa. Priekš tam mums ir neatkarīga tiesa. [...] Tie, kas acīmredzami pārkāpj, tie arī saņem savu sodu. Ja ir kaut kādas nianse policijas darbā, vai kaut kādi nepamatoti lēmumi, tas tikai veicina sabiedrības demokratizāciju, valsts attīstību pareizā virzienā.”

Jāatzīmē, ka Ceļu satiksmes drošības programmā 2007.–2013. gadam kā atsevišķs mērķis nav iekļauta cīņa ar transporta līdzekļu vadīšanu narkotisko un psihotropo vielu iespaidā. Arī informatīvo kampaņu izstrādē šo aspektu ir iecerēts ņemt vērā tikai nākotnē, pakāpeniski iepazīstoties un pārņemot citu Eiropas valstu pieredzi.

Ceļu satiksmes negadījumu, kas izraisīti alkohola reibuma stāvoklī, samazināšana ir aktualizēta vēl vienā valsts plānošanas dokumentā – Alkohola patēriņa mazināšanas un alkoholisma ierobežošanas programmā 2005.–2008. gadam. Kā galvenie uzdevumi programmā tiek izvirzīti:

- riskanta braukšanas stila riska grupu identificēšana;
- alkohola testēšanas iekārtu iepirkšana Ceļu policijai;
- pētījuma veikšanu par kumulatīvās pārkāpumu uzskaites sistēmas ieviešanu;
- alkohola pārbaužu kārtības un transportlīdzekļu vadītāju pirmstermiņa veselības pārbaužu pilnveidošanu;
- pētījuma veikšanu par alkohola lietošanu un ceļu satiksmes negadījumiem.

Turpretī Narkotisko un psihotropo vielu atkarības un izplatības ierobežošanas un kontroles valsts programmā 2005.–2008. gadam narkotisko vielu iedarbībā izraisīto CSNg samazināšana kā īpaša uzdevumu grupa nav minēta.

Summējot dažādu prevencijas un kontroles metožu efektivitātes vērtējumus, eksperti pauda pārliecību, ka tikai dažādu mehānismu vienlaicīga pielietošana ir spējīga uzlabot situāciju:

„Ceļu satiksmē ir tā, ka neviens no šiem variantiem atsevišķi nestrādā. Tikai un vienīgi prese, plašsaziņas līdzekļi, sodi, prevencija, soda neizbēgamība – tikai kompleksā tas viss darbojas, atsevišķi nekas nebūs.”

3.2. Transportlīdzekļu vadīšana narkotisko vielu reibumā

Transportlīdzekļu vadīšana narkotisko vielu reibumā problemātika tikai sāk pilnā mērā iegūt savu aktualitāti. Uz doto brīdi statistikas dati par narkotiku iedarbībā izraisītajiem CSNg nav pieejami tikpat lielā apjomā, kā informācija par negadījumiem, kuri ir izraisīti alkohola

reibumā. Vienīgais indikators, kurš varētu dod ieskatu situācijā, ir pieņemto lēmumu skaits attiecībā uz transportlīdzekļu vadītājiem vai pasažieriem.

Pēc ekspertu domām tuvākajā nākotnē varētu sagaidīt tādu personu skaita palielināšanos, kuri vada transportlīdzekli narkotisko vielu reibumā, šāda scenārija augstu iespējamību saistot ar vispārēju narkotisko vielu pieejamību, ko visvairāk veicina robežu atvēršana.

Kā galveno pieeju cīņai ar transportlīdzekļu vadīšanu narkotisko vielu reibumā eksperts minēja kontroles uz ceļiem pastiprināšanu un tās efektivitātes palielināšanu:

„Jāsaka, ka narkomānu skaits ir pieaudzis pie stūres – cilvēku, vadītāju, kuri lieto narkotikas, atrodoties pie stūres. Šīs prioritātes ietvaros mēs apzinām iespējas, lai iegādātos CP vajadzībām ekspress-testus. Mērķis ir tāds, ka praktiski katrā policijas ekipāžā ir jābūt ekspress-testam, un pie mazākām aizdomām policists var uz vietas veikt šo te ekspress-testu.”

Ja pašreizējā situācijā policijas darbinieks, vadoties pēc īpašām pazīmēm, mēģina noteikt, vai apturētā persona atrodas narkotisko vielu reibumā, pirms pieņem lēmumu par šīs personas nogādāšanu uz medicīnisko ekspertīzi, tad ekspres-testu pielietošanai būtu jāatvieglo šī procedūra. Tomēr arī līdz šim policijas darbinieki spējuši identificēt narkotisko reibumu ar lielu precizitāti:

„CP kļūda ir apmēram 3%: no tiem, kas ir vesti pie daktera, tikai 3% gadījumu tika lietotas zāles, [t.i.,] tāpat viņiem kaut kas ir bijis – viņi varbūt nebija narkotisko vielu reibumā, bet viņiem ir bijusi t.s. atlikusī vērtība organismā. Faktiski – 100% rādītāji.”

Ar testu pielietošanu eksperts saista arī valsts izdevumu ekspertīžu veikšanai samazināšanas iespējas:

„[Kad] būs šie testi, tas kopumā situāciju uzlabos. Valsts policija maksā kopumā 250 tūkstošus gadā par narko- un alkohola ekspertīzēm. Šo skaitli varētu samazināt, un tas būtu ļoti labi.”

Būtu jāpievērš īpaša uzmanība tam apstāklim, ka cīņa ar ceļu satiksmes negadījumiem, kas izraisīti narkotisko vielu ietekmē, netiek izvirzīta kā prioritāte valsts programmās, bet tiek aktualizēta konkrētu iestāžu līmenī. Tā, piemēram, Valsts policija ir izvirzījusi par prioritāti cīņu ar narkotisko vielu izplatību, tajā skaitā, arī uz ceļiem.

4. Secinājumi

Nelaiemes gadījumi darba vidēs

- Gan ārzemju pētījumu pieredze, gan Latvijas ekspertu pieredze rāda, ka alkohola lietošana saistīta ar darbinieka spēju produktīvi strādāt, koncentrēties darbam un būt pietiekami uzmanīgam riskantās vai bīstamās situācijās darbā. Ne mazāk bīstami ir tas, ka cilvēks, kurš ir lietojis alkoholu un nespēj koncentrēties un labi pildīt savus darba pienākumus, pakļauj nelaimes gadījuma riskam ne tikai sevi, bet arī savus kolēģus. Ārzemju pētnieki uzsver milzīgos zaudējumus ekonomikai, ko rada pārmērīga alkohola lietošana. Tiek akcentēta nepieciešamība darba devējiem piedalīties aktīvas alkohola ārstēšanas politikas īstenošanā.
- Kā liecina darba devēju aptaujas rezultāti, pēdējā gada laikā darba vietā dažāda smaguma pakāpes traumas kopumā gūtas 19% uzņēmumu, bet tikai 5% no tiem atzīst, ka kāds no notikušajiem nelaimes gadījumiem bijis saistīts ar alkohola lietošanu.
- Ekspertu vērtējumā vislielākais traumatisma risks ir būvniecības un kokapstrādes nozarē, apstrādes rūpniecībā, kā arī medicīnā. Savukārt darba devēju aptaujas rezultāti apliecina, ka pēdējā gada laikā traumas visbiežāk gūtas apstrādes rūpniecībā, transporta un glabāšanas jomas uzņēmumos, kā arī lauksaimniecības un mežsaimniecības uzņēmumos un būvniecības nozarē. Traumatisma risku savā nozarē visbiežāk apzinās uzņēmumi, kuri darbojas būvniecības, ieguves rūpniecības un karjeru izstrādes un apstrādes rūpniecības jomās.
- Mikro uzņēmumos traumatisma risks ir mazāks, un tas saistīts ar to, ka parasti šādi uzņēmumi nodarbojas ar uzņēmējdarbību, kas ietver nelielu traumatisma risku. Biežāk traumas gūtas uzņēmumos, kuros ir liels darbinieku skaits. Pēdējā gada laikā darbinieki traumas guvuši 41% uzņēmumu ar 250 un vairāk strādājošajiem, 21% uzņēmumu, kuros strādā 51–249 darbinieku, un tikai 5% to uzņēmumu, kuros nodarbinātas mazāk kā 50 personas. Arī traumu un savainojumu gadījumu skaits lielajos uzņēmumos ir lielāks.
- Satraucoši šķiet tas, ka tieši uzņēmumos, kuru jomai visvairāk raksturīgs traumatisma risks, darbinieki arī visbiežāk mēdz ierasties darbā iereibuši. Tajos uzņēmumos, kur situāciju, kad darbinieks ierodas darbā iereibis, nav, arī traumatisma risks tiek vērtēts viszemāk.
- Eksperti uzskata, ka nelaimes gadījumu darbā galvenie iemesli ir darba aizsardzības prasību neievērošana, tai skaitā, darba drošības instrukciju neievērošana, nepareizu darba paņēmieni un metožu izvēle, darba izpildes tehnoloģiju neievērošana, *trūkumi* darbinieku disciplīnā; nepilnības darba organizācijā un slikti darba apstākļi. Alkohola lietošana darba laikā vai pirms darba var būt veicinošs faktors darbinieka neuzmanībai, kas savukārt var izraisīt negadījumus darba vietā un ar to saistītās sekas.
- Valsts Darba inspekcijas eksperti uzskata, ka vairākas likumdošanas normas ir novecojušas, īpaši tās, kas saistītas ar aktu sastādīšanas un soda sankcijām par negadījumiem alkohola reibumā. Tiek uzskatīts, ka nepieciešams paaugstināt soda sankcijas darba devējiem par darba drošības noteikumu pārkāpšanu. VDI un arodbiedrības eksperti norāda, ka būtu nepieciešams pārskatīt likumus un normatīvos aktus, kas saistīti ar darba drošību un aizsardzību, pastiprinot darba devēju atbildību par darba drošības pasākumu īstenošanu un alkohola nelietošanu darba laikā un darba vietā. Tas atvieglotu inspektoru darbu un būtu vairāk laika profilaktiskajiem pasākumiem objektos.
- Lielākā daļa intervēto ekspertu – darba devēju pievērš lielu uzmanību tam, lai darbinieki ierastos darbā, būdami gatavi strādāt. Vairākos uzņēmumos ir izstrādāti stingri darba kārtības noteikumi, kuros izvirzītas prasības darbinieku darba drošībai un darba disciplīnai, kā arī noteiktas finansiālas sankcijas gadījumos, kad darba kārtības noteikumi tiek pārkāpti.

Vissmagākās finansu sankcijas noteiktas gadījumos, kad darbinieks ierodas darbā reibumā vai lieto alkoholu vai narkotikas darba vietā.

- Darba devēju aptaujas rezultāti savukārt atklāj, ka darba vidēs tiek īstenots plašs preventīvo pasākumu loks nelaiemes gadījumu risku mazināšanai. Gandrīz visos uzņēmumos darbinieki paraksta darba drošības instrukciju (98%), tiek veikta darbinieku instruktāža un apmācība par darba drošības jautājumiem, kā arī darba vides iekšējā uzraudzība (96%). 91% uzņēmumu norāda, ka ir veikts darba vides riska novērtējums un 86% uzņēmumu strādā darba aizsardzības speciālists. Salīdzinoši retāk (76% uzņēmumu) noteikumi par alkohola lietošanas aizliegumu iekļauti darba līgumā, taču citos gadījumos tie parasti atrunāti iekšējās kārtības noteikumos vai darba drošības instrukcijā. 79% uzņēmumu norāda, ka tiek veiktas regulāras darbinieku veselības pārbaudes.
- Uzņēmumos, kur pēdējā laikā notikuši nelaimes gadījumi, nozīmīgi biežāk darbiniekiem tiek sniegts neformāls padoms par darba drošības jautājumiem (98%), uzņēmumā strādā darba drošības speciālists (96%) un tiek organizētas regulāras darbinieku veselības pārbaudes (94%).
- Eksperti atzīst, ka nepieņemama ir situācija, kad darbinieki ierodas darba vietā alkohola vai narkotisko vielu reibumā, jo tas saistīts gan ar pazeminātu darba produktivitāti, gan risku, ka darbs var tikt veikts nekvalitatīvi, kā arī pakļaujot sevi vai kolēģus palielinātam nelaimes gadījumu riskam.
- Eksperti uzsver, ka lielākajā daļā gadījumu darba devējs ir tas, kas nosaka darba vidi un ietekmē savus darbiniekus, pieļaujot vai nepieļaujot alkohola lietošanu darba vietā. Taču pēc ekspertu domām, negadījumos, kas notikuši alkohola reibumā, atbildība jāuzņemas pašam cietušajam.
- Situācijā, kad darbinieks ierodas darba vietā iereibis, uzņēmumiem ir dažādas, pat atšķirīgas rīcības stratēģijas. Dažos uzņēmumos darbinieks netiek pielaists pie darba, dažos tiek lemts pat darbinieka atlaišanu. Visbiežāk (85%) darba devēji šādās situācijās sūta darbinieku mājās, 61% liek rakstīt paskaidrojumu un 44% uzņēmumu darbinieku nekavējoties atlaiž no darba. Tāpat 60% darba devēju izsaka mutisku brīdinājumu un 47% - rakstisku brīdinājumu.

Ieteikumi

- Lai sekmētu nelaimes gadījumu, kas notiek darba vietās saistībā ar alkohola lietošanu, novēršanu, nepieciešama kompleksa pieeja – efektīvu makro un mikro līmeņa pasākumu īstenošana situācijas risināšanā.
- Nepieciešamie makro līmeņa pasākumi:
 - Likumdošanas normu pilnveidošana:
 - Diferencēta palīdzības apjoma un sociālo garantiju noteikšana nelaimes gadījumos darba vietā cietušajiem atkarībā no tā, vai ekspertīzē konstatēta alkohola klātbūtne organismā vai ne;
 - Alkohola tirdzniecības ierobežojumu noteikšana darba laikā personām darba apgērbā.
 - Sekojošu nodarbinātības politikas pasākumu turpināšana:
 - Atbalsts darba devējiem darbinieku kvalifikācijas celšanai;
 - Atbalsts bezdarbniekiem un darba meklētājiem kvalifikācijas celšanai un pārkvalifikācijai.
 - Efektīva alkohola patēriņa mazināšanas politikas īstenošana:
 - Valsts darba inspekcijas kā valsts uzraudzības un kontroles iestādes par darba aizsardzības jautājumiem kapacitātes un zināšanu stiprināšana alkohola profilakses un ārstniecības jomā;

- Arodbiedrību kā sociālo partneru iesaiste alkohola profilakses pasākumu īstenošanā (izglītojošu semināru organizēšana arodbiedrības biedriem);
 - Universālās profilakses ietvaros organizētas informatīvās kampaņas strādājošiem un darba devējiem, kas vērstas uz sabiedrības attieksmes veidošanu par alkohola lietošanu darba laikā un darba vietā (PR aktivitātes, sociālās reklāmas kampaņas);
 - Selektīvās profilakses ietvaros organizēti pasākumi darba devējiem un darbiniekiem, kuri strādā uzņēmējdarbības nozarēs ar paaugstinātu traumatisma risku, īpaši tajās, kur ir augsts mazkvalificētu darbinieku īpatsvars (būvniecības nozare, apstrādes rūpniecība, transporta uzņēmumi, kokapstrādes, lauksaimniecības un mežsaimniecības uzņēmumi). Pasākumi vērsti uz informācijas sniegšanu par darba drošību un drošu alkohola lietošanu, kā arī uz viedokļu apmaiņu ar darbiniekiem par pozitīvas un drošas darba vides nozīmi ikdienā;
 - Selektīvās profilakses ietvaros organizēti izglītojoši pasākumi profesionālo skolu audzēkņiem;
 - Uz sadarbību ar darba devējiem balstītas ārstniecības programmas „Droša darba vide” izstrāde un ieviešana tiem darbiniekiem, kuri pārmērīgi lieto alkoholu. Programmā paredzētas aktivitātes darba devēju atbalstam ar alkohola lietošanu darbinieku vidū saistīto problēmu risināšanai, daļēji apmaksāti ārstniecības izdevumi darba ņēmējiem, kuri pārmērīgi lieto alkoholu.
- Atbalsta mehānismi darba devējiem investīciju veikšanai darba drošības uzlabošanā. Pasākumu komplekss, kas paredzēts uzņēmumiem ar lielu strādājošo skaitu un tādiem, kas darbojas augsta traumatisma riska uzņēmējdarbības nozarēs.
 - Narkotiku izplatības ierobežošanas politikas īstenošana
Tā kā narkotikas lieto arī nodarbinātas personas, īpaši būvniecības nozarē strādājošie, bet darba devējiem un darba drošības speciālistiem trūkst zināšanu, kā konstatēt narkotiku lietošanas faktu, nepieciešami izglītojoši pasākumi darba devējiem un darba drošības speciālistiem zināšanu pilnveidošanai.
 - Nepieciešamie mikro līmeņa pasākumi – darba devēju un darbinieku diskusijas pozitīvas darba vides veidošanai; darbinieku izglītošana par darba drošību; speciālistu (psihologa, psihoterapeita, narkologa) sniegto pakalpojumu izmantošana darba vidē ar alkohola lietošanu saistīto gadījumu risināšanā; finansiālu soda sankciju noteikšana uzņēmumu iekšējās darba kārtības noteikumos par atrašanos darbā alkohola reibuma stāvoklī atkārtoti.

Ceļu satiksmes negadījumi

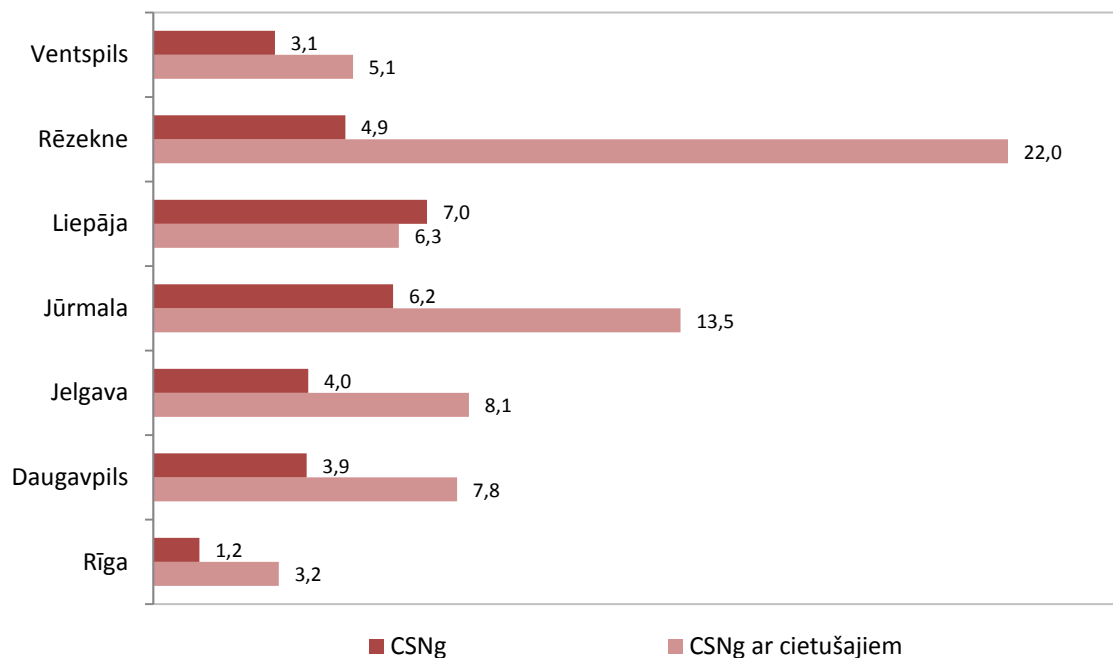
Salīdzinot alkohola reibumā izraisītajos CSNg bojā gājušo skaitu uz 100 tūkstošiem iedzīvotāju, redzams, ka Latvija ieņem līderpozīcijas reģiona valstu vidū, jo pēdējos gados šis rādītājs bijis viens no augstākajiem (2003.gadā 5,1 CSNg bojā gājušas personas uz 100 tūkstošiem iedzīvotāju). Dati nepārprotami norāda uz nepieciešamību turpināt realizēt Latvijā dažādu pasākumu kompleksu ar mērķi mazināt apreibinošo vielu lietošanas rezultātā izraisīto CSNg skaitu un cietušo skaitu tajos.

Lai mazinātu to CSNg skaitu, kuri izraisīti alkohola lietošanas rezultātā, LR Satiksmes ministrijas, LR Iekšlietu ministrijas, Ceļu policijas un Ceļu satiksmes drošības direkcijas izveidotā darba grupa regulāri organizē informatīvas kampaņas dažādām mērķa grupām tajos gada periodos, kad ir palielināts CSNg skaits. Tā kā īstenoto informatīvo kampaņu rezultātu vērtēšana notiek, balstoties uz statistikas rādītājiem, tad eksperti pozitīvi novērtējuši izstrādāto preventīvo kampaņu stratēģiju, izmantotos komunikāciju kanālus un veidus. Pēc ekspertu domām šādas akcijas būtu nepieciešams turpināt.

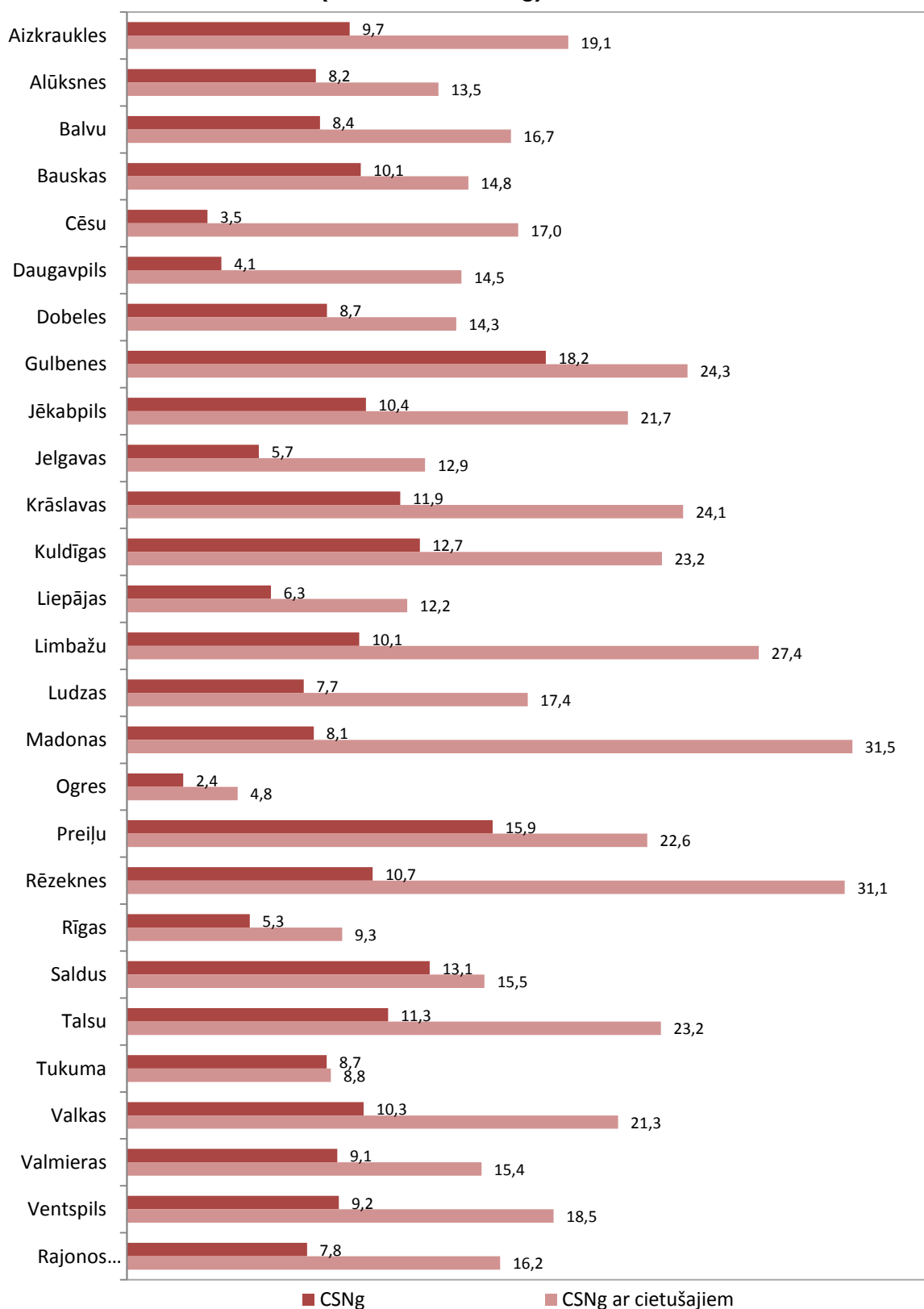
Pēdējā laikā aktualizējies arī jautājums par ceļu satiksmes negadījumiem, kas izraisīti narkotiku lietošanas rezultātā. Tā kā valstī tā ir jauna parādība, pagaidām cīņa ar narkotiku lietošanu autovadītāju vidū nav izvirzīta kā prioritāte valsts programmās, bet tiek aktualizēta atsevišķu iestāžu līmenī. Piemēram, Valsts policija ir izvirzījusi par prioritāti cīņu ar narkotisko vielu izplatību, tajā skaitā, arī uz ceļiem.

Pielikums

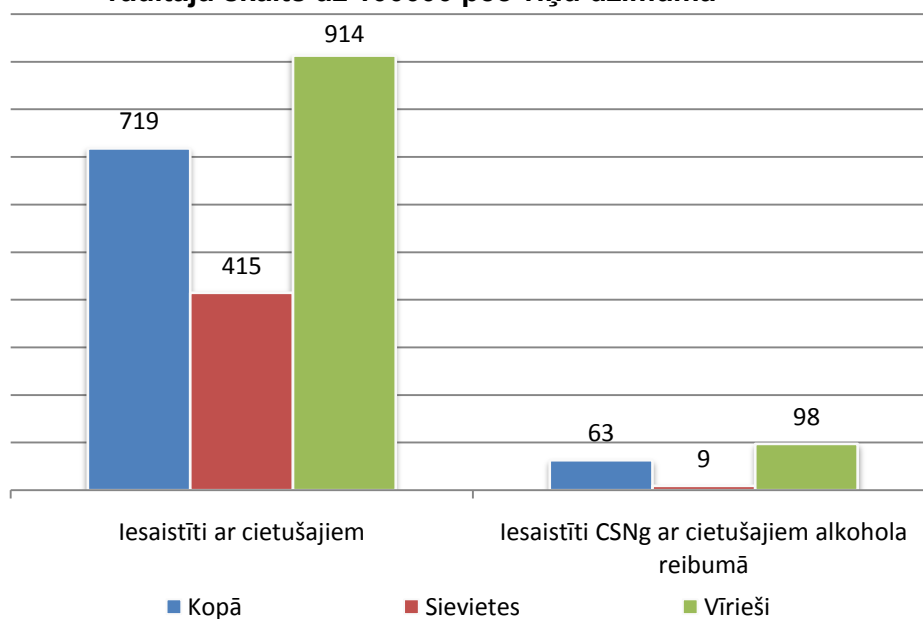
P1. attēls. Alkohola reibumā izraisītie CSNg republikas pilsētās 2006. gadā (% no visiem)

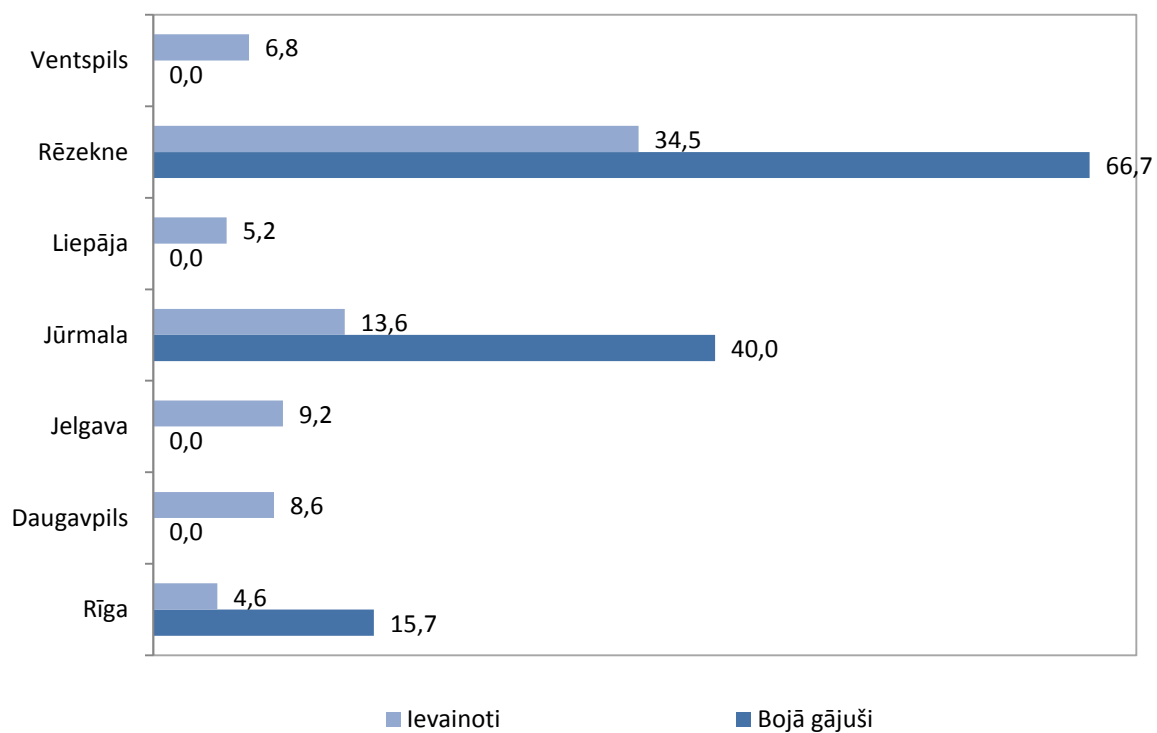
**P2. attēls. Alkohola reibumā izraisītie CSNg Latvijas rajonos 2006. gadā
(% no visiem CSNg)**

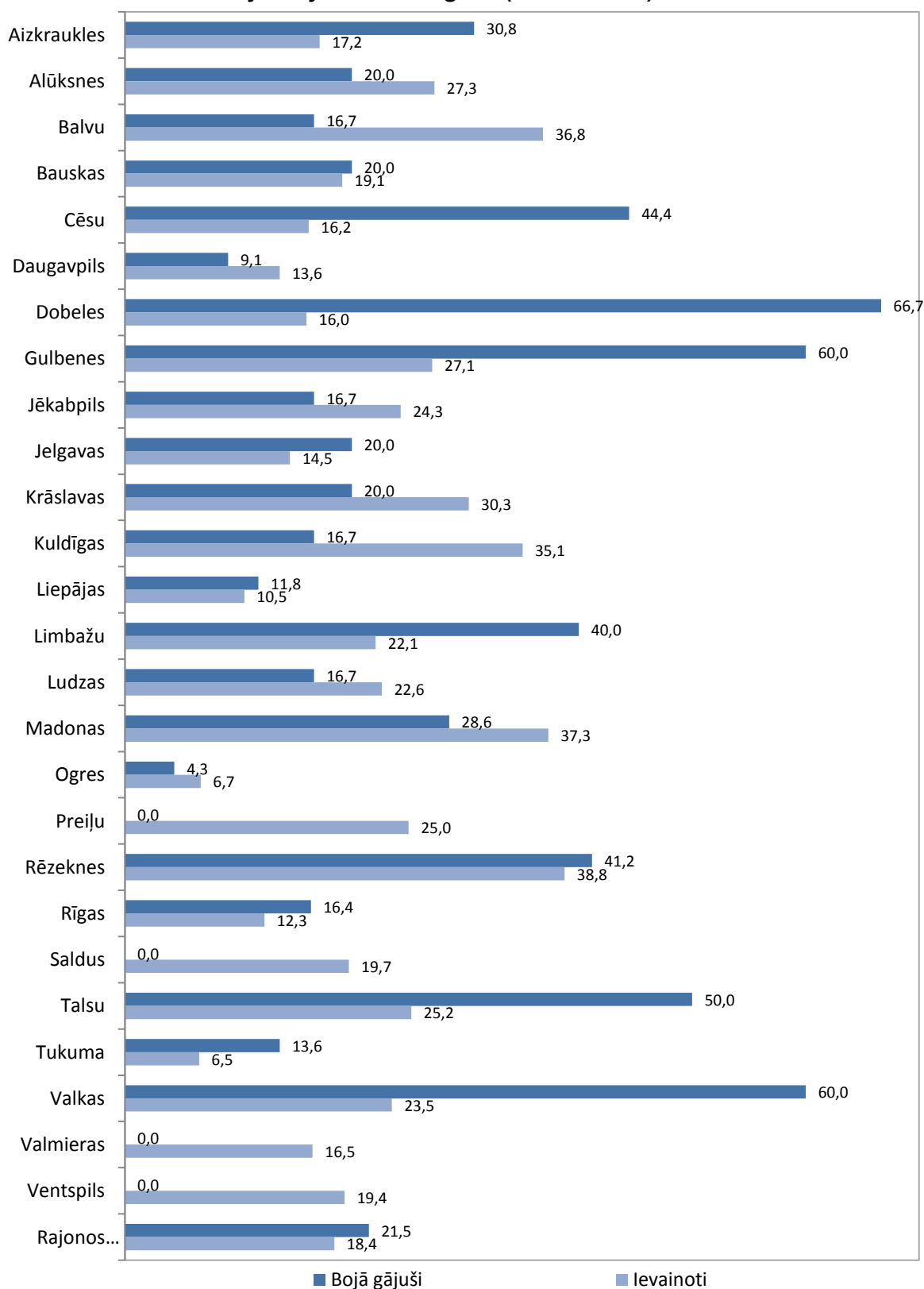
**P3. attēls. CSNg ar cietušajiem iesaistīto vieglo automobiļu ("B" kategorija)
vadītāju skaits uz 100000 pēc viņu dzimuma**

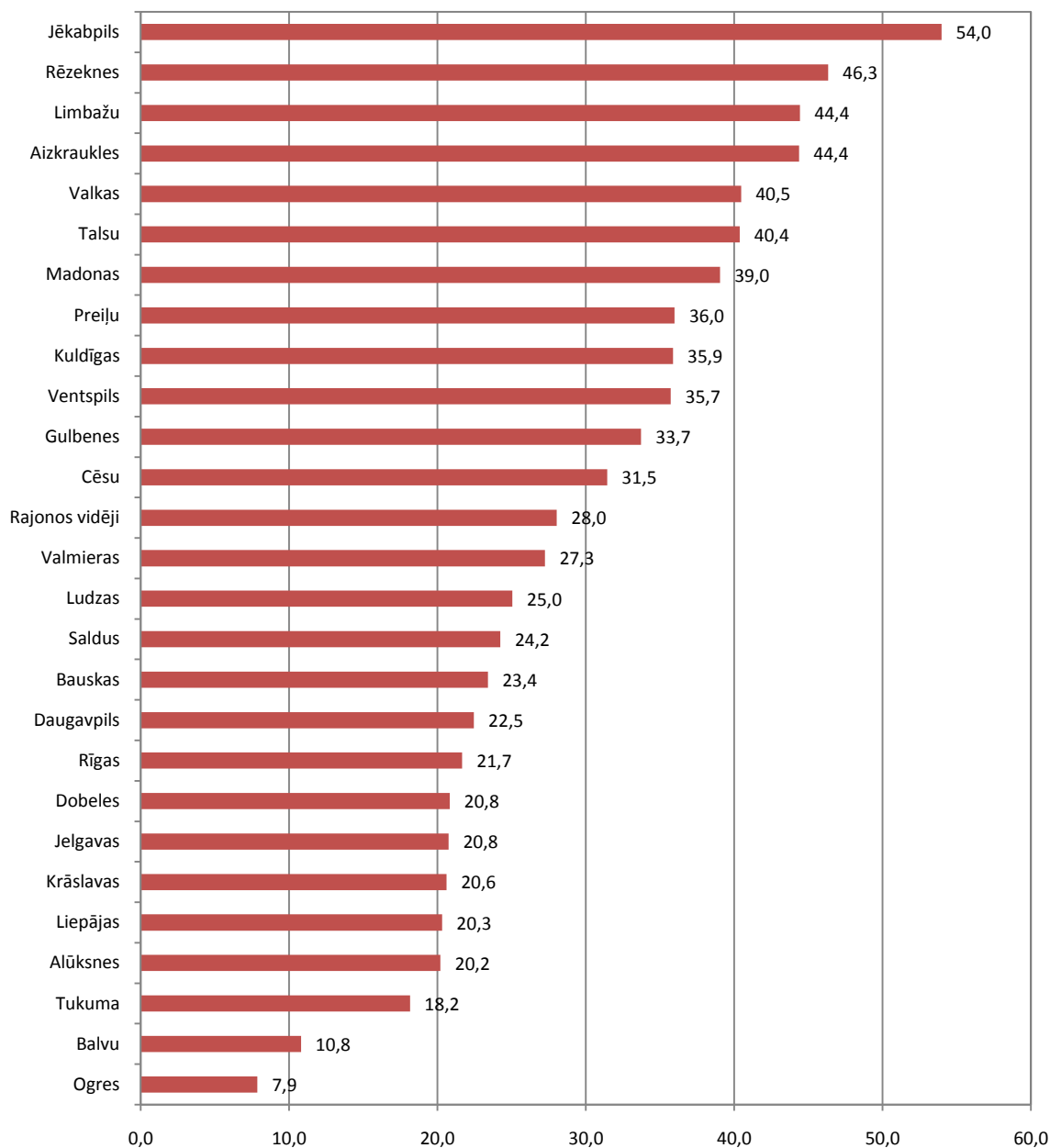
P4. attēls Alkohola reibuma izraisītajos CSNg ievainotie un bojā gājušie republikas pilsētās 2006. gadā (% no visiem)

**P5. attēls. Alkohola reibuma izraisītajos CSNg ievainotie un bojā gājušie
Latvijas rajonos 2006. gadā (% no visiem)**

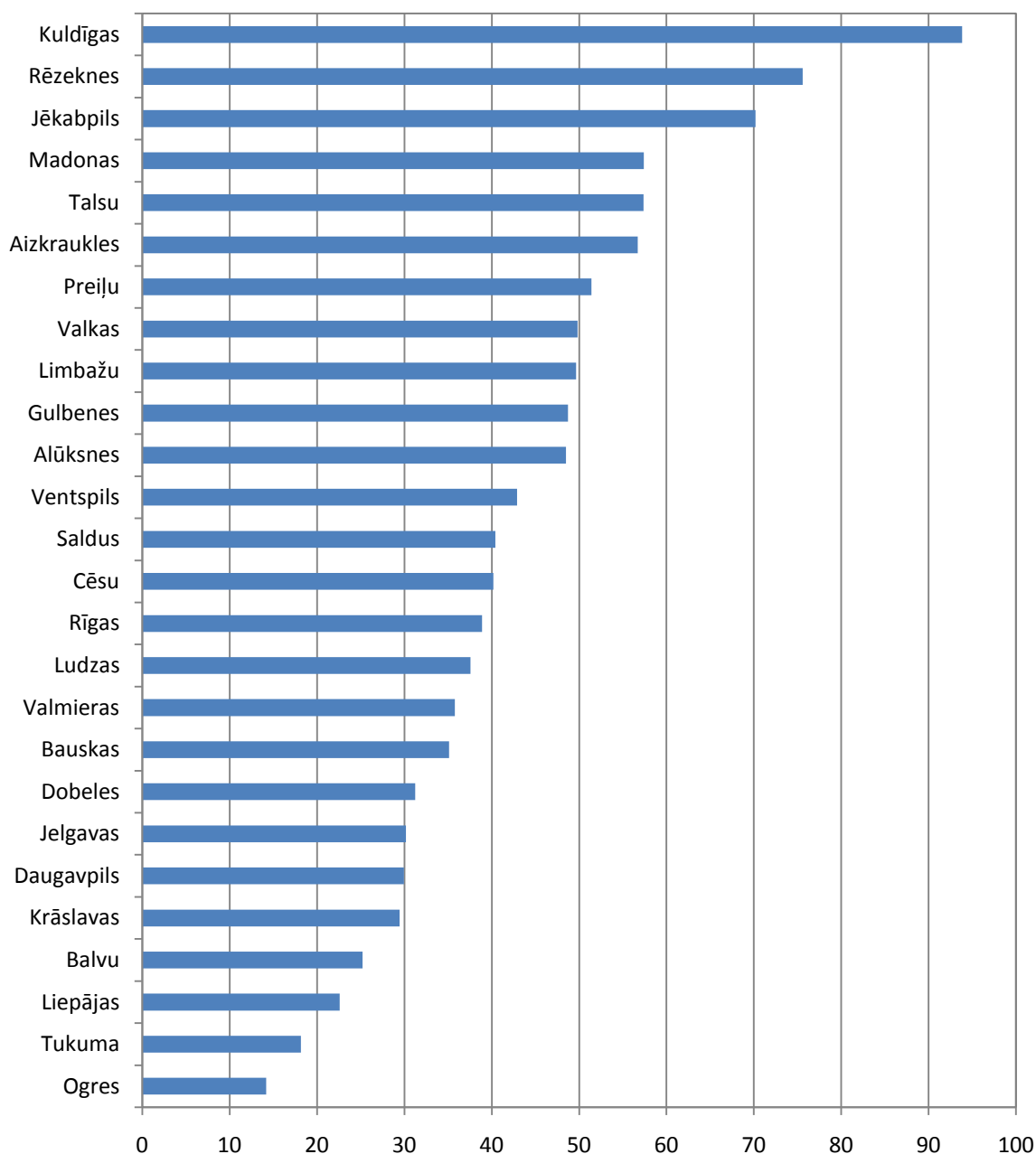

P6. attēls. Vadītāju alkohola reibumā izraisīto CSNg ar cietušajiem skaits uz 100000 iedzīvotāju Latvijas rajonos 2006. gadā

Avots: autoru aprēķini pēc CSDD un CSP datiem.

15. attēls. Vadītāju alkohola reibumā izraisītajos CSNg ievainoto skaits uz 100000 iedzīvotāju 2006. gadā

Avots: autoru aprēķini pēc CSDD un CSP datiem